

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Nikola Nguyenová

Transsexualita v právu

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: doc. JUDr. Petr Šustek, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum uzavření rukopisu: 30. listopadu 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 181 473 znaků včetně mezer.

Nikola Nguyenová

V Praze dne 30. listopadu 2020

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé práce doc. JUDr. Petru Šustkovi, Ph.D. za jeho cenné rady a veškerý čas, který věnoval vedení mé práce. Děkuji všem mým blízkým, kteří mě podporovali při psaní této práce stejně jako při celém studiu. Poděkování patří také všem, jejichž cesta mě inspirovala k tématu práce. Děkuji.

Obsah

Úvod	1
1. Vymezení pojmů.....	5
1.1 Pohlaví a gender	5
1.2 Pohlavní identita a pohlavní vyjádření.....	8
1.3 Poruchy pohlavní identity, transgender	8
1.3.1 Transsexualismus	10
1.3.2 Transvestitismus.....	12
1.3.3 Intersexualita	12
1.4 Sexuální orientace	13
2. Fáze procesu přeměny pohlaví.....	15
2.1 Diagnostická fáze	16
2.2 Real life test, neutrální jméno a hormonální terapie	17
2.3 Operace a pooperační období.....	20
2.4 Změna úřední identity	21
3. Právní úprava v České republice v komparaci s německou úpravou.....	23
3.1 Koncept české právní úpravy.....	23
3.2 Koncept německé právní úpravy.....	23
3.3 Právní úprava před novým občanským zákoníkem	25
3.3.1 Právní úprava za socialismu.....	25
3.3.2 Právní úprava po roce 1989	26
3.4 Právní úprava v novém občanském zákoníku.....	27
3.4.1 Podmínky změny pohlaví v občanském zákoníku.....	28
3.4.1.1 Podmínky změny pohlaví v německém právním řádu.....	30
3.4.2 Důsledky změny pohlaví.....	33
3.4.2.1 Důsledky změny pohlaví v německém právním řádu.....	34
3.5 Právní úprava v zákoně o specifických zdravotních službách.....	35
3.5.1 Podmínky změny pohlaví v zákoně o specifických zdravotních službách .	36

3.5.2	Odborná komise	37
3.5.2.1	Řízení před soudem podle Transsexuellengesetz.....	39
3.5.3	Provedení operace.....	41
3.6	Právní úprava v zákoně o matrikách.....	42
3.6.1	Změna jména a příjmení	42
3.6.1.1	Změna jména podle německého právního řádu – tzv. malé řešení	44
3.6.2	Změna dokumentů.....	45
3.6.2.1	Změna dokumentů podle německého právního řádu	46
3.7	Právní úprava v zákoně o evidenci obyvatel.....	47
3.7.1	Právo na informační seburčení podle Transsexuellengesetz.....	48
4.	Problematické aspekty současné právní úpravy	49
4.1	Sterilizace.....	49
4.1.1	Judikatura Spolkového ústavního soudu.....	50
4.1.2	Judikatura ESLP.....	52
4.1.2.1	Y. Y. proti Turecku.....	53
4.1.2.2	A. P., Garçon a Nicot proti Francii	53
4.1.3	Rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva.....	55
4.1.4	Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu.....	56
4.2	Zánik manželství	59
4.2.1	Judikatura Spolkového ústavního soudu.....	60
4.2.2	Judikatura ESLP.....	61
4.2.2.1	Hämäläinen proti Finsku.....	62
4.3	Rodičovství	64
4.4	Věková hranice	67
4.4.1	Spolkový ústavní soud k podmínce dosažení věkové hranice	69
4.5	Zdravotní pojištění	70
4.6	Právní kontinuita transsexuálních osob.....	72
5.	Právní úprava de lege ferenda	74
5.1	Návrh novely občanského zákoníku	74
5.2	Návrh novely zákona o matrikách	76

5.3	Možné návrhy řešení	77
Závěr	.....	81
Seznam použitých zkratek	.....	84
Seznam použitých zdrojů	.....	86
Abstrakt	.....	95
Abstract	.....	96

Úvod

Mnoho trans lidí musí na každodenní bázi čelit problémům nejrůznější povahy, protože se vyplněná kolonka o údajích pohlaví na jejich dokladech neshoduje s jejich pohlavní identitou, rolí a vzhledem. Jednání s úřady, ucházení se o zaměstnání, veřejné záchody a šatny nebo nástup do letadla. To vše jsou běžné činnosti, které ale trans osobě mohou způsobit stres a úzkosti a mohou se stát také zdrojem diskriminace a násilí. Smyslem právní regulace by mělo být odstranění a eliminace těchto nepříjemných situací, a to právním uznáním individuální genderové identity každého člověka. Každý si zaslouží žít důstojný život a tento problém přesahuje hranice právního a administrativního světa, neboť dochází k prolínání té nejintimnější sféry každého jedince s veřejnou sférou.

Tato diplomová práce nese název Transsexualita v právu, což přiléhavě vystihuje právní situaci trans lidí v České republice. Je to totiž jen transsexualita, které se v aktuální právní úpravě věnuje pozornost. Možnost změny pohlaví mají pouze transsexuálové, tedy lidé, kteří se neztotožňují se svým biologickým pohlavím a přejí si podstoupit jeho změnu chirurgickou cestou. Zákon úplně zapomíná na ostatní trans lidi, jež se necítí jako příslušníci ani jednoho ze dvou nabízených pohlaví, jsou pohlavně fluidní nebo se třeba ztotožňují s pohlavím opačným, ale nepřejí si podstoupit operativní zákroky. V kontrastu celé trans skupiny lidí jsou proto právě transsexuálové v právu, protože jen jim český právní řád umožňuje dosáhnout úřední změny pohlaví a žít život v pohlavní roli, ve které se cítí správně. I pro ně je ale cesta k tomuto cíli zbytečně zdlouhavá a náročná.

Od roku 2012, ve kterém nabyl účinnosti zákon o specifických zdravotních službách, se v České republice počet žadatelů o změnu pohlaví více než desetinásobně zvýšil. Zatímco v prvním roce účinnosti zákona žádalo o operativní změnu pohlaví pouze 13 transsexuálních pacientů, v roce 2019 bylo projednáno celkem 157 žádostí.¹ Vzhledem k neustále se rozvíjejícímu medicínskému pokroku lze s jistotou předpokládat kontinuitu nárůstu žadatelů. V návaznosti na to je ale potřeba položit si otázku, zda by byl tak velký zájem o operativní změnu pohlaví v případě, že by ji k oficiální změně

---

¹ Odpověď Ministerstva zdravotnictví na žádost o informaci dle zákona č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů, č. j. MZDR 8922/2020-1/MIN/KAN, ze dne 12. března 2020.

dokladů nevyžadoval zákon. Kolik trans osob by operaci podstoupilo dobrovolně, kdyby její podstoupení bylo fakultativní? Je přípustné a souladné s ústavním pořádkem, aby stát podmiňoval úřední změnu pohlaví tak invazivním zásahem do lidské integrity?

V posledních letech je trans problematika nezdědka skloňovaným pojmem v médiích, odborných kruzích i v rozhodovací praxi soudů na všech úrovních. Jak naznačují události z celého světového prostředí, obecné povědomí a vnímání trans komunity se začíná výrazně měnit, a to k lepšímu. Společnost se stává více a více otevřenější a tolerantnější a přirozeně tak pomalu dochází k opouštění dvoupohlavního vidění světa a předpokladu, že pohlaví je záležitostí přirozenou, vrozenou a nezměnitelnou. V kontrastu s jinými, nám v mnoha ohledech blízkými, zeměmi se nicméně diskuze o trans problematice v České republice zdá nedostatečná a velmi upozadovaná.

Co se týče právní regulace změny pohlaví v českém občanském právu, zabývá se jí pouze jediné ustanovení občanského zákoníku, z jehož textace navíc nejsou všechny záležitosti jasné. Další dílčí aspekty jsou upraveny jinými relevantními předpisy, některé nejsou upraveny vůbec a vyvolávají řadu otázek. Na některé sporné otázky snad poskytnete možné odpovědi tato diplomová práce. Téma právního postavení trans osob v českém právním řádu je v současnosti velmi aktuální pro svou nekonformitu s mezinárodními závazky České republiky, což je jeden z důvodů, pro který jsem se rozhodla, že bude tématem mé diplomové práce. Přestože trans lidé tvoří jen zanedbatelné procento populace, závažnost, kterou jim nedostatečná právní úprava ovlivňuje život, zanedbatelná není.

Předmětem této diplomové práce je analýza české právní úpravy změny pohlaví z různých úhlů pohledu, zejména s důrazem na sporné výkladové otázky a problémy, se kterými se trans osoba v České republice musí či může potýkat, a na kritický rozbor některých dílčích aspektů, přičemž analýza bude doprovázena komparací s německým právním řádem. Práce se bude soustředit na uchopení problematiky z pohledu soukromého práva, ačkoliv je samozřejmě nevyhnutelné se dotknout také veřejnoprávní lidskoprávní roviny, která zde hraje klíčovou roli a nelze tak problematiku posuzovat izolovaně čistě soukromoprávní optikou. K demonstraci poslouží zejména judikatura

Evropského soudu pro lidská práva a Spolkového ústavního soudu. Opomenout nelze ani nedávné rozhodnutí Nejvyššího správního soudu České republiky.

K dosažení vytyčených cílů této práce bude využito několik metod, přičemž převládat bude metoda deskriptivní, a to k vymezení základních pojmů, samotného procesu změny pohlaví a popisu české právní úpravy a jejího vývoje. Dále ke zhodnocení dílčích témat a úskalí právní úpravy bude aplikována zejména analytická metoda doprovázená právní komparací s akcentem na mikrokomparaci českého a německého právního řádu v oblasti úpravy změny pohlaví a souvisejících aspektů.² Komparace s Německem může být zajímavá zejména z toho důvodu, že ačkoliv jsou obě právní kultury velmi podobné, neboť značná část inspirace pro naše právo včetně podoby ústavního soudu má původ právě v Německu, rozdíly na poli práv trans osob jsou mezi nimi markantní.

Práce je rozložena do pěti kapitol. V první kapitole se práce bude věnovat pojmosloví, jehož pochopení je základem pro další pokračování práce. Nejde jen izolovaně o samotný pojem transsexuality, je třeba na ni pohlížet v širším kontextu všech souvisejících pojmů tak, aby bylo dosaženo porozumění klíčovému problému celé práce a aby byly vyloučeny nejasnosti a vytyčeny rozdíly mezi dalšími příbuznými pojmy. Kapitola se tedy věnuje pojmům gender a pohlaví, genderové identitě, intersexualitě nebo sexuální orientaci a vztahu mezi nimi. Jde o otázku multidisciplinární, proto se nelze obejít také bez teorií sociologických a medicínských, které se změnou pohlaví zásadně souvisí.

Obsahem druhé kapitoly bude samotný proces změny pohlaví a jeho jednotlivé fáze tak, jak je upravuje a vyžaduje český právní řád, tedy celý postup krok po kroku, jak ho musí absolvovat každá transsexuální osoba za účelem úřední změny pohlaví v České republice. Ani v této kapitole nepůjde vzhledem k povaze obsahu čistě o právní text, účelem je spíše snaha o co největší vhled do života trans osob za účelem hlubšího pochopení problematiky a důležitosti vývoje právní regulace.

---

² KNAPP, Viktor. *Vědecká propedeutika pro právníky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-54-8, s. 88.

Třetí kapitola práce se zabývá právní stránkou problematiky, jejím historickým vývojem, analyzuje současnou právní úpravu a její účel. Cílem této kapitoly je přehledně pomocí deskriptivní metody vysvětlit aktuální právní úpravu změny pohlaví ve všech relevantních předpisech tak, aby čtenář získal komplexní představu o právní regulaci v České republice, která bude rovněž v jednotlivých částech podrobena srovnání s německým právním řádem. Rozebrána bude úprava obsažená v občanském zákoníku, zákoně o specifických zdravotních službách, zákoně o matrikách i zákoně o evidenci obyvatel.

Čtvrtá kapitola je stěžejní částí této práce a je věnována jednotlivým aspektům současné právní úpravy, které jsou z různých důvodů problematické, nejasné nebo sporné. Znalost úpravy je zajištěna předchozí kapitolou, a tak je možné přistoupit ke kritice konkrétních dílčích otázek a úskalí. Práce se zde bude snažit nalézt odpovědi na otázky, které mohou vyvstat a na které naše právní úprava nedává jednoznačnou odpověď. Pozornost zde bude věnována zároveň lidskoprávnímu kontextu za účelem posouzení souladnosti se současnými požadavky na úroveň ochrany lidských práv ve světle judikatury Evropského soudu pro lidská práva, Spolkového ústavního soudu a českých soudů.

V poslední kapitole zazní pár slov o aktuálně projednávané navrhované novele občanského zákoníku a zákona o matrikách. V návaznosti na ni a na předchozí kapitoly budou nastíněna některá potenciálně vhodná a možná řešení nedostatků české právní úpravy. Cílem této práce rozhodně není najít ta nejlepší a nejprogresivnější řešení, ale spíše předestřít různé varianty pohledu na věc a přispět do diskuze s poznatky, které vyvstaly při psaní této práce, a s inspirací získanou z úprav jiných států.

1. Vymezení pojmů

Pro širší pochopení projednávané problematiky bude první kapitola této práce věnována nejen vymezení samotného pojmu transsexualita, ale také pojmům, které s transsexualitou souvisí ať už očividně, nebo na první pohled pouze zdánlivě, ale jsou důležité pro pochopení jejich významu v rámci celého komplexního tématu. Je také třeba říci, že názory a definice se v medicínských, sociologických i právních kruzích často liší, přičemž není možné v rámci rozsahu diplomové práce poskytnout dostatečně hlubokou analýzu těchto pojmů, budou tedy vymezeny v rozsahu potřebném pro účely posouzení právní stránky věci.

1.1 Pohlaví a gender

České právní prostředí zná pouze dvě tradiční pohlaví – mužské a ženské, nicméně nikde v rámci právního řádu nejsou výslovně definována, a tak je jejich vymezení závislé na mimoprávních vědách. I přes absenci definice pohlaví se ale každý člověk již při narození stává úředně příslušníkem jednoho z nich. Ihned po narození je tedy každému dítěti přiřazeno pohlaví, se kterým vstupuje do svého života, a to na základě vnějších anatomických pohlavních znaků, následně je takto zapsáno do matriky, rodného listu a rodného čísla a dalších úředních dokumentů.

V systému pohlavní binarity lze jen stěží nalézt prostor pro extenzivní interpretaci, postavení na pomezí obou pohlaví nebo někde úplně mimo ně, neboť hranice mezi nimi se zdají být nepropustné. Z pohledu lidí genderově fluidních³ nebo těch, kteří se neztotožňují s pohlavím, které jim bylo přiřazeno při narození, se tento systém jeví jako velmi rigidní a neohebný.⁴ Poslední dobou se nicméně zdá, že se binární vnímání pohlaví tak, jak ho známe a jak ho většinová společnost doposud brala za samozřejmé, stává již překonaným. Těžko bychom v současné době hledali někoho, kdo nikdy neslyšel o transsexuální, intersexuální nebo nebinární osobě. Hlavní důvody této dvoupohlavní konstrukce, kromě toho, že má nepochybně původ v křesťanské tradici, jsou pravděpodobně administrativní povahy, zejména pro jednoduchost kategorizace a

---

³ Lidé s proměnlivou pohlavní identitou.

⁴ TEICH, Nicholas M. *Transgender 101: a simple guide to a complex issue*. New York: Columbia University Press, 2012. ISBN 978-0-231-15712-4, s. 5.

označování a statistik.⁵ Ačkoliv jde pro většinu lidí o stav, který si vlastně ani neuvědomují, trans lidé se v takovém binárním světě potýkají s nepříjemnostmi na denní bázi a nedokážou se do něj v rámci takto vymezených kategorií náležitě zařadit.

Způsobů, jak k pojetí pohlaví přistupovat, je několik. Zejména je žádoucí rozlišovat pohlaví genetické a biologické, pohlaví psychologické a v neposlední řadě také pohlaví úřední. Terminologie v této oblasti je mnohdy velmi matoucí, neboť k ní každý může přistupovat odchylným způsobem. Nepomáhá ani skutečnost, že anglický jazyk zná dva různé pojmy, tj. *sex* pro pohlaví biologické a *gender* pro pohlaví psychologické, přičemž čeština je oba většinou překládá shodně jako *pohlaví*. V současnosti si nicméně i český jazyk osvojil termín *gender* a lze se s ním setkat ve většině odborných textů zabývajících se genderovými studii.⁶

Úřední pohlaví je pro tuto diplomovou práci a pro právní kontext zřejmě ta nejpodstatnější část, která se projevuje v důležitých situacích a právních aspektech transsexuálních osob, je reflektováno ve jménu, rodném listu, rodném čísle a v kolonkách všech úředních dokumentů a databází a vyplývá z něj celá řada práv. Nicméně je úzce navázáno na pohlaví určené v rovině biologické a psychické. Výchozím stavem českého právního řádu je souladnost úředního pohlaví s pohlavím biologickým a k docílení souladu úředního pohlaví s tím psychickým je podle české legislativy nutné tomu psychickému přizpůsobit to biologické prostřednictvím operativních zákroků.

Čistě biologickou optikou je určování pohlavní příslušnosti poměrně jednoduché, alespoň ve většině případů. Nejen u lidí, ale obecně v živočišném světě, dokonce i mezi rostlinami, panuje pohlavní dimorfismus, tedy pohlavní dvojtvárnost, která se projevuje primárními znaky, kterými jsou v genetické rovině chromozomy (XX u žen nebo XY u mužů) formující typ reprodukčních orgánů. Sekundárními znaky jsou pak další rozdíly v somatických tělesných znacích, jako je stavba těla, hlas, ochlupení aj. Rozdíly projevující se v myšlení a chování jsou znaky terciárními.⁷ Skutečnost, že je biologické pohlaví jednoduše a objektivně změřitelné, je také zřejmě důvodem, proč je na něm založen i český právní řád.

---

⁵ TEICH, op. cit., s. 5.

⁶ I v této diplomové práci se bude anglický výraz *gender* objevovat v nepřeložené podobě.

⁷ WEISS, Petr. Poruchy pohlavní identity. *Psychiatrie pro praxi*. 2012; 12(3) s. 104.

Je důležité zdůraznit rozdíl mezi dvěma rovinami pohlaví, tj. biologické pohlaví, o kterém se vyjadřuji výše, a pohlaví psychologické, tedy gender, které se navenek projevuje prostřednictvím pohlavních identit a pohlavních rolí. Ačkoliv se ve většině případů obě roviny shodují, v případech, kdy tomu tak není, je pro pochopení transsexuality klíčové rozdíl mezi nimi pochopit. Kategoriemi rozlišovanými podle biologického pohlaví jsou *male* a *female*, tedy muž a žena, nebo také samec a samice, zatímco gender rozlišuje *man* a *woman*, tedy muže a ženu.⁸

Gender označuje osobní identitu a společenskou roli osoby ve vztahu k maskulinitě a feminitě. Jednoduše jde o otázku, zda se jedinec cítí být mužem nebo ženou. Vztah mezi oběma pojmy může být u některých jedinců opravdu složitý. Automaticky se vychází z předpokladu, že se biologické pohlaví shoduje s genderem. Ve většině západní společnosti se od dětí, které se narodily jako chlapci, očekává jisté chování typické pro chlapce a později muže, ať už jde o hru s určitými hračkami, přebírání jistých společenských rolí nebo způsob vyjadřování emocí. Ve vzduchu zkrátka visí tolik stereotypů, podle kterých společnost třídí lidi do kolonek žena nebo muž, přičemž jen malá část nich se překrývá, což není vzhledem k naprosté jedinečnosti každého člověka jako lidské bytosti příliš realistické.⁹

Gender je sociální konstrukcí spíše než otázkou přírody a vrozenosti, reflektuje kulturní a sociologické představy společnosti pojící se k jednotlivým pohlavím, mezi různými společnostmi se ale liší, je závazný jen na základě sociologických norem a lze na něj pohlížet spíše jako na roli, kterou může každý jedinec tvarovat podle svého uvážení. Nemělo by být dopředu určeno, který gender je správný a který naopak nesprávný.¹⁰ V každodenním lidském kontaktu je to spíše právě kritérium genderu, podle kterého lidé rozlišují pohlaví, měřítkem je chování, oblékání, make-up, nikoliv podoba genitálií.¹¹ Gender sice z biologického pohlaví do určité míry vychází, ale vztah mezi

---

⁸ TEICH, op. cit., s. 4 – 6.

⁹ Tamtéž, s. 5.

¹⁰ FAFEJTA, Martin. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Ve Věrovanech: Jan Piszkiwicz, 2004. ISBN 80-86768-06-6, s. 30.

¹¹ Tamtéž, s. 34.

nimi by měl fungovat na základě vzájemnosti i opačným směrem, tedy že gender by měl biologické pohlaví potvrzovat.¹²

1.2 Pohlavní identita a pohlavní vyjádření

Vzhledem k tomu, že transsexualismus spadá pod tzv. poruchy pohlavní identity¹³, je nezbytné objasnit, co pojem „pohlavní identita“ představuje. Pohlavní identita je subjektivním pojmem, kterým je vyjádřen vztah člověka s vlastním tělem, a to jak s pohlavními znaky, tak se sociologickou rolí, která je s přiděleným pohlavím úzce svázána.¹⁴ Může spočívat v sounáležitosti i v rozporu, je vyjádřením genderu. Nemalý vliv na ni mají kromě biologické podmíněnosti samozřejmě také kulturní představy o maskulinitě a feminitě, které se v různých společnostech liší.¹⁵

Pohlavní identita je reflektována v myšlení, cítění i chování člověka včetně jeho zaměstnání, zájmů a společenských vztahů.¹⁶ Historicky bylo typickou genderovou rolí mužů pracovat a živit tak rodinu, zatímco žena měla být doma a starat se o děti. Nicméně žijeme ve 21. století a od těchto představ tradiční patriarchální společnosti se snad upouští a rozdíly se tak rozmazávají. Pohlavní vyjádření, nebo také pohlavní role, označuje způsob, kterým osoba projevuje své psychologické pohlaví navenek obvykle prostřednictvím femininního nebo maskulinního chování a signálů, jako je oblečení, účes, pohyby, nebo hlas.¹⁷

1.3 Poruchy pohlavní identity, transgender

Jako zastřešující pojem pro poruchy pohlavní identity se často používají termíny *gender dysforia* či *transgender*, souhrnné označení pro jedince pociťující nesoulad

---

¹² Tamtéž, s. 35.

¹³ International Classification of Diseases. World Health Organisation. ICD-10, Version: 2016 [online]. Dostupné z: <https://icd.who.int/browse10/2016/en#/F64.0>

¹⁴ WEISS, Petr. *Sexuologie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2492-8, s. 439.

¹⁵ FIFKOVÁ, Hana. *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1696-1, s. 13.

¹⁶ WEISS, 2010, op. cit., s. 439.

¹⁷ TEICH, op. cit., s. 4.

s přiřazeným pohlavím je také přívlastek *trans*, který bude provázet i tuto diplomovou práci.¹⁸ Ne všichni trans lidé totiž pociťují touhu po chirurgické změně pohlaví, a tak je nelze klasifikovat jako transsexuály. Někteří trans lidé jsou nebinární a necítí se tedy jako příslušníci ani mužského ani ženského pohlaví, někteří jsou genderově proměnliví a mezi gendery „přepínají“ a mnozí se ztotožňují s opačným pohlavím, ale nepociťují potřebu chirurgicky zasahovat do svého těla, mnoho z nich nicméně pod tlakem rigidní právní úpravy operativní zákroky podstupuje, aby dosáhli úřední změny pohlaví.

Genderová dysforie označuje pocit subjektivně vnímané nepohody a neštěstí, jež je důsledkem nesouladu mezi pohlavní identitou na jedné straně a pohlavní rolí a biologickým pohlavím na straně druhé. Právě transsexualita je její nejvýraznější formou.¹⁹ Trans lidé genderovou dysforii často popisují jako neustálý pocit nepohodlí, jako by se nenacházeli ve vlastní kůži.²⁰

Mezinárodní klasifikace nemocí²¹ v platném znění ICD-10 obsahuje celkem pět různých poruch pohlavní identity, a to transsexualitu, transvestitismus dvojí role, poruchu pohlavní identity v dětství, jiné poruchy pohlavní identity a nespecifikované poruchy pohlavní identity.²² Z posledních dvou diagnóz, které neobsahují bližší specifikace, vyplývá, že se poruchy pohlavní identity vyznačují značnou variabilitou a rozmanitostí, což je způsobeno jedinečností každého člověka a jeho vnímáním vlastní pohlavní identity. Výčet tak nikdy nemůže být úplný a přesný, neboť přístupů k pojetí pohlavní identity je nekončící množství.

---

¹⁸ Naproti tomu osoby, které se ztotožňují s pohlavím, které jim bylo přiřazeno při narození, se označují přívlastkem *cis*.

¹⁹ WEISS, 2010, op. cit., s. 439.

²⁰ Viktor: Nechápal jsem, proč bych si měl nechat něco uříznout, nebo přišít. In: *Trans** [Dokumentární série]. Televize Seznam. 2020 [online]. Dostupné z: <https://www.televizeznam.cz/video/trans/viktor-nechapal-jsem-proc-bych-si-mel-nechat-neco-uriznout-nebo-prisit-64098097>

²¹ Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (v originálním anglickém znění *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems*, zkráceně ICS) je publikace Světové zdravotnické organizace kodifikující systém označování a klasifikace lidských onemocnění, poruch, zdravotních problémů a dalších příznaků, situací či okolností. Verze ICD-10 byla publikována v roce 2016.

²² International Classification of Diseases. World Health Organisation. ICD-10, Version: 2016 [online]. Dostupné z: <https://icd.who.int/browse10/2016/en#/F64>

1.3.1 Transsexualismus

Transsexualismus je vrozenou poruchou, která se projevuje pocitem nesouladu a nespokojenosti s vlastním biologickým pohlavím, přičemž různé definice ji charakterizují odlišnými znaky. Protože definic transsexualismu existuje opravdu mnoho, pro účely této diplomové práce budou uvedeny pouze ty nejdůležitější z nich.

Mezinárodní klasifikace nemocí jako základní východisko pro určení diagnózy spatřuje naprosto subjektivní vnitřní kritérium, když oficiálně definuje transsexualismus jako poruchu pohlavní identity pod diagnózou F64.0 projevující se jako „*touha žít a být akceptován jako člen opačného pohlaví, obvykle spojený s pocitem nespokojenosti s vlastním anatomickým pohlavím nebo s jeho nevhodností, a s přáním chirurgického a hormonálního zásahu, aby tělo odpovídalo, pokud možno, preferovanému pohlaví*“.²³ Transsexualita je tedy oficiálně diagnózou a spolu s dalšími poruchami pohlavní identity je řazena mezi mentální poruchy.

Současná podoba Mezinárodní klasifikace nemocí je pro trans lidi do určité míry stigmatizující, neboť označení situace trans lidí za nemoc nebo poruchu neodpovídá jejich vnitřnímu rozpoložení.²⁴ V roce 2022 má nicméně vejít v účinnost jedenáctá revize Mezinárodní klasifikace nemocí, která podle zveřejněného znění vyjímá transsexualismus z kategorie psychických poruch a vytváří samostatnou kategorii poruch pohlavní identity. Obsahuje navíc odlišnou definici a upouští od termínu transsexualismus a nahrazuje ho kategorií s názvem *genderová inkongruence v dospívání či dospělosti*.²⁵ Nová definice zní: „*výrazný a trvalý rozpor mezi vrozeným pohlavím jedince a pohlavím jím preferovaným, což často vede k touze po tranzici, aby jedinec mohl žít a být akceptován jako příslušník preferovaného pohlaví, a to prostřednictvím hormonální léčby, chirurgického zákroku nebo jiné zdravotní péče, aby se jeho tělo co*

---

²³Vlastní překlad z originálního anglického znění: „*A desire to live and be accepted as a member of the opposite sex, usually accompanied by a sense of discomfort with, or inappropriateness of, one's anatomic sex, and a wish to have surgery and hormonal treatment to make one's body as congruent as possible with one's preferred sex,*“ International Classification of Diseases. World Health Organisation. ICD-10, Version:2016 [online]. [cit. 2019-12-15]. Dostupné z: <https://icd.who.int/browse10/2016/en#/F64.0>

²⁴V tranzu. *Jak se žije trans lidem v ČR?* In: Youtube [online]. Zveřejněno 12. 8. 2020. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=9YGXJrp3aJc>

²⁵Vlastní překlad z originálního anglického znění: „*gender inkongruence of adolescence or adulthood*“ International Classification of Diseases ICD-11. World Health Organisation. [online]. 2019. [cit. 2020-09-10]. Dostupné z: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/90875286>

nejvíce přiblížilo chtěnému pohlaví. Před pubertou nelze diagnózu stanovit. Samotné chování jedince a jeho preference pohlaví bez dalšího nejsou podkladem pro stanovení diagnózy“.²⁶ Ve vývoji definice lze zaznamenat přechod od transsexualismu jako fyzické a tělesné kategorie k genderovému nesouladu vnímanému spíše sociologicky a psychicky. Rozšíří se tím okruh osob, které se s touto diagnózou ztotožní a využijí lékařskou pomoc.

Dále se můžeme setkat s definicí transsexuality jako zcela opačné, převrácené pohlavní identity, než jaká by odpovídala tělesnému utváření a tomu odpovídající matriční pohlavní příslušnosti.²⁷ Jde o poruchu sexuální identifikace, kdy jedinec, který je normálně tělesně vyvinutý ve smyslu jednoho pohlaví, se cítí být příslušníkem pohlaví druhého. Transsexualita je vrozená, trvalá a nelze ji vyléčit.²⁸ Transsexuálové mají jednoznačné chromozomální pohlaví a netrpí žádným tělesným onemocněním, doprovází pocit nepřislušnosti k vlastnímu pohlaví, cítí se jako uvěznění v cizím těle a touží po změně pohlaví.²⁹ Zákon o specifických zdravotních službách transsexuálem rozumí osobu, u níž existuje trvalý nesoulad mezi psychickým a tělesným pohlavím.³⁰

Transsexualitu lze rozdělit na dva typy podle směru změny na mužský transsexualismus, tzv. male to female (MtF), tedy situaci, kdy osoba úředně i tělesně mužská se zcela ztotožňuje s pohlavím ženským a touží žít ve společnosti ženskou roli, a ženský transsexualismus, tzv. female to male (FtM), kde je to právě naopak a biologicky normální žena se cítí být mužem.³¹ Transsexuální osoby se označují podle pohlaví, se kterým se ztotožňují, tedy MtF jako trans žena a FtM jako trans muž.

---

²⁶ Vlastní překlad z originálního anglického znění: „a marked and persistent incongruence between an individual's experienced gender and the assigned sex, which often leads to a desire to 'transition', in order to live and be accepted as a person of the experienced gender, through hormonal treatment, surgery or other healthcare services to make the individual's body align, as much as desired and to the extent possible, with the experienced gender. The diagnosis cannot be assigned prior the onset of puberty. Gender variant behaviour and preferences alone are not a basis for assigning the diagnosis,“. International Classification of Diseases ICD-11. World Health Organisation. [online]. 2019. [cit. 2020-09-10]. Dostupné z: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/90875286>

²⁷ BRZEK, Antonín. *Sexuologie pro právníky*. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-383-0, s. 43.

²⁸ MOLNÁROVÁ, Gabriela. *Problém zvaný transsexualita a některé jeho právní aspekty* [online]. 2001. [cit. 2020-08-20]. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/problem-zvany-transsexualita-a-nektere-jeho-pravni-aspekty-8440.html>

²⁹ FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. *Transsexualita: diagnostika a léčba*. Praha: Grada, 2002. Psyché. ISBN 80-247-0333-5, s. 17.

³⁰ § 21 odst. 1 zákona o specifických zdravotních službách.

³¹ BRZEK, op. cit., s. 43.

1.3.2 Transvestitismus

Další kategorií, která je v Mezinárodní klasifikaci nemocí zahrnuta mezi poruchy pohlavní identity, je transvestitismus dvojí role. Vymezuje ho jako *nošení šatů opačného pohlaví pro část vlastní existence, aby se užila dočasná zkušenost příslušnosti k opačnému pohlaví, ale bez přání trvalé změny pohlaví nebo přidružené chirurgické přeměny a bez sexuálního vzrušení při převlékání*.³²

Transvestitismus, neboli také cross-dressing, je jednou z forem nutkavého přejímání rolí, a to dokonce tou nejznámější, ale nikoliv nejčastější.³³ Od jiných trans lidí se odlišují hlavně absencí trvalosti, neboť svou genderovou roli mění pouze příležitostně a neusilují o nevratnou změnu, zatímco transsexuálové mají psychosexualitu druhého pohlaví.³⁴ Široká veřejnost často nebere v potaz výrazné rozdíly mezi transsexuály a transvestity a obě skupiny bývají nezdůvodněně spojovány a zaměňovány.

1.3.3 Intersexualita

Intersexualita neboli mezipohlavnost je poruchou tělesného pohlavního vývoje, do které spadají jedinci, jejichž fyzické charakteristiky (hormony, genitálie, chromozomy) neodpovídají medicínským standardům stanoveným pro muže ani ženy.³⁵ S transsexuály mají společného to, že na rozdíl od ostatních trans osob se většinou dokážou umístit v rámci genderové binarity. Na rozdíl od transsexuálů nelze u intersexuálů objektivně určit na základě biologických kritérií příslušnost k jednomu z existujících pohlaví, jde tedy spíše o kategorii biologickou.

---

³²Vlastní překlad z originálního anglického znění: „*The wearing of clothes of the opposite sex for part of the individual's existence in order to enjoy the temporary experience of membership of the opposite sex, but without any desire for a more permanent sex change or associated surgical reassignment, and without sexual excitement accompanying the cross-dressing.*“ International Classification of Diseases. World Health Organisation. ICD-10, Version: 2016 [online]. [cit. 2020-05-06]. Dostupné z: <https://icd.who.int/browse10/2016/en#/F64.1>

³³ BORNEMAN, Ernest. *Encyklopedie sexuality*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-17-1, s. 596.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ FAFEJTA, Martin. *Sexualita a sexuální identita: sociální povaha přirozenosti*. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1030-6, s. 165.

Intersexuálové narušují většinovou představu o existenci pouze dvou přirozených pohlaví, neboť anatomický stav intersexuálů neodpovídá sociálním binárním představám. Dvoupohlavní konstrukce ale zapříčiňuje, že často dochází k provádění korektivních operací intersexuálů, aby jejich těla odpovídala společenským očekáváním. Kulturní představa je tedy taková, že existují dvě pohlaví a že jsou dány přirozeně, přesto při nejasnostech dochází k nepřirozené chirurgické konstrukci.³⁶ Bohužel v důsledku honby za „normalitou“ zákroky omezují nejen jejich sexuální život, ale také psychické rozpoložení. V poslední době se ale čím dál více přistupuje k výchově dětí mimo genderové kategorie a ponechává se jim prostor pro vlastní pohlavní sebevyjádření. Unáhlené operace v dětství totiž mohou být kontraproduktivní a jejich následkem může být právě transsexualita dítěte, které se v pozdějším věku rozhodne pro změnu pohlaví, které mu bylo v dětství uměle vybráno.³⁷

1.4 Sexuální orientace

Nezřídka se stává, že veřejnost sexuální orientaci úzce spojuje s pohlavní identitou. Na individuální úrovni jsou sexuální orientace a genderová identita na sobě nezávislé, nicméně lze na oba pojmy nahlížet i v abstraktnějším smyslu, kdy pohlaví hraje významnou roli jako organizační princip pro účely jakési klasifikace sexuálních orientací, neboť pojmy jako homosexualita či heterosexualita by ztratily na významu, pokud by pohlaví bylo odstraněno jako kritérium z celého právního řádu. Zároveň by také ale při neexistenci rozlišování pohlaví zmizela diskriminace na základě pohlaví, genderové identity a sexuální orientace.

Sexuální orientace je celoživotní a nositelem nezapříčiněný a nezvolený stav výlučné nebo převažující erotické a citové preference osob určitého pohlaví. Rozhodující pro její určení jsou zejména erotické představy, sny, fantazie a kvalita erotické citové náklonnosti – zamilovanosti. Nejčastější je v populaci orientace heterosexuální, tzn. preference osob opačného pohlaví, méně častá je homosexualita, tedy přitažlivost osobami stejného pohlaví, a v neposlední řadě se menšina lidí také identifikuje jako bisexuální a pocítují náklonnost k oběma pohlavím, případně asexuální, kdy sexuální

---

³⁶ FAFEJTA, 2004, op. cit., s. 47.

³⁷ FAFEJTA, 2016, op. cit., s. 170.

přitažlivost absentuje zcela.³⁸ Dalšíh druhů sexuální orientace existuje ještě celá řada, nicméně to není předmětem této práce. Důležitá je skutečnost, že se změnou pohlaví většinou není spjata také změna sexuální orientace, přestože v ojedinělých případech se tak stát samozřejmě může, a jsou to dvě na sobě nezávislé věci.

Transsexualita bývá v praxi před stanovením diagnózy nezdědka zaměňována s homosexualitou, neboť u transsexuálů je obvyklejší heterosexuální orientace a přitahují je tedy většinou příslušníci opačného pohlaví než toho, se kterým se ztotožňují, což je pohlaví, které se shoduje s jejich biologickým pohlavím. Navenek proto takový stav může působit jako homosexualita, jde ale o homosexualitou nepravou, když oni sami se cítí být příslušníky opačného pohlaví.³⁹

---

³⁸ WEISS, 2010, op. cit., s. 107.

³⁹ FIFKOVÁ, op. cit., s. 35.

2. Fáze procesu přeměny pohlaví

Pro účely lepšího pochopení analýzy a kritiky současné české právní úpravy, která bude v práci následovat, je nutné alespoň stručně popsat jednotlivé fáze procesu změny pohlaví, které musí každá transsexuální osoba podstoupit, aby dosáhla oficiální úřední změny pohlaví. Nejde jen o provedení operace, jak si mnozí myslí, ale o zdlouhavý proces, který začíná u samého „coming-outu“, vede přes četná vyšetření, užívání hormonů, schválení komisí a nekončí ani samotnou operací pohlavních orgánů, ale pokračuje dále v podobě doživotní medikace a sociální adaptace.

Jak už byla transsexualita vymezena výše, jde o psychický nesoulad s vlastním anatomickým pohlavím, cílem léčby by tak logicky mělo být nastolení souladu. Nabízí se zde tedy dvě cesty léčby, a to změna pohlavních orgánů tak, aby byly v souladu s psychickým přesvědčením pacienta, nebo snaha o změnu psychického pohlaví pacienta prostřednictvím nějaké formy terapie. Nicméně je zřejmé, že změna anatomického pohlaví je na rozdíl od změny psychologického pohlaví proveditelná s nesrovnatelně vyšší účinností, proto je dnes v podstatě jediným možným a využívaným způsobem léčby ta chirurgická.

Celý proces změny pohlaví zabere několik let. Spočívá zejména v psychoterapiích, hormonální léčbě a chirurgických zákrocích.⁴⁰ Celou léčbu lze rozdělit do několika různých fází – fáze diagnostické, fáze hormonální terapie, v rámci které probíhá i tzv. real life test, a fáze chirurgické, poté následuje změna úřední pohlavní identity. Délka jednotlivých fází je u konkrétních jedinců různá, některé fáze se překrývají a například psychoterapie prostupuje všemi dalšími fázemi a často trvá i poté.⁴¹ Zajímavé rozlišení je také dělení tranzice na sociální, hormonální, operativní a právní.

Sociální tranzice bývá často nejobtížnější částí pro mnoho trans lidí, neboť spočívá v coming-outu, ale také v adaptaci na novou roli a přijímání okolí.⁴² Pro mnoho

---

⁴⁰ MACH, Jan. *Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování: Zákon o specifických zdravotních službách*. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Praktický komentář. ISBN 978-80-7598-103-5, s. 494.

⁴¹ FIFKOVÁ, op. cit., s. 77.

⁴² TEICH, op. cit., s. 46.

lidí tranzice představuje celoživotní proces, který se dá popsat spíše jako specifický způsob života a nekončící boj.⁴³ Během sociální tranzice mnoho trans žen poprvé zažije, jaké to je, když je s nimi zacházeno jako s ženami, nezdá se proto lze u MtF setkat s pocitem oslabení společenského postavení, zatímco u FtM dochází často k jeho zlepšení, neboť zacházení ve společnosti s muži a ženami se bohužel stále liší. Obecně se nicméně nedá nikdy určit, zda je sociální tranzice jednodušší pro FtM nebo MtF. Například v oblasti vzhledu to mají v zásadě obtížnější trans ženy, neboť ve společnosti není ani v současnosti obecně akceptováno, aby muži nosili dámské oblečení, zatímco opačně se to již nezdá nikomu zvláštní.⁴⁴

Tato kapitola se bude věnovat procesu zejména z medicínského pohledu, neboť jde o postupy, které jsou nutné k dosažení úřední změny pohlaví na základě české legislativy.

2.1 Diagnostická fáze

První a v jistém smyslu rozhodně nejdůležitější fází je ta úvodní diagnostická fáze. Aby mohlo k započatí léčby vůbec dojít, pacientovi musí být stanovena diagnóza o poruše sexuální identifikace, neboť je to jedna ze zákonných podmínek k provedení operativní přeměny pohlaví podle zákona o specifických zdravotních službách.⁴⁵ V praxi to probíhá tak, že se pacient objedná k sexuologovi, který zhodnotí jeho psychický stav a na základě uzavřené sady charakteristik určí diagnózu. Takovými ukazateli jsou vnitřní přesvědčení o příslušnosti k opačnému pohlaví, vystupování v sociální roli opačného pohlaví, dysforie nebo trvalé přání chirurgické změny pohlaví.⁴⁶ Kromě rozhovoru a psychologického vyšetření v této fázi probíhají také interní a endokrinologická

---

⁴³ V tranzu. *Jak se žije trans lidem v ČR?* In: Youtube [online]. Zveřejněno 12. 8. 2020. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=9YGXJrp3aJc>

⁴⁴ TEICH, op. cit., s. 46 – 47.

⁴⁵ § 21 odst. 2 písm. a) zákona o specifických zdravotních službách.

⁴⁶ MARIANOVÁ, Sandra, ŠAFÁŘOVÁ, Eva. *Chirurgická konverze pohlaví u pacientů s transsexualismem*. 2014 [online]. Dostupné z: <https://zdravi.euro.cz/clanek/sestra/chirurgicka-konverze-pohlavi-u-pacientu-s-transsexualismem-474628>

vyšetření.⁴⁷ Klíčovými jsou v této fázi rozhovory terapeuta s pacientem, neboť ty jsou klíčovým zdrojem informací, na základě kterých lze určit diagnózu.⁴⁸

V rámci diagnostického stádia dochází také k prohlídce psychického stavu pacienta, není totiž neobvyklé, že transsexuální pacienti trpí různými psychickými poruchami, například depresemi nebo úzkostmi. Kromě toho terapeut posuzuje také sociální postavení pacienta, jeho sociální schopnosti, společenské vztahy a míru začlenění do společnosti.⁴⁹

Určení diagnózy je jednou z fází, jejichž délka se výrazně liší u jednotlivých pacientů, neboť každý z nich přichází s odlišnou mírou jistoty o své pohlavní identitě. Zatímco někteří přichází naprosto přesvědčeni o své opačné pohlavní příslušnosti a diagnóza tak plní pouze potvrzovací funkci, jiní teprve dochází ke zjištění, že pocítují nesoulad se svým biologickým pohlavím.⁵⁰ Po potvrzení diagnózy přichází na řadu fáze rozhodovací, ve které musí být pacient poučen o všech možnostech terapie, jejich výhodách i rizicích, přičemž sexuolog by se měl snažit v co nejvyšší míře eliminovat jakékoliv zásahy do rozhodování pacienta.⁵¹ Pokud se pacient rozhodne, že podstoupí chirurgickou změnu pohlaví, pokračuje další fází, kterou je real life test a hormonální terapie.

2.2 Real life test, neutrální jméno a hormonální terapie

Než může pacient přistoupit k chirurgické změně pohlaví, musí absolvovat psychoterapeutickou část, tzv. real life test, což je termín, kterým se označuje další fáze proměny. Tato fáze trvá jeden rok a spočívá v žití života jako příslušník touženého pohlaví „nanečisto“. Účelem tohoto stádia je poskytnout pacientovi možnost si vyzkoušet, jaký vliv bude mít proměna na jeho život, vztahy a postavení⁵², a zároveň

---

⁴⁷ FIFKOVÁ, op. cit., s. 78.

⁴⁸ FIFKOVÁ, WEISS, PROCHÁZKA, JAROLÍM, VESELÝ, WEIS, op. cit., s. 43.

⁴⁹ WEISS, 2010, op. cit., s. 446.

⁵⁰ FIFKOVÁ, op. cit., s. 78.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² MARIANOVÁ Sandra, ŠAFÁŘOVÁ, Eva. Chirurgická konverze pohlaví u pacientů s transsexualismem [online]. 2014. [cit. 2020-09-23]. Dostupné z: <https://zdravi.euro.cz/clanek/sestra/chirurgicka-konverze-pohlavi-u-pacientu-s-transsexualismem-474628>

zhodnotit správnost svého rozhodnutí.⁵³ Pacient si v této fázi může ověřit, zda je schopný a konformní sít se se svou novou pohlavní identitou a na základě toho učinit definitivní rozhodnutí směřující k chirurgické a úřední změně pohlaví.

Pokud se tak nestalo již předtím, v tomto stádiu tranzice pacient postupně přechází do role osoby opačného pohlaví a informuje o této skutečnosti své blízké. Začíná o sobě mluvit v příslušném rodě, stylizovat se a oblékat jako osoba preferovaného pohlaví.⁵⁴ Tato fáze může být pro pacienty velmi náročná a může jim přinášet spoustu komplikací, neboť lidé v jejich okolí nemusí změnu přijímat podle očekávání a navíc v tomto stádiu často musí vystupovat v roli, která očividně neodpovídá jejich vnějšímu vzhledu vzhledem k tomu, že se nacházejí teprve v raném stádiu tranzice. Zde jim právní úprava poskytuje alespoň malou pomoc v podobě možnosti změny jména a příjmení na neutrální tvar a nemusí tak bojovat s nepříjemnostmi v rámci úředního styku. Změna jména na neutrální tvar probíhá většinou právě v této fázi léčby.⁵⁵

Při probíhajícím real life testu je klíčovým prvkem setkávání se a spolupráce s psychoterapeutem, která je zaměřena především na podporu růstu sebejistoty, zvýšení sebehodnocení, zlepšení komunikačních dovedností, schopností empatie a asertivní trénink. Aplikuje se zde terapie individuální, skupinová, párová a rodinná zvolená individuálně podle vhodnosti a potřeb každého jedince.⁵⁶

Ve stejném období změny pohlaví, ale v mnoha případech ještě o něco dříve, také dochází k léčbě prostřednictvím podávání hormonů, které potlačují přirozenou tvorbu hormonů biologického pohlaví a nahrazují je hormony opačného pohlaví.⁵⁷ K této fázi léčby je ideální přikročit až v době, kdy pacient žije po dobu několika měsíců v dané roli. V praxi to je většinou ale realizovatelné pouze u FtM jedinců, kteří v mužské roli často vystupují již delší dobu před první návštěvou lékaře. Transsexuálům MtF biologické aspekty takové možnosti často nedovolí a vystupování v opačné pohlavní roli při trvání vzhledu před nasazením hormonů by mohlo být velmi frustrující, a proto je v jejich

---

⁵³ FIFKOVÁ, op. cit., s. 78.

⁵⁴ FIFKOVÁ, WEISS, PROCHÁZKA, JAROLÍM, VESELÝ, WEIS, op. cit., s. 45.

⁵⁵ WEISS, 2010, op. cit. s. 459.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ MtF užívají estrogen a FtM užívají testosteron.

případě postup většinou opačný a real life test následuje až po nasazení hormonů a podstoupení různých epilačních a depilačních procedur.⁵⁸

V důsledku užívání těchto hormonů pak dochází ke změně tělesných proporcí srovnatelné se změnou, kterou prožívají lidé v důsledku puberty. Užívání hormonů je pro značnou část trans lidí nekončící rutinou, neboť jejich vysazením by mohlo dojít k nežádoucím účinkům a navrácení v původní stav. Přirozenou přeměnu způsobenou hormony zároveň pacienti často doplňují a podporují různými estetickými a operativními zákroky, které mohou podpořit uvěřitelný vzhled a přispět ke zvýšení sebevědomí. MtF zpravidla podstupují laserové odstranění vousů a ochlupení a vložení prsních implantátů, u FtM je nejčastější hlasová terapie nebo odstranění prsních žláz.⁵⁹ Estetická chirurgie v dnešní době už poskytuje spoustu úprav, které mohou transsexuálním osobám pomoci s jejich adaptací na novou genderovou roli.

Hormonální tranzice u MtF je dvoufázový proces, neboť testosteron je velmi silný mužský hormon a je tedy nutné kromě ženských hormonů aplikovat také léky k potlačení testosteronu a jeho účinků. Druhým krokem je většinou užívání estrogeneru, který sehrává hlavní úlohu jako hormon biologických žen. Většinou se užívá ve formě tabletek, kožní náplasti nebo aplikací injekcí. Užívání estrogeneru je pro trans ženy ve většině případů celoživotní léčbou.⁶⁰ Estrogen způsobuje u trans žen například zvětšení prsní tkáně nebo eliminuje růst ochlupení na těle, vousy jsou nicméně vůči estrogeneru většinou rezistentní. Estrogen také pomáhá ke změně rozložení tuku v těle, často ale také způsobuje úbytek svalové hmoty. Kombinace léků blokujících testosteron a podávání estrogeneru často vede také ke snížení plodnosti nebo k neplodnosti. Estrogen nemá žádný vliv na hlas trans ženy, pokud již prošla pubertou, a jeho změna je možná jen prostřednictvím hlasových tréninků.⁶¹

Na rozdíl od hormonální léčby trans žen, FtM nemusí užívat žádné látky potlačující tvorbu a působení estrogeneru, neboť testosteron je mnohem silnější hormon. Nejčastější formou aplikace testosteronu je injekce, alternativou může být kožní náplast

---

⁵⁸ WEISS, 2010, op. cit., s. 451.

⁵⁹ MACH, op. cit., s. 494.

⁶⁰ TEICH, op. cit., s. 48.

⁶¹ Tamtéž, s. 49.

nebo gel. V důsledku užívání testosteronu dojde ke zmišení menstruace, což je jedna z nejzásadnějších změn pro většinu trans mužů, neboť menstruace vyvolává velký pocit dysforie. Testosteron také podpoří růst ochlupení a vousů, změnu rozložení tuku v těle, růst svalové hmoty a celkové hmotnosti. Jako vedlejší účinek se často objevuje akné. Na rozdíl od estrogenu testosteron sníží výšku a tón hlasu, naopak nemá žádné účinky na velikost prsou, které testosteron není způsobilý zmenšit. Stejně jako estrogen může vést ke snížení plodnosti nebo k neplodnosti.⁶²

Hormonální terapie by měla trvat před podstoupením operativních výkonů alespoň jeden rok s minimálně jeden rok trvajícím real life testem, zároveň musí pacient dosáhnout věku 18 let. Po splnění těchto předpokladů může pacient podat písemnou žádost o schválení operativní přeměny pohlaví.⁶³ Pro některé trans osoby může být nicméně fáze hormonální terapie poslední fází, pokud se rozhodnou nepodstoupit operativní zákroky k přeměně pohlaví nebo nemohou chirurgické zákroky absolvovat ze zdravotních důvodů.⁶⁴ Zároveň existuje také skupina trans lidí, které nepodstoupí ani hormonální léčbu, tato volba závisí především na jejich fyzických attributech a vlastní představě o svém vzhledu.⁶⁵

2.3 Operace a pooperační období

Cílem celého procesu pro mnoho trans lidí, ale zdaleka ne pro všechny, je operativní změna pohlaví. O operaci mohou žádat pacienti, kteří jsou již nějakou dobu v hormonální léčbě a úspěšně zvládají real life test.⁶⁶ Hormonální terapie by měla ideálně trvat alespoň po období jednoho roku, aby bylo možné posoudit, zda má podávání hormonů příznivý vliv na pacienta a až následně případně navázat chirurgickými změnami.⁶⁷ Po splnění těchto podmínek a po dovršení věku 18 let může pacient konečně písemně požádat odbornou komisi o schválení operativní přeměny pohlaví.

---

⁶² TEICH, op. cit., s. 51.

⁶³ srov. § 21 odst. 3 zákona o specifických zdravotních službách.

⁶⁴ FIFKOVÁ, WEISS, PROCHÁZKA, JAROLÍM, VESELÝ, WEIS, op. cit., s. 60.

⁶⁵ TEICH, op. cit., s. 48.

⁶⁶ WEISS, op. cit., s. 454–455.

⁶⁷ WEISS, op. cit. s. 452.

Rozhodnutí, kdy dojde k provedení operací, stojí na sexuologovi, který po celou dobu léčby pacienta psychologicky sleduje. Změna pohlaví obnáší řadu operací, přičemž konkrétní zákroky a jejich pořadí se liší a pacienti si je plánují individuálně.⁶⁸ Mezi ty nutné vyžadované legislativou patří odstranění reprodukčních orgánů, tedy u FtM odstranění dělohy a vaječníků a u MtF odstranění varlat a nadvarlat. Kromě obligatorních operací lze podstoupit i další doplňkové zákroky především estetické povahy. Mezi ně patří například augmentace prsou, redukce ohryzku či úpravy obličeje,⁶⁹ k těm nicméně často dochází již ve stádiu psychoterapie a užívání hormonů.

V České republice je většina operativních zákroků hrazena z prostředků zdravotního pojištění, což je velmi pozitivní kritérium, které při rozhodování se, zda operaci podstoupit, hraje jistě významnou roli. V případě, že by chirurgické zákroky nebyly pokryty veřejným zdravotním pojištěním, by byl přístup k nim pro velkou část transsexuálů omezen a řada z nich by si je nemohla nikdy dovolit. Je tedy třeba uvítat, že transsexuálové mají možnost podstoupit tyto zákroky bez větších finančních obtíží.

Po provedení operace pacienti nadále pravidelně docházejí k lékaři na kontroly, užívají léky a absolvují doporučené laboratorní kontroly a vyšetření. V některých případech lze také pokračovat v psychoterapii, což se odvíjí od konkrétních potřeb jednotlivých pacientů.⁷⁰

2.4 Změna úřední identity

Celý zdlouhavý proces změny pohlaví je definitivně zakončen oficiální změnou úřední identity pacienta. Dochází ke změně jména a příjmení, vydání nového rodného listu i ke změně rodného čísla a v návaznosti na to také ke změně dalších dokladů a dokumentů. Podkladem pro tyto kroky je písemné doporučení terapeuta, ve kterém se

---

⁶⁸ FIFKOVÁ, op. cit., s. 80.

⁶⁹ VYŠÍNOVÁ, Renata. *Lukáš Frajer: Změna pohlaví není úchylka ani nemoc* [online]. 2020. [cit. 2020-05-29]. Dostupné z: <https://www.prozeny.cz/clanek/lekar-lukas-frajer-transsexualita-neni-nemoc-ani-uchylka-64385>

⁷⁰ WEISS, 2010, op. cit., s. 458.

vyjádří o vyloučení možnosti plodnosti pacienta, tedy že došlo k hysterektomii u FtM pacientů a odstranění varlat a nadvarlat v případě MtF.⁷¹ Další důsledky úřední přeměny pohlaví budou detailněji rozebrány v dalších kapitolách této diplomové práce.

---

⁷¹ MARIANOVÁ, op. cit.

3. Právní úprava v České republice v komparaci s německou úpravou

3.1 Koncept české právní úpravy

Obecně lze konstatovat, že český právní řád je založen na tradičním dvoupohlavním vnímání světa. Automaticky se vychází z předpokladu, že každý člověk je buď muž nebo žena, přičemž je to vnímáno jako tak samozřejmé, že právní řád ani neobsahuje žádnou definici těchto pohlaví ani způsob jejich určení. Žádnou třetí kategorii pohlaví kromě ženy a muže nezná, nicméně tím, že připouští přeměnu pohlaví za určitých stanovených podmínek, uznává, že otázka vrozenosti a přirozenosti pohlavní identity není tak jednoznačná.

Změna pohlaví je upravena zejména zákonem č. 89/2012, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (občanský zákoník), který stanoví její podmínky, rozhodný den a zejména upravuje osobní status člověka. Další úpravu nalezneme v zákoně č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů (zákon o specifických zdravotních službách), zabývající se aspekty týkajícími se léčby transsexuálních pacientů. Dále v zákoně č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů (zákon o matrikách) je upravený proces změny jména a příjmení. Změna pohlaví se týká také rodného čísla, které upravuje zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů (zákon o evidenci obyvatel).

3.2 Koncept německé právní úpravy

Není to tak dlouho, kdy němečtí zákonodárci upustili od tradičního binárního pojetí pohlaví, a kromě tradičních kategorií muž a žena zakotvili do zákona o osobním stavu třetí pohlaví, tzv. *divers*.⁷² Již před přijetím této novely v roce 2018 bylo možné nechat u dětí, jejichž pohlavní orgány nebyly typicky mužské ani ženské, kolonku

---

⁷² Do českého jazyka lze přeložit jako „jiné“. § 22 Personenstandsgesetz (zákon o osobním stavu) ze dne 16. února 2017.

nevyplněnou. Změna byla přijata v reakci na rozhodnutí Spolkového ústavního soudu,⁷³ který rozhodoval o stížnosti občana, kterému úřady nezapsaly změnu záznamu o pohlaví. Oficiálně byl tento občan totiž veden jako dívka, přičemž biologicky nebyl ani ženou ani mužem. Rozhodnutí ústavního soudu se stalo přelomovým, když soud požadoval, aby intersexuální osoby měly možnost své pohlaví označit pozitivně, nikoliv jen negativně vynecháním kolonky. Německo se tak stalo první evropskou zemí vůbec, která zavedla třetí kategorii pohlaví. Ačkoliv se může zdát, že zavedení třetího pohlaví je velmi progresivním krokem, faktem zůstává, že tato změna se dotkla pouze osob, které se narodily s nejednoznačnými pohlavními znaky, možnost změny pohlaví na neurčité se tedy netýká osob, které se cítí jako fluidní nebo se neztotožňují s žádným pohlavím. I tak se ale jedná o nadstandardní stupeň ochrany intersexuálních osob. Práv trans osob se tato úprava sice nedotýká, vypovídá ale o celkovém německém přístupu k pojetí pohlaví.

Německé právo kromě příznivé úpravy pro intersexuální jedince hraje poměrně do karet i trans osobám. Problematiku trans osob řeší komplexně jedním předpisem, tzv. zákonem o transsexuálech (*Transsexuellengesetz*)⁷⁴, který je účinný již od roku 1981. Německo bylo v pořadí čtvrtou zemí v Evropě, která poskytla transsexuálům možnost změny pohlaví.⁷⁵

Všechny žádosti podle *Transsexuellengesetz* podléhají souhlasu příslušného rodinného soudu.⁷⁶ Kromě *Transsexuellengesetz* se tak v oblasti změny pohlaví aplikuje také zákon o řízení v rodinných věcech a nesporném řízení.⁷⁷ Ten upravuje nejen soudní příslušnost okresních soudů, ale také vyšetřovací povinnost soudu *ex officio*⁷⁸ a omezuje zásadu veřejnosti.

---

⁷³ Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 10. října 2017, 1 BvR 2019/16.

⁷⁴ Gesetz über die Änderung der Vornamen und die Feststellung der Geschlechtszugehörigkeit in besonderen Fällen (zákon o změně jména a příjmení a určení pohlaví v určitých případech) ze dne 10. září 1980.

⁷⁵ První zemí bylo Švédsko, po něm následovalo Dánsko a Řecko. DUTTGE, Gunnar, ENGEL, Wolfgang, ZOLL, Barbara. *Sexuelle Identität und gesellschaftliche Norm*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen. 2010. ISBN 978-3-941875-72-2, s. 60.

⁷⁶ srov. § 3 odst. 1 a § 9 odst. 3 *Transsexuellengesetz*.

⁷⁷ Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit (zákon o řízení v rodinných věcech a o nesporných řízeních).

⁷⁸ § 26 Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit.

3.3 Právní úprava před novým občanským zákoníkem

Občanský zákoník, který vstoupil v účinnost 1. ledna 2014, je třetím občanským zákoníkem na českém území a prvním občanským zákoníkem, který obsahuje úpravu změny pohlaví.⁷⁹ To ovšem neznamená, že před jeho přijetím nebylo vůbec možné tranzici uskutečnit. Před jeho účinností existovaly různé způsoby prostřednictvím dílčích úprav, týkající se změny jména nebo léčby, později zejména v zákoně o specifických zdravotních službách. Neexistovala ale komplexní úprava změny pohlaví a právo ji výslovně neuznávalo. Sice došlo ke změně pohlaví na základě zákona o specifických zdravotních službách, změně jména i rodného čísla, nicméně další související otázky právního postavení trans osob jako otázka osobního stavu, manželství nebo vztahu s dětmi nebyly nijak řešeny.

3.3.1 Právní úprava za socialismu

Na základě dat sexuologických pracovišť počínají první záznamy o transsexuálních diagnózách kolem roku 1942 a lze z nich vyčíst, že až do pozdních šedesátých let se o odbornou pomoc přihlásily maximálně dvě osoby ročně. Číslo lehce vzrostlo po roce 1968 zřejmě v souvislosti s politickými změnami v důsledku pražského jara, nicméně stále se počet pohyboval v řádu jednotek, a následně došlo k výraznějšímu a trvalejšímu nárůstu v souvislosti s dalším politickým rozvolňováním až po roce 1989.⁸⁰ Operativní léčba na našem území má počátky v šedesátých letech a v sedmdesátých letech byla uznána za oficiální léčbu.⁸¹

Úřední změna jména byla za socialismu možná podle obecného ustanovení, absentovala ale výslovná úprava pro případy změny pohlaví a nebyl na změnu právní nárok. Změnu jména nebo příjmení mohl povolit na žádost obecní úřad, nebránil-li tomu

---

⁷⁹ BARŠOVÁ, Andrea. *Skalpel a duše. Ke změně pohlaví podle nového občanského zákoníku*. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2013, č. 1, s. 22.

⁸⁰ FIFKOVÁ, op. cit., s. 19

⁸¹ Pracovní skupina pro otázky sexuálních menšin ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny. *Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR*. Praha: Úřad vlády ČR, 2007. ISBN 978-80-87041-33-8, s. 35.

zájem společnosti a byly-li pro to důvody hodné zvláštního zřetele.⁸² Překážku zde nicméně vytvořila vyhláška zakazující změnu jména z mužského na ženské a naopak.⁸³ Bylo tedy alespoň možné provést změnu jména na některý z neutrálních nebo obojetných tvarů, záleželo to ale vždy na posouzení konkrétního úřadu. O první možnosti právního uznání změny pohlaví lze hovořit v souvislosti s interním pokynem ministerstva zdravotnictví v roce 1980, kterým vydal instrukce a doporučení matričním úřadům ohledně změny záznamů osob podstupujících operativní změnu pohlaví. Tento pokyn nicméně samozřejmě neměl formu závazného právního aktu a byl pouhým doporučením.⁸⁴ Ostatní aspekty související se změnou pohlaví nebyly právně nijak řešeny.

3.3.2 Právní úprava po roce 1989

Poprvé se úprava změny pohlaví objevila v českém právním řádu v roce 1991, a to v novele zákona o péči a zdraví lidu.⁸⁵ Tato novela vložila do zákona nové ustanovení § 27a věnující se kastracím, stereotaktickým operacím a zákrokům u transsexuálů. Byly tak upraveny podmínky k těmto zásahům, složení odborné komise, jež musela zákrok schválit, a podmínka nezbytného udělení informovaného souhlasu. Zákon neupřesňoval žádné podrobnosti ohledně operativního zákroku. Šlo tedy o velmi nedostatečnou regulaci, ve které chybělo řešení i dalších otázek spojených se změnou pohlaví, zejména ohledně osobního stavu pacienta, nicméně i přes nedostatečnost úpravy tento stav přetrval až do roku 2011, ve kterém byl zákon nahrazen zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a jejich poskytování a současně zákonem o specifických službách, kterým došlo k upřesnění operativního zákroku vyjasněním, že má u pacienta dojít k znemožnění reprodukční funkce jako náležitosti chirurgického výkonu. V praxi byla sterilizace vyžadována již před přijetím nové úpravy, nicméně zákon o specifických zdravotních službách ji potvrdil jako zákonný požadavek.⁸⁶

---

⁸² § 2 zákona č. 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení.

⁸³ § 7 vyhlášky č. 479/1960 Ú.I., kterou se vydávají bližší předpisy k zákonu o užívání a změně jména a příjmení.

⁸⁴ HAVELKOVÁ, Barbara. Czech Republic. In: Jens M. SCHERPE, ed. *The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons* [online]. 2015. B.m.: Intersentia, s.128. Dostupné z: doi:10.1017/9781780685588.008

⁸⁵ zákon č. 548/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu.

⁸⁶ HAVELKOVÁ, Barbara. op. cit., s. 131.

Úpravu v zákoně o péči a zdraví lidu doplnil v roce 2002 zákon o matrikách, jménu a příjmení, který transsexuálům poskytl právem garantovanou možnost změny jména a příjmení. Tato regulace je účinná do dnešního dne a bude rozebrána podrobněji dále v této práci. Stejněho roku byl přijat také zákon o evidenci obyvatel, který se zabýval změnou rodného listu a rodného čísla, přičemž tato úprava měla účinky ex nunc. Podrobnější úpravy zahrnující podmínky, rozhodný den a důsledky změny pohlaví se český právní řád dočkal až s přijetím nového občanského zákoníku, který se stal účinným 1. ledna 2014.

3.4 Právní úprava v novém občanském zákoníku

Současný občanský zákoník je platný od roku 2012, jde tedy o nový a moderní předpis, který by měl reflektovat současné společenské tendence a svobodnou vůli jednotlivců, a to mimo jiné tím, že bude odpovídat aktuálním lidskoprávním standardům. V případě úpravy změny pohlaví ovšem občanský zákoník zvolil opačnou cestu. V zásadě lze ve světě rozlišovat tři základní modely právních předpisů regulujících práva trans lidí podle toho, zda je založen na biologické pohlavní identitě, na identitě konstruované většinovou společností nebo na psychickém pohlaví. Občanský zákoník pracuje s pohlavím velmi restriktivně, je založen na principu biologického pohlaví,⁸⁷ což příliš nekorresponduje se současným stavem společnosti. Toto pojetí lze ovšem jen vyvozovat z koncepce občanského zákoníku jako celku, neboť je to považováno za tak samozřejmé, že občanský zákoník ani neobsahuje žádnou definici pohlaví a ponechává ji v působnosti mimoprávních disciplín.

Když byl v roce 2012 přijat nový občanský zákoník, stal se prvním občanským zákoníkem na našem území vůbec, který obsahoval právní úpravu změny pohlaví. Tu v něm nalezneme v hlavě II, která se zabývá osobami, v dílu 2 pojmenovaném Fyzické osoby. Úprava změny pohlaví je součástí obecných ustanovení, kde jsou upraveny nejzákladnější otázky týkající se fyzických osob, jako je právní osobnost, důkazy a

---

⁸⁷ DOLEŽAL, Adam, AGHA, Petr. Translidé a otázky identity ve veřejném prostoru – slovo úvodem. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2013, č. 1, s. 2.

domněnky smrti, zletilost a svéprávnost. Změně pohlaví věnuje občanský zákoník jeden jediný paragraf.

3.4.1 Podmínky změny pohlaví v občanském zákoníku

Podle prvního odstavce ustanovení § 29 občanského zákoníku *nastává změna pohlaví člověka chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů. Má se za to, že dnem změny pohlaví je den uvedený v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotních služeb.*

Ustanovení obsahuje výčet hned dvou podmínek, které musí být naplněny, a to chirurgický zákrok při současném (i) znemožnění reprodukční funkce a (ii) přeměně pohlavních orgánů. Přesný význam ani vzájemný vztah těchto podmínek nicméně z textace není úplně jasný. Například způsob, jakým má nastat sterilizace, není nijak upřesněn a není tedy jednoznačné, zda k ní musí dojít na základě chirurgického zákroku anebo k ní může dojít již v době před ním například v důsledku užívání hormonů nebo vysokého věku.⁸⁸ Není ani nijak upřesněno, jakého stupně má dosahovat přeměna pohlavních orgánů, jaké konkrétní části mají být odstraněny a jaké mají být naopak vymodelovány. Není zřejmé, zda by například u MtF pacientů bylo dostačující odstranění varlat, nebo zda musí dojít i k odstranění penisu.

Občanský zákoník obsahuje v úvodu v ustanovení § 2 odst. 1 výkladové pravidlo, podle kterého *lze každé ustanovení soukromého práva vykládat jenom ve shodě s Listinou základních práv a svobod a ústavním pořádkem vůbec, se zásadami, na nichž spočívá tento zákon, jakož i s trvalým zřetelem k hodnotám, které se tím chrání. Rozejde-li se výklad jednotlivého ustanovení pouze podle jeho slov s tímto příkazem, musí mu ustoupit.* Mezi zásady, na kterých spočívá občanský zákoník patří také ochrana *důstojnosti a svobody člověka a jeho přirozeného práva brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým*, jež je zakotvena v ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku. Při postupu výkladu v souladu

---

⁸⁸ BARŠOVÁ, 2013, op. cit., s. 23.

s tímto vodítkem by tak mělo být ustanovení o změně pohlaví vykládáno velmi mírně ve vztahu k těmto vyžadovaným zákrokům.

Podmínky uvedené v zákoně do určité míry zpřesňuje praxe a odborná literatura, ze které vyplývá, že změnu pohlaví lze provést jediným způsobem, a to chirurgickým zákrokem. V jeho důsledku musí dojít ke znemožnění reprodukční funkce, tedy ke sterilizaci, aby se osoba již nemohla rozmnožovat, a k přeměně pohlavních orgánů, tedy k jejich modelaci.⁸⁹ K znemožnění reprodukce postačí u jedinců FtM hysterektomie a u osob MtF odstranění varlat s nadvarlaty.⁹⁰

Občanský zákoník rozšířil podmínky původně stanovené zákonem o specifických zdravotních službách, když přidal kromě sterilizace navíc požadavek přeměny pohlavních orgánů. Tato podmínka v původním návrhu nebyla a byla doplněna až v průběhu legislativního procesu.⁹¹ Úprava ovšem postrádá definici a bližší vysvětlení tohoto požadavku, což by mohlo potenciálně vést k příliš restriktivnímu výkladu, kdy by byla vyžadována kompletní chirurgická tranzice, což by vzhledem k individualitě všech transsexuálních osob, jejichž přání ohledně výsledného vzhledu a operací se většinou liší, neúměrně zasahovalo do jejich důstojnosti a soukromí. Podle Frinty by tedy měla být zachována předchozí praxe a hysterektomie u trans mužů a orchidektomie u trans žen by měla být nadále dostačující.⁹² Bylo by nepochybně namístě stanovit jasnější a srozumitelnější pravidla, aby se předešlo nepředvídatelnosti celého průběhu, neboť současný stav by vyžadoval interpretaci ze stran soudů.

Zakotvení podmínky sterilizace je velice problematické, neboť takové zákroky představují výrazný zásah do fyzické integrity osob. Primárním účelem tohoto ustanovení je zabránit transsexuálním osobám, aby po přeměně plodily potomky, což má kořeny dozajista někde v tradičním pojetí rodiny jako zásady českého občanského práva. Stanovením tohoto požadavku nicméně zákonodárce nejen porušuje právo na rodinný

---

⁸⁹LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014. s. 191.

⁹⁰ ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš. Zdravotnické právo. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-321-1, s. 515.

⁹¹ ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, Svazek 1, Obecná část (§ 1 až 654). Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-656-6, s. 152.

⁹² Tamtéž.

život transsexuálních osob, ale navíc také ignoruje trans osoby, které si chirurgické zákroky podstoupit nepřejí nebo nemohou například ze zdravotních důvodů. K problematice podmínky chirurgického zákroku se blíže věnuje kapitola 4.1 této diplomové práce.

Rozhodný den se určuje pomocí vyvratitelné domněnky, že je jím den, který uvede poskytovatel zdravotních služeb v potvrzení. Protože jde o vyvratitelnou domněnku, lze jako den přeměny tvrdit i odlišný den, pokud bude takové tvrzení prokázáno. Tato konstrukce má ujasnit, ke kterému dni se vážou důsledky přeměny jako například zánik manželství, neboť bez této domněnky by mohlo být určení konkrétního dne komplikované vzhledem k tomu, že chirurgické zákroky se většinou skládají z více dílčích operací, které probíhají v rozmezí několika dnů, týdnů nebo měsíců, a u pacientů se liší. Ustanovení odráží pojetí, že změna pohlaví je faktickým stavem, a proto se musí jeho účinky vztahovat k okamžiku, kdy skutečně nastane z medicínského hlediska. V tomto východisku se náš občanský zákoník inspiroval občanským zákoníkem provincie Quebec.⁹³ Quebecká úprava nicméně nepodmiňuje provedení změny pohlaví žádným operativním zákrokem.⁹⁴

3.4.1.1 Podmínky změny pohlaví v německém právním řádu

Transsexuellengesetz

V původně účinném znění Transsexuellengesetz byly podmínky změny pohlaví velmi podobné těm, které v současnosti nalezneme v českém občanském zákoníku, byly ale vypuštěny, resp. nejsou v současnosti již účinné v důsledku několika rozhodnutí Spolkového ústavního soudu. Původně tedy bylo nutné splnit čtyři podmínky. Prvními třemi podmínkami, které jsou u nás stále v platnosti, byla neexistence uzavřeného manželství, neplodnost a chirurgická přeměna pohlavních orgánů. Kromě těchto tří požadavků zákon požadoval také dovršení věkové hranice 25 let. Od účinnosti zákona

---

⁹³Vláda: Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, č. 89/2012 Dz.

⁹⁴ srov. Code Civile du Québec, čl. 71. Dostupné z: <http://legisquebec.gouv.qc.ca/fr/ShowDoc/cs/CCQ-1991>

byly všechny tyto podmínky přezkoumávány Spolkovým ústavním soudem, zejména na základě zásady rovnosti⁹⁵, práva na sexuální sebeurčení⁹⁶ a práva na určení vlastní genderové identity⁹⁷ jako osobnostních práv.⁹⁸ Tyto rozsudky budou rozebrány v následující kapitole ve světle kritiky jednotlivých aspektů a podmínek změny pohlaví.

Některé zákonné požadavky nicméně Spolkový ústavní soud v zákoně ponechal a jsou účinné dosud. Oproti těm českým podmínkám jsou nicméně pro trans osoby o mnoho příznivější. Žadatel musí prokázat, že se neztotožňuje se svým aktuálním právním pohlavím, ale cítí se být jako příslušník opačného pohlaví, má přání trvajícím alespoň po dobu tří let žít jako příslušník opačného pohlaví a existuje vysoká pravděpodobnost, že se jeho přání v budoucnosti nezmění.⁹⁹ Všechny tři podmínky musí být osvědčeny dvěma nezávislými znalci v oboru psychiatrie nebo sexuologie. Nutnost osvědčení znaleckými posudky zůstává v Německu poslední problematickou podmínkou, která brání úplnému právu trans osob na vlastní pohlavní sebeurčení. Na rozdíl od ostatních již vypuštěných podmínek Spolkový ústavní soud, stejně jako ESLP¹⁰⁰, ale považuje znalecké posudky jako objektivní důkazní prostředek za ústavní.¹⁰¹

Personenstandsgesetz

Od roku 2018 je úřední změna pohlaví v Německu možná také prostřednictvím jiného právního aktu, a to zákona o osobním stavu (Personenstandsgesetz).¹⁰² Stalo se tak implementací rozhodnutí Spolkového ústavního soudu,¹⁰³ ve kterém rozhodl, že má být intersexuálním osobám, které se necítí příslušníky mužského ani ženského pohlaví, umožněno nechat si zapsat do matričních knih a osobních dokladů třetí variantu pohlaví. Jako alternativní řešení nabídl také úplné zrušení údaje o pohlaví jako jednoho ze

---

⁹⁵ srov. článek 3 odst. 1 Grundgesetz.

⁹⁶ Vlastní překlad z německého znění: „sexuelle Selbststimmung“.

⁹⁷ Vlastní překlad z německého znění „das Finden und Erkennen der eigenen geschlechtlichen Identität“.

⁹⁸ srov. článek 2 odst. 1 a článek 1 odst. 1 Grundgesetz.

⁹⁹ § 8 odst. 1 Transsexuellengesetz.

¹⁰⁰ srov. Rozhodnutí ESLP ze dne 6. dubna 2017 ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13, ve kterém i ESLP shledal obdobnou podmínku ve francouzském občanském zákoníku jako souladnou s článkem 8 Úmluvy.

¹⁰¹ Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 17. října 2017, Az. 1 BvR 747/17.

¹⁰² § 45b Personenstandsgesetz.

¹⁰³ Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 10. října 2017, Az. 1 BvR 2019/16.

základních osobních údajů.¹⁰⁴ Důsledkem rozhodnutí bylo zavedení nové kategorie pohlaví, tzv. *divers*.¹⁰⁵ Tento údaj o pohlaví mohl být zapsán již při narození nebo retrospektivně na žádost osoby s poruchou pohlavní diferenciací. Osoba může také později požádat o změnu na pohlaví ženské nebo mužské.

Na rozdíl od procesu přeměny podle *Transsexuellengesetz* postup podle *Personenstandsgesetz* neprobíhá před soudem, ale příslušné ke změně jsou matriční úřady, což činí tuto cestu znatelně levnější i rychlejší. K zápisu je nutné doložit lékařské potvrzení o poruše pohlavní diferenciací.¹⁰⁶ Na rozdíl od znaleckých posudků nemusí jít o psychiatrickou zprávu, nýbrž potvrzení může být vydáno jakýmkoliv ošetřujícím lékařem, nezabývá se totiž vůbec otázkou psychického stavu žadatele, ale pouze fyzickou stránkou jeho pohlavního vývoje. Nicméně kvůli nejednoznačnému výkladu tohoto pojmu bylo dlouhou dobu sporné, zda tento postup může využít i trans osoba, či je určen pouze pro intersexuální osoby.¹⁰⁷

V období bezprostředně následujícím po účinnosti této nové právní úpravy se kvůli nejednoznačnosti výkladu pojmu porucha pohlavní diferenciací podařilo celé řadě trans a nebinárních osob docílit změny pohlaví právě prostřednictvím zákona o osobním stavu. Další spousta trans osob se svými žádostmi neuspěla, neboť některé úřady vztahovaly úpravu jen k intersexuálním lidem. Prostor pro odlišnou interpretaci zarazilo ministerstvo vnitra a ujasnilo, že se postup týká pouze intersexuálních lidí, tedy těch, kteří trpí poruchou sexuální diferenciací a nemohou být proto na základě fyzických znaků přiřazeni k mužskému nebo ženskému pohlaví. Na rozdíl od *Transsexuellengesetz* tedy tato úprava vznikla spíše na základě biologického než psychického vnímání pohlaví. Výslovně ministerstvo také uvedlo, že se úprava nevztahuje na transsexuální osoby, neboť jejich biologické pohlaví je určitelné a dále tedy mají postupovat podle

---

¹⁰⁴ BARŠOVÁ, Andrea. Německo se blíží k právnímu uznání třetí kategorie pohlaví. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2018, č. 2, s. 1.

¹⁰⁵ Do českého jazyka lze přeložit jako „jiné“.

¹⁰⁶ překlad z německého *Variante der Geschlechtsentwicklung*.

¹⁰⁷ MARKWALD, Maya. Die Rechtsstellung von Trans*personen in Deutschland. Bundeszentrale für politische Bildung, [online]. 2020. [cit. 2020-11-12] Dostupné z: <https://www.bpb.de/gesellschaft/gender/geschlechtliche-vielfalt-trans/308625/die-rechtsstellung-von-transpersonen-in-deutschland>

Transsexuellengesetz.¹⁰⁸ V současnosti je tedy již jasné, že postupem podle tohoto předpisu nemají trans osoby šanci uspět.

3.4.2 Důsledky změny pohlaví

Druhý odstavec § 27 občanského zákoníku se zabývá stavem, který následuje v důsledku provedené změny pohlaví podle odstavce prvního, a to tak, že *změna pohlaví nemá vliv na osobní stav člověka, ani na jeho osobní a majetkové poměry; manželství nebo registrované partnerství však zaniká. O povinnostech a právech muže a ženy, jejichž manželství zaniklo, ke společnému dítěti a o jejich majetkových povinnostech a právech v době po zániku manželství platí obdobně ustanovení o povinnostech a právech rozvedených manželů ke společnému dítěti a o jejich majetkových povinnostech a právech v době po rozvodu; soud rozhodne, a to i bez návrhu, jak bude každý z rodičů napříště o společné dítě pečovat.*

Osobní stav člověka po provedené změně pohlaví zůstává nedotčen, stejně tak i jeho osobní a majetkové poměry. Občanský zákoník pak jako výjimku z tohoto generálního pravidla uvádí zánik manželství a registrovaného partnerství. Tato výjimka se nicméně uplatní jen velmi vzácně, neboť zákon o specifických zdravotních službách nepřipouští provedení zákroku pacientovi, který je v manželství nebo registrovaném partnerství, uplatní se tak jen v minimu případů, pokud byla změna pohlaví provedena například v zahraničí. Úprava nepočítá se situací, kdy si manželé nebo registrovaní partneři nadále přejí v uzavřeném svazku setrvat, a ex lege dochází v takovém případě k období rozvodu manželství, neboť zákon nepřipouští přeměnu manželství v registrované partnerství a vice versa. V období po provedené změně pohlaví je možné uzavřít manželství nebo vstoupit do registrovaného partnerství podle nového pohlaví. O této problematice bude blíže pojednávat kapitola 4.2 této diplomové práce.

---

¹⁰⁸ Rundschreiben des Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat. von 10. 4. 2019 – V II 1–20103/27#17. Personenstandswesen. [online]. Dostupné z: <https://www.personenstandsrecht.de/SharedDocs/kurzmeldungen/Webs/PERS/DE/rundschreiben/2019/0122-aenderung-geburtenregister.html>

Práva a povinnosti ke společnému dítěti by měly být zachovány ve stejné podobě jako za trvání manželství až do rozhodnutí soudem.¹⁰⁹ Rodičovská práva zůstávají úřední změnou pohlaví nedotčena, změna pohlaví rodiče se ani nepromítne do rodného listu dítěte, neboť ten reflektuje situaci k okamžiku narození dítěte.¹¹⁰ Matkou v rodném listu dítěte je vždy zapsána žena, která dítě porodila, nehledě na to, že už není ženou, a otcem zůstává ten, který jím byl určen na základě systému domněnek o otcovství.¹¹¹ Před přijetím občanského zákoníku nebyla rodičovská práva nijak upravena a rodičovská odpovědnost mohla na základě uvážení sexuologa představovat překážku zahájení léčby, která zpravidla nemohla být zahájena, pokud transsexuální pacient nepřerušil styky se svými dětmi.¹¹² Změna pohlaví se nedotkne ani příbuzenských vztahů, které zůstávají dále zachovány.

3.4.2.1 Důsledky změny pohlaví v německém právním řádu

Transsexuellengesetz také upravuje situaci, která následuje po změně pohlaví. Po pravomocném rozhodnutí soudu je pro všechna práva a povinnosti, které se vážou k úřednímu pohlaví žadatele, rozhodné nově uznané pohlaví, a to s účinky ex nunc. Pro práva a povinnosti existující již v minulosti se žadatel považuje jako příslušník nového pohlaví již od narození, zde tedy účinky nastávají ex tunc. Výslovně se zákon vyjadřuje také k rodičovským právům, která změnou pohlaví mají zůstat nedotčena. Žadatel zůstává matkou nebo otcem dítěte i přes nové pohlaví. V této části se tedy německá a česká úprava shodují.

Původní znění Transsexuellengesetz také obsahovalo podmínku ukončení manželství, nicméně ta byla odstraněna v reakci na rozhodnutí Spolkového ústavního soudu.¹¹³ Soud shledal požadavek na ukončení manželství při současné neexistenci jeho ekvivalentu jako v rozporu s právem na ochranu manželství a rodiny podle německého základního zákona. Soud „*poukázal na to, že nutí-li stát manžele k rozvodu, je toto nejen*

---

¹⁰⁹ LAVICKÝ, op. cit., s. 191.

¹¹⁰ ŠVESTKA, Jirí, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. op. cit. 53, s. 153.

¹¹¹ FIFKOVÁ, op. cit., s. 142.

¹¹² BRZEK, op. cit., s. 44.

¹¹³ Rozsudek Spolkového ústavního soudu ze dne 27. května 2008, 1 BvL 10/05.

*v protikladu se strukturálními charakteristikami manželství jako trvalého partnerství a společenství odpovědnosti. Znamená to rovněž, že existujícímu manželství je odepřena ústavní ochrana“.*¹¹⁴

V důsledku tohoto rozhodnutí tak trans osoby, které uzavřely manželství ještě před tranzicí, mohly v trvajícím manželství setrvat. Šlo o zvláštní institut, kdy byla z důvodu jen zanedbatelného množství takových případů povolena existence manželství stejnopohlavních párů. Od roku 2017 je nicméně v Německu již možné uzavřít i stejnopohlavní manželství. Česká republika by se německým řešením mohla inspirovat, a i přes odmítavý postoj k zrovnoprávnění stejnopohlavních manželství zachovat alespoň ta trvající u tak marginálního počtu párů.

3.5 Právní úprava v zákoně o specifických zdravotních službách

Léčbou transsexuálních pacientů a jejím postupem se zabývá zákon o specifických zdravotních službách, který obsahuje definici změny pohlaví a transsexuálního pacienta a stanoví podmínky, které musí pacient k provedení chirurgického výkonu splňovat. Úprava je zde podstatně obsáhlejší než v občanském zákoníku, neboť řeší detaily lékařských zákroků, a nalezneme ji v ustanoveních § 21 až § 23. Zároveň je třeba upozornit, že úprava obsažená v zákoně o specifických zdravotních službách se týká pouze samotné fáze provádění chirurgických zákroků a neaplikuje se na předchozí fáze procesu změny pohlaví, které jsou, na rozdíl od chirurgických výkonů, vratné.¹¹⁵

Zákon o specifických zdravotních službách vychází z teorie, že transsexualitu člověka nelze vyléčit převýchovou ani medikací.¹¹⁶ Změnu pohlaví zákon o specifických zdravotních službách definuje jako *provedení zdravotních výkonů, jejichž účelem je provedení změny pohlaví chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce*. Úprava se tedy v zásadě shoduje s pravidly obsaženými v občanském zákoníku,

---

¹¹⁴ BARŠOVÁ, 2013, op. cit.

¹¹⁵ MACH, op. cit., s. 496.

¹¹⁶ Důvodová zpráva k zákonu o specifických zdravotních službách. Sněmovní tisk 407/0 ze dne 8. prosince 2011.

nicméně v zákoně o specifických zdravotních službách absentuje podmínka přeměny (modelace) pohlavních orgánů a k dosažení změny pohlaví by měla postačovat sterilizace, tedy znemožnění rozmnožovací funkce. Trvalý nesoulad mezi psychickým a tělesným pohlavím je standardní definicí transsexuality, jak bylo rozebráno výše v této práci.

3.5.1 Podmínky změny pohlaví v zákoně o specifických zdravotních službách

K provedení chirurgického výkonu musí pacient splňovat kumulativně několik podmínek:

Zaprvé, u pacienta byla jednoznačně stanovena diagnóza poruchy sexuální identifikace a prokázána schopnost žít trvale jako osoba opačného pohlaví. Schopnost žít jako osoba opačného pohlaví by měla být prokázána real life testem trvajícím minimálně 12 měsíců.¹¹⁷

Zadruhé, pacient neuzavřel manželství nebo nevstoupil do registrovaného partnerství anebo do obdobného svazku nebo prokázal, že jeho manželství nebo registrované partnerství anebo obdobný svazek zaniklo. Zde narážíme na situace, kdy dojde k provedení zákroku pacienta v manželství či registrovaném partnerství. K takové situaci může dojít například pokud by byl zákrok proveden v zahraničí nebo pokud by pacient uváděl nepravdivé údaje a falešné doklady o neexistenci manželství či obdobného svazku.¹¹⁸ Na tyto situace právě myslí občanský zákoník, který doplňuje, že manželství či registrované partnerství zaniká ex lege.

Zatřetí, pacient musí splňovat požadavek zletilosti, neboť zákon umožňuje provedení chirurgických výkonů směřujících ke změně pohlaví pacientům, kteří dovršili 18 let. Hormonální léčbu lze na rozdíl od operace zahájit před dosažením zletilosti se

---

¹¹⁷ Ministerstvo zdravotnictví. Doporučený postup Ministerstva zdravotnictví č. 29991/2012 [online]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/wepub/6865/36193/Věstn%C3%ADk%20MZ%20ČR%208-2012.pdf>

¹¹⁸ LAVICKÝ, op. cit., s. 191.

souhlasem zákonného zástupce, což je dáno zejména tím, že užívání hormonů nemá oproti chirurgickému zákroku nevratné následky. Naproti tomu lze provést operaci osobě s omezenou svéprávností, a to za zpřísněných podmínek – na základě písemné žádosti opatrovníka a s přivolením soudu.

Začtvrté, pacient (případně opatrovník pacienta s omezenou svéprávností) podal písemnou žádost o provedení změny pohlaví. Žádost se podává přímo poskytovateli zdravotních služeb, u kterého má být výkon proveden, ten ji následně bezodkladně předá Ministerstvu zdravotnictví. Jako přílohu k žádosti připojí také souhlasné stanovisko ošetřujícího lékaře se specializovanou způsobilostí v oboru sexuologie nebo se zvláštní odbornou způsobilostí v oboru sexuologie s provedením změny pohlaví.

Zapáté, odborná komise vydá kladné stanovisko.

3.5.2 Odborná komise

Ať už jde o osobu s omezenou svéprávností nebo osobu plně svéprávnou, vždy je nutné doložit kladné stanovisko odborné komise. *Odbornou komisi ustavuje ministerstvo a jejími členy jsou zdravotnický pracovník, který je zaměstnancem státu zařazeným na ministerstvo, lékař se specializovanou způsobilostí v oboru sexuologie nebo se zvláštní odbornou způsobilostí v oboru sexuologie, lékař se specializovanou způsobilostí v oboru psychiatrie, klinický psycholog, lékař se specializovanou způsobilostí v oboru endokrinologie a diabetologie, lékař se specializovanou způsobilostí v oboru urologie nebo gynekologie a porodnictví a právník se znalostmi v oblasti zdravotnického práva.*¹¹⁹

Odborná komise se skládá z celkem sedmi odborníků s různými specializacemi, v jejichž působnosti je rozhodnout o osudu transsexuálních pacientů žádajících o provedení změny pohlaví. Za účelem objektivního, nezávislého a jednotného rozhodování zákon stanovuje i podmínky, které musí splňovat všichni členové komise, zejména nesmí být v pracovněprávním nebo obdobném vztahu k poskytovateli, nesmí být

---

¹¹⁹ § 22 odst. 1 zákona o specifických zdravotních službách.

členem kontrolního orgánu poskytovatele nebo statutárním orgánem, členem statutárního orgánu nebo společníkem poskytovatele. Zároveň také nesmí jít přímo o ošetřujícího lékaře konkrétního žadatele, ten může být spolu s žadatelem přizván k jednání komise, ovšem při něm není přítomný během rozhovoru s pacientem.

Jednání odborné komise se koná nejpozději do 3 měsíců ode dne podání žádosti a je k němu přizván žádající pacient, popřípadě také jeho opatrovník. Odborná komise má povinnost pacienta informovat o povaze zdravotního výkonu včetně informací o jeho trvalých následcích a potenciálních rizicích a ujistit se, že pacient a opatrovník pacienta informacím porozuměl a že podání žádosti bylo zcela dobrovolné. U pacientů s omezenou svéprávností přihlédne také k jeho rozumové vyspělosti a zjistí i jeho názor, pokud je schopen ho vyslovit.

Odborná komise po projednání žádosti vyhotoví písemné stanovisko, ve kterém zhodnotí, zda jsou splněny veškeré podmínky k provedení změny pohlaví; zároveň uvede dobu platnosti stanoviska, a přitom vezme do úvahy naléhavost provedení zdravotního výkonu. Ke kladnému stanovisku s provedením změny pohlaví je zapotřebí souhlasu všech členů odborné komise. V případě negativního stanoviska musí být takový závěr dostatečně odůvodněn. Odborná komise předá stanovisko ministerstvu.

Protože odborná komise není správním orgánem, není výsledné stanovisko ani správním rozhodnutím a není možné proti němu podat opravný prostředek. Alespoň zákon o specifických zdravotních službách s ním nepočítá a judikatorně tato otázka také nebyla zatím řešena. Jedinou možností při obdržení negativního rozhodnutí je tedy opětovné podání žádosti, pokud dojde ke změně okolností, které způsobily zamítavé stanovisko komise.¹²⁰

Odborná komise se schází několikrát za rok, přičemž počet jednání se kontinuálně zvyšuje úměrně narůstajícímu počtu žádostí. V roce 2019 proběhlo celkem 7 jednání, zatímco v prvním roce účinnosti zákona o specifických zdravotních službách se komise sešla pouze dvakrát.

---

¹²⁰ ŠUSTEK, Petr. HOLČAPEK, Tomáš. Zdravotnické právo. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-321-1, s. 518.

Tabulka č. 1: Jednání odborné komise v letech 2012 – 2019 ¹²¹

Rok	Počet jednání komise	Počet projednaných žádostí	Počet doporučených žádostí	Počet nedoporučených žádostí
2012	2	13	13	0
2013	3	47	47	0
2014	6	111	110	1
2015	5	88	87	1
2016	5	106	104	2
2017	5	117	114	3
2018	7	125	117	8
2019	7	157	153	4

Z tabulky vyplývá, že počet neúspěšných žádostí je mizivý. Nabízí se tedy otázka, zda se odborná komise fakticky důsledně zabývá každým posuzovaným případem nebo zda se jedná pouze o formální požadavek a další byrokratickou překážku. Podle transsexuálů, kteří jednání před odbornou komisí zažili, se jedná o velice krátký a stručný rozhovor, ve kterém jim jsou pokládány základní otázky jako „Co vás vedlo k tranzici“ nebo „Kde pracujete“.¹²² Není úplně zřejmé, do jaké míry zodpovězení takových otázek vypovídá o možnosti povolení změny pohlaví a jak tím má být zajištěna ochrana osob před unáhlenými zákroky.

3.5.2.1 Řízení před soudem podle Transsexuellengesetz

V Německu žádná obdoba odborné komise neexistuje. Orgánem, který posuzuje žádosti o změnu pohlaví, je příslušný rodinný soud. Účastníky řízení jsou žadatel a zástupce veřejného zájmu.¹²³ Žádní další účastníci v řízení nefigurují. K udělení souhlasu

¹²¹ Odpověď Ministerstva zdravotnictví na žádost o informaci dle zákona č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů, č. j. MZDR 8922/2020-1/MIN/KAN, ze dne 12. března 2020.

¹²² Trans*parent blog. *Komise Ministerstva zdravotnictví*. [online]. 2020. [cit. 2020-11-19] Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/komise-ministerstva-zdravotnictvi/>

¹²³ Vlastní překlad z německého znění *Vertreter des öffentlichen Interesses*. § 3 odst. 2 a 3, § 9 odst. 3 Transsexuellengesetz.

s přeměnou musí mít soud k dispozici dva nezávislé znalecké posudky vypracované znalci, kteří jsou vzhledem k jejich vzdělání a praxi dostatečně obeznámeni s problematikou transgenderismu,¹²⁴ což budou nejčastěji lékaři z oboru sexuologie. Znalci v posudcích vyjadřují názor k otázce míry pravděpodobnosti, že se v budoucnu změni pohlavní sebeurčení žadatele.

Podobně jako česká úprava i ta německá vyžaduje, aby žadatel žil po určitou dobu v roli pohlaví, se kterým se identifikuje. Zatímco v České republice se ale doba trvání real-life testu vztahuje k povolení chirurgického zákroku, v Německu se vztahuje k úřední změně pohlaví jako takové. Na úkor toho je vyžadované trvání delší, neboť soud změnu nepovolí, pokud žadatel neprokáže život v opačné pohlavní roli po dobu trvání alespoň tři let.¹²⁵

Dalším rozdílem oproti české úpravě je také možnost podat proti rozhodnutí soudu odvolání.¹²⁶ Zároveň Transsexuellengesetz zakotvuje možnost anulace rozhodnutí soudu o povolení změny pohlaví na základě žádosti žadatele, a to kdykoliv v době po vydání rozhodnutí, pokud žadatel následně zjistí, že se identifikuje s původním pohlavím, které mu bylo přiřazeno při narození.¹²⁷

Stejně jako v České republice i v Německu počet zájemců o úřední změnu pohlaví výrazně roste. Počet osob žádajících o změnu pohlaví je v Německu více než desetinásobně větší, což je kromě výrazně vyššího počtu obyvatel způsobeno také tím, že není po trans lidech vyžadována sterilizace ani jiné chirurgické zákroky.

Tabulka č. 2: Počet řízení podle Transsexuellengesetz v letech 2012 - 2018¹²⁸

Rok	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Počet řízení	1277	1417	1443	1648	1868	2085	2614

¹²⁴ § 4 odst. 3, § 9 odst. 3 Transsexuellengesetz.

¹²⁵ § 8 odst. 1, § 1 odst. 1 Transsexuellengesetz.

¹²⁶ § 4 odst. 4, § 9 odst. 3 Transsexuellengesetz.

¹²⁷ § 6, § 9 odst. 3 Transsexuellengesetz.

¹²⁸ Zusammenstellung der Geschäftsübersichten der Amtsgerichte für die Jahre 1995 bis 2018 (Přehled počtu jednání okresních soudů v letech 1995 až 2018). 2020 [online]. Dostupné z: https://www.bundesjustizamt.de/DE/SharedDocs/Publikationen/Justizstatistik/Geschaeftsentwicklung_Amtsgerichte.html

3.5.3 Provedení operace

Změnu pohlaví lze provést pouze na základě speciálního písemného informovaného souhlasu, který pacient (opatrovník) udělí bezprostředně před započítím zákroku,¹²⁹ a to na základě informací, které mu poskytla odborná komise o povaze zdravotního výkonu, jeho následcích a potenciálních rizicích. Písemným souhlasem se zde myslí souhlas ve smyslu souhlasu s poskytnutím zdravotních služeb upraveným ustanovením § 34 zákona o zdravotních službách, který musí být svobodný a informovaný. Vzhledem k povaze zákroku, který je nevratný, navíc zákon zdůrazňuje potřebu udělit souhlas znovu bezprostředně před zahájením výkonu, aby bylo bezpečně zajištěno, že reflektuje co nejaktuálnější vůli pacienta.¹³⁰ Kromě toho je pacient navíc oprávněn svůj souhlas odvolat až do doby, než bude započat zákrok.¹³¹ Zákon zde tímto poskytuje velmi široký prostor pro svobodné rozhodování pacientovi, který se souhlasem může disponovat až do poslední chvíle před provedením operace. Tato úprava opakovaného souhlasu pacienta slouží jako pojistka k ochraně transsexuálních pacientů a zároveň i poskytovatelů zdravotních služeb.¹³²

Spornou zde může být otázka svobodného udělení souhlasu pacienta, když je jím podmíněn výkon operace a tím i výkon práva na vlastní pohlavní sebeurčení. Požadavek svobodného a informovaného souhlasu pro všechny zákroky v oblasti péče o zdraví je zakotven i Úmluvě o lidských právech a biomedicíně. Tímto tématem se okrajově zabýval i Evropský soud pro lidská práva, který udělení souhlasu v takových situacích shledává minimálně problematickým, a nelze podle něj souhlas považovat za svobodný, když v případě nesouhlasu pacient ztrácí možnost plného výkonu svého práva na genderovou identitu a osobní rozvoj.¹³³

O provedení změny pohlaví vydá poskytovatel pacientovi (a opatrovníkovi) potvrzení.¹³⁴ To slouží zejména jako podklad pro účely zápisu do matriky. Poskytovatel má nadto povinnost oznámit ho do tří pracovních dnů od provedení zákroku matričnímu

---

¹²⁹ § 23 odst. 1 zákona o specifických zdravotních službách.

¹³⁰ MACH, op. cit., s. 504.

¹³¹ § 32 odst. 4 zákona o zdravotních službách.

¹³² ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš, op. cit., s. 518.

¹³³ Rozhodnutí ESLP ze dne 12. června 2003 ve věci Van Kück proti Německu, stížnost č. 35968/97.

¹³⁴ § 23 odst. 2 zákona o specifických zdravotních službách.

úřadu.¹³⁵ Potvrzení je klíčové také z toho důvodu, že obsahuje den změny pohlaví, neboť podle občanského zákoníku je dnem změny pohlaví právě den uvedený v tomto potvrzení.¹³⁶

3.6 Právní úprava v zákoně o matrikách

Změna úřední identity je konečnou fází, kterou je celá změna pohlaví zakončena. Dochází ke změně jména a příjmení a rodného čísla osoby. Postup je upraven zákonem o matrikách a zákonem o evidenci obyvatel.

3.6.1 Změna jména a příjmení

Zákon o matrikách obecně v zásadě neumožňuje změnu jména z ženského na mužské a naopak.¹³⁷ Výjimkou jsou právě mimo jiné situace, kdy dochází ke změně jména v souvislosti s provedenou změnou pohlaví. Zákon rozlišuje dvě fáze změny jména a příjmení v souvislosti se změnou pohlaví. První fází, která spočívá ve změně jména z původního na neutrální, a druhou fází, při které dochází ke změně na jiné jméno a příjmení korespondující s novým pohlavím.

Do knihy narození provede záznam o změně pohlaví matriční úřad na základě potvrzení poskytovatele zdravotních služeb, které má poskytovatel zdravotních služeb povinnost matričnímu úřadu doručit do tří pracovních dnů od provedení operace.¹³⁸ Příslušným je matriční úřad, v jehož správním osobe se žadatel narodil.¹³⁹ Změna jména se provádí na základě žádosti, do které žadatel uvede i nové zvolené jméno a příjmení. Tento úkon je osvobozen od správních poplatků.¹⁴⁰

Ve stádiu, kdy není změna pohlaví ještě zcela dokončena, tedy před provedením chirurgického zákroku, ale již po zahájení léčby pro změnu pohlaví, může transsexuální osoba požádat matriční úřad o změnu jména na neutrální tvar jména a příjmení, přičemž

---

¹³⁵ § 17a zákona o matrikách.

¹³⁶ § 29 občanského zákoníku.

¹³⁷ § 72 odst. 3 zákona o matrikách.

¹³⁸ § 17a zákona o matrikách.

¹³⁹ § 10 zákona o matrikách.

¹⁴⁰ Položka 11 zákona č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích.

tento krok je zcela na uvážení každé osoby. Přestože jde o krok fakultativní, z pochopitelných důvodů se jen zřídka stává, že by trans osoba směřující ke změně pohlaví, tuto možnost nevyužila. Podkladem pro změnu je žádost pacienta a potvrzení poskytovatele zdravotních služeb, u kterého probíhá léčba.¹⁴¹

Ačkoliv se zdá tato možnost jako vstřícný krok směrem k lidem podstupujícím tranzici, v praxi vytváří řadu problémů. Interpretace kategorie *neutrálních jmen* se liší úředník od úředníka a ochota na některých matričních úřadech za jinými pokulhává. Často vznikají překážky jazykové povahy a musí být podpořeny znaleckými posudky, což s sebou přináší zbytečné časové a finanční náklady.¹⁴² Dalším úskalím, které by mohlo v rámci této úpravy přinášet problémy, je podmíněnost změny stanoviskem lékaře. Opět jde o interpretační problém podmínky, že u trans osoby byla zahájena léčba pro změnu pohlaví. Není jasné, zda lze aplikovat extenzivní výklad i na osoby, jejichž finálním cílem není chirurgický zákrok, a bude to tedy vždy na individuálním posouzení lékaře. Zároveň není změna jména na neutrální bohužel dostupná i pro trans lidi, kteří nemají vůbec zájem jakékoliv léčby. V této překážce může vyvstat zejména potenciální problém pro lidi, kteří se rozhodnou k operativnímu zákroku jen v úmyslu dosažení změny jména, nebylo by proto od věci umožnit změnu na neutrální tvar pouze na základě žádosti dotčené osoby bez nutnosti lékařského stanoviska.

Naproti tomu po dokončení tranzice po provedení operace je změna jména již obligatorní, aby nedošlo ke stavu, že bude mít muž ženské jméno a naopak. V případě, že by o změnu jména nezažádala sama transsexuální osoba, matriční úřad by změnu provedl i bez návrhu a uvedl by jméno a příjmení v knize narození do souladu s pravidly české mluvnice ve tvaru odpovídajícím novému pohlaví. Dodatečný záznam o změně pohlaví se do knihy narození provede na základě potvrzení vydaného poskytovatelem zdravotních služeb, který je povinen toto potvrzení poskytnout matričnímu úřadu do 3 pracovních dnů ode dne provedení změny pohlaví. Platí vyvratitelná domněnka, že dnem změny pohlaví je den uvedený v tomto potvrzení.

---

¹⁴¹ § 72 odst. 5 zákona o matrikách.

¹⁴² FIFKOVÁ, op. cit., s. 197.

3.6.1.1 Změna jména podle německého právního řádu – tzv. malé řešení

Transsexuellengesetz kromě úřední změny pohlaví, která je označována jako tzv. velké řešení¹⁴³ upravuje také tzv. malé řešení¹⁴⁴, které spočívá ve změně křestního jména¹⁴⁵ trans osoby. Tato možnost je upravena v prvním ustanovení zákona. Soud může změnit křestní jméno osoby na její žádost za předpokladu splnění podmínek stanových zákonem.

První podmínkou je, že se žadatel z důvodu transsexuality neztotožňuje s pohlavím, jež mu bylo přiděleno při narození, nýbrž s pohlavím opačným, v jehož roli žije alespoň po dobu tří let. Zároveň lze s velkou pravděpodobností očekávat, že se jeho pocit příslušnosti k danému pohlaví již nezmění. Splnění podmínek se osvědčuje dvěma nezávislými znaleckými posudky.¹⁴⁶ Tyto podmínky se v současné době shodují s podmínkami pro velké řešení, ale před zrušením podmínky operativního zákroku stanovené pro velké řešení byla tato varianta využívána trans osobami, které neměly zájem o chirurgickou změnu nebo jako dočasné řešení před operací.

Stejně ustanovení také vymezuje okruh osob, které jsou k podání žádosti o změnu jména oprávněni. Žádost může podat německý občan, osoba bez státní příslušnosti nebo žadatel o azyl s obvyklým pobytem v Německu. Kromě těchto osob může být žadatelem také cizinec, jehož země nezná obdobnou právní úpravu a na území Německa má trvalý pobyt nebo prodloužitelný pobyt a trvale legálně pobývá v Německu. To je zajímavé ustanovení zejména pro osoby, kterým právní řád v jejich domovském státě neposkytuje příležitost změny jména, pokud mají v Německu přechodný či trvalý pobyt. Naproti tomu v českém zákoně o matrikách¹⁴⁷ stojí, že povolit změnu jména a příjmení lze neobčanovi povolit, jen pokud má na území České republiky trvalý pobyt nebo jí byl udělen azyl nebo doplňková ochrana podle zákona o azylu. Přechodný pobyt by v České republice tedy nestačil.

---

¹⁴³ Vlastní překlad z německého znění „große Lösung“.

¹⁴⁴ Vlastní překlad z německého znění „kleine Lösung“.

¹⁴⁵ Příjmení není v Německu nutné měnit, neboť mužský a ženský tvar se shoduje.

¹⁴⁶ § 4 odst. 3 Transsexuellengesetz

¹⁴⁷ § 72 odst. 6 zákona o matrikách.

Vzhledem k tomu, že od roku 2011 zrušil Spolkový ústavní soud neústavní podmínky k úřední změně pohlaví, a tak se v současnosti požadavky pro malé a velké řešení shodují, není již jejich rozlišení příliš aktuální. Původně totiž bylo malé řešení zamýšleno jako předběžné řízení předcházející samotnému velkému řešení do doby, než budou splněny podmínky k jeho provedení, což dnes pozbývá významu. Samozřejmě zde stále existuje možnost nejdříve si změnit jméno a až poté úředně změnit pohlaví, nicméně většina trans lidí spíše rovnou přistoupí ke změně úředního pohlaví, se kterou navíc povinnost změnit si jméno přichází v každém případě.¹⁴⁸

3.6.2 Změna dokumentů

Co se týče změny úředních dokumentů, na základě dodatečného zápisu změny pohlaví do matriky je vydán nový rodný list. Dochází také k výměně občanského průkazu, přestože jako důvod není výslovně uvedena změna pohlaví a k vydání nového dokladu dojde na základě zákona č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, který stanovuje povinnost požádat o vydání nového občanského průkazu do 15 pracovních dnů od nabytí právní moci rozhodnutí o změně rodného čísla.¹⁴⁹ Zákon o cestovních dokladech explicitně neupravuje obdobně vydávání cestovních pasů, nicméně lze získat nový cestovní pas na základě obecného ustanovení, podle kterého lze vydat nový cestovní průkaz v odůvodněných případech.¹⁵⁰ Výměna řidičského průkazu z konkrétního důvodu výměny pohlaví také není výslovně stanovena, opět se ale bude řídit obecným ustanovením, na základě kterého bude vydán nový průkaz při změně údajů.¹⁵¹

Výměna dalších dokladů a dokumentů výslovně zákonem nezaručených může být v praxi problematická, neboť bude často záležet na benevolenci konkrétních osob, které budou o vydání rozhodovat. Bylo by jistě milým přínosem, kdyby bylo právo na změnu dokladů výslovně právem regulováno. Problém může nastat například s výměnou vysokoškolského diplomu, maturitního vysvědčení či jiných dokumentů o dosaženém

---

¹⁴⁸ SPICKHOFF, Andreas. *Medizinrecht*. 3: vyd. Mnichov. C. H. BECKoHG. 2018, ISBN 978-34-067-209-94.

¹⁴⁹ § 14 odst. 1 písm. d) bod 8. zákona č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech.

¹⁵⁰ § 17 odst. 1 zákona č. 329/1999, o cestovních dokladech.

¹⁵¹ § 108 odst. 1 a 2 zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů.

vzdělání. Vysvědčení získané na základních, středních a vyšších odborných školách upravuje vyhláška Ministerstva školství vydaná na základě zákonného zmocnění ve školském zákoně.¹⁵² Na základě této vyhlášky vydá škola opis a stejnopis vysvědčení, výučního listu a diplomu o absolutoriu mimo jiné z důvodu změny jména, příjmení nebo rodného čísla.¹⁵³ Pro oblast vysokých škol nicméně zákon o vysokých školách postrádá obdobné zákonné zmocnění pro vydání takové vyhlášky a problematika tak není nikde upravena, lze tedy jen na základě analogického výkladu usuzovat, že praxe bude obdobná. Neexistence právního nároku na výměnu dokumentů obsahujících údaje, ze kterých je zřejmá transsexualita osob, vytváří pro tyto osoby potenciální riziko diskriminace.

Protože podmínkou pro výměnu relevantních dokladů je provedená změna pohlaví, trans lidé, kteří neabsolvuji operativní zákroky, musí žít a vystupovat s doklady zahrnujícími údaje, které se očividně neshodují s jejich vzhledem, vystupováním a cítěním. Z toho pak vznikají nejen nepříjemné a často ponižující situace při jednání s úřady nebo komunikací na poště, ale také překážky při cestování, kdy nemusí být trans lidem umožněn vstup do řady konzervativních zemí.¹⁵⁴

3.6.2.1 Změna dokumentů podle německého právního řádu

Po nabytí právní moci rozhodnutí o uznání změny pohlaví Transsexualgesetz zakotvuje zákaz zveřejňování minulé genderové identity.¹⁵⁵ Pro život v nové pohlavní roli má každá trans osoba po přeměně nárok na změnu dokladů, přičemž proces jejich získání je obdobný jako v České republice. Příslušným orgánem pro zaznamenávání změny pohlaví je matriční úřad, kterému se rovněž doručuje rozhodnutí soudu o změně pohlaví, na základě kterého provede matriční úřad dodatečný zápis o změně pohlaví.

V případech, kdy trans osoby využijí pouze „malého řešení“, což bude v současnosti již spíše ojedinělé, nabízí německý právní řád možnost „zkráceného“ rodného listu, který v sobě nezahrnuje údaj o pohlavní příslušnosti nositele, ale pouze

---

¹⁵² Vyhláška č. 3/2015 Sb., o některých dokladech o vzdělání.

¹⁵³ § 4 odst. 6 Vyhlášky č. 3/2016 Sb., o některých dokladech o vzdělání.

¹⁵⁴ V tranzu. *Jak se žije trans lidem v ČR?* In: Youtube [online]. Zveřejněno 12. 8. 2020. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=9YGXJrp3aJc>

¹⁵⁵ § 5 Transsexuellengesetz.

jméno a příjmení a čas a místo narození.¹⁵⁶ Výměna občanského průkazu a cestovního pasu spadá do pravomoci příslušných „přihlašovacích úřadů“ a provádí se na základě žádosti po předložení soudního rozhodnutí a případně také rodného listu žadatele.

3.7 Právní úprava v zákoně o evidenci obyvatel

Od roku 2003 je umožněna trans osobám změna rodného čísla po provedené změně pohlaví podle ustanovení § 17 zákona o evidenci obyvatel. Toto ustanovení upravuje případy, ve kterých může dojít ke změně rodného čísla, čímž se rozumí přidělení zcela nového rodného čísla, a jako jeden z důvodů připouští právě skutečnost, že u osoby došlo ke změně pohlaví. Na základě provedeného operativního zákroku je přiděleno nové rodné číslo z moci úřední.¹⁵⁷ Změna se zaznamená jako dodatečný zápis na základě písemného potvrzení poskytovatele zdravotních služeb o provedení operativní změny pohlaví, který je povinen o této skutečnosti informovat matriční úřad ve lhůtě 3 pracovních dní od změny.

Rodné číslo se skládá z deseti čísel, z nichž lze určit některé základní osobní údaje o jeho nositeli, a to datum narození, věk a pohlaví. Z prvního dvojčíslí lze vyčíst rok narození, z druhého měsíc a z třetího den. Z druhého dvojčíslí je zároveň určitelné pohlaví, neboť ženy ho mají zvýšené o 50.¹⁵⁸ Pojetí rodných čísel v České republice je dlouhodobě kritizováno. Hlavním důvodem je právě nadměrné množství osobních údajů, které se z něj dají vyčíst.¹⁵⁹ Kromě věku a přesného data narození je z rodného čísla patrné pohlaví fyzické osoby, v čemž se opět reflektuje rigidní právní dělení osob na muže a ženy a je ignorována specifická a rozmanitost trans a intersex osob. U trans lidí tak může docházet k nedobrovolným coming outům, pokud se jejich vzhled neshoduje s tvarem rodného čísla.

Abyste mohl transsexuál po tranzici zahájit život v kůži svého nového pohlaví, je nutné provést změnu rodného čísla. Zde by bylo na místě zvážit úplné vypuštění

---

¹⁵⁶ § 59 odst. 2 Personenstandsgesetz.

¹⁵⁷ § 17a odst. 1 zákona o evidenci obyvatel.

¹⁵⁸ § 13 odst. 3 zákona o evidenci obyvatel.

¹⁵⁹ FIFKOVÁ, op. cit., s. 143.

informace o pohlaví osob z rodného čísla a učinit tak další vstřícný krok nejen vůči trans lidem, kteří si nepřejí podstoupit operaci a změna rodného čísla jim proto není umožněna, ale také vůči transsexuálům, kteří tranzici dokončili, ale z různých důvodů musí ve styku s úřady a dalšími subjekty uvádět své původní rodné číslo k prokázání kontinuity jejich osoby.

3.7.1 Právo na informační seburčení podle Transsexuellengesetz

Ustanovení Transsexuellengesetz se výslovně snaží o účinnou ochranu trans osob, když zakotvuje jejich právo na informační seburčení.¹⁶⁰ Podle těchto ustanovení nesmí žádný německý veřejný orgán zpřístupnit nebo vyšetřovat předchozí jméno nebo právní pohlaví trans osoby. Tento zákaz se připíná k okamžiku rozhodnutí soudu o povolení změny pohlaví. Ze zákazu nicméně zákon samozřejmě stanoví výjimky, a to z důvodů veřejného zájmu při prokázání právního zájmu. Pod tuto výjimku by mohla spadat například situace, kdy by věřitel měl za dlužníkem, který je trans osobou, vykonatelný titul a potřeboval změnit jeho znění, aby mohl vymoci svou pohledávku.¹⁶¹ V dalším odstavci se nachází další zvláštní pravidlo, že rodinní příslušníci mají povinnost poskytnout nové jméno a právní pohlaví žadatele v rozsahu, v jakém je to nutné pro účely veřejných knih a registrů. Český právní řád bohužel žádnou obdobnou výslovnou úpravu neobsahuje.

---

¹⁶⁰ Vlastní překlad z německého znění „*Recht auf informationelle Selbstbestimmung*“. § 5 odst. 1, § 10 odst. 2 Transsexuellengesetz.

¹⁶¹ AUGSTEIN, Maria Sabine. Transsexuellengesetz. NomosKommentar. 1. Aufl. Nomos, Baden-Baden. 2012, § 5 Rn. 5.

4. Problematické aspekty současné právní úpravy

4.1 Sterilizace

Nejinvazivnější podmínkou, kterou po trans lidech vyžaduje český právní řád, je nepochybně sterilizace, tj. znemožnění reprodukční funkce. Podle dat Transgender Europe¹⁶² změnu pohlaví sterilizací nepodmiňuje většina evropských zemí, z nichž některé oficiální změnu pohlaví podmiňují lékařským potvrzením a diagnózou, jinde stačí pouze rozhodnutí občana. Kromě České republiky je sterilizace vyžadována pouze ve Slovensku, Finsku, Lotyšsku, Maďarsku a některých balkánských zemích.¹⁶³

Přestože většina trans lidí má zájem na podstoupení kompletní tranzice, je mnoho jedinců, kteří si operativní změnu nepřejí nebo nemohou podstoupit ze zdravotních důvodů. Sterilizace může být pro některé osoby zbytečná i z dalších důvodů, například s ohledem na vysoký věk. Smyslem úpravy je dozajista tradiční požadavek, aby muži nerodili děti a matky nebyly otci, nicméně pokud je účelem jen skutečnost, aby se transsexuál nestal rodičem, není zajištěn dostatečně, neboť existují i jiné možnosti, jak se stát rodičem, kterým sterilita nebrání. Nadto jde o velmi neodůvodněný požadavek, neboť neexistuje žádná spojitost mezi kvalitou rodiče a jeho schopností výchovy a tím, jak se z hlediska pohlaví identifikuje, navíc celá řada trans lidí má potomky vzniklé již v minulém pohlaví. Právo na reprodukci by nemělo záviset na pohlavní identitě a náleží každému člověku jako každé jiné lidské právo.

V roce 2017 Evropský soud pro lidská práva ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii¹⁶⁴ judikoval, že úřední změnu pohlaví nelze podmiňovat podstoupením chirurgického zákroku ani sterilizace. Takový požadavek je v rozporu s Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, jíž je Česká republika smluvní stranou. K obdobnému závěru došel také Evropský výbor pro sociální práva, který rozhodoval o kolektivní stížnosti proti České republice, ve které shledal v podmínce sterilizace

---

¹⁶² TGEU. Trans Right Europe & Centra Asia Index 2020 [online]. 2020. [cit. 2020-09-24]. Dostupné z: https://tgeu.org/wp-content/uploads/2020/05/index_TGEU2020.pdf

¹⁶³ Rumunsko, Bulharsko, Srbsko, Bosna a Hercegovina, Albánie, Kosovo, Severní Makedonie, Černá Hora.

¹⁶⁴ Rozhodnutí ESLP ze dne 6. dubna 2017 ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13.

porušení práva na ochranu zdraví.¹⁶⁵ Jako člen Rady Evropy tedy Česká republika porušuje převzaté závazky z mezinárodního práva, neboť právní řád nekoresponduje se závaznými úmluvami.

Obligatorní sterilizace představuje neoprávněný a nepřiměřený zásah do lidské integrity trans osob porušující celou řadu základních lidských práv včetně zákazu nelidského a ponižující zacházení, práva na respektování lidské důstojnosti a soukromí a práva na zdraví. Tento názor ostatně zazněl i v rozhodnutích ESLP, významných evropských ústavních soudů a dalších významných orgánů. Zákonná podmínka takto závažného zákroku je stále zakotvena v právním řádu České republiky, což neodpovídá současným kritériím pro ochranu základních práv, není tedy příliš překvapivé, že úprava v současné době podléhá ústavnímu přezkumu před plénem Ústavního soudu.

Některé ústavní soudy jiných evropských zemí rozhodovaly v minulosti o obdobných případech a došly k vyslovení protiústavnosti podmínky sterilizace a odstranily ji z právních řádů. V Německu Spolkový ústavní soud podmínku sterilizace a přeměny pohlavních orgánů prohlásil za neúčinnou již v roce 2011.

4.1.1 Judikatura Spolkového ústavního soudu

V rozhodnutí ze dne 11. ledna 2011 se Spolkový ústavní soud zabýval ústavností požadavku sterilizace a operativní přeměny pohlaví, které obsahoval Transsexuellengesetz.¹⁶⁶ Soud v tomto případě rozhodl o rozporu těchto podmínek s právem na sexuální sebeurčení a s právem na tělesnou integritu.

Spolkový ústavní soud posuzoval situaci trans ženy, která absolvovala „malé řešení“ podle Transsexuellengesetz, tj. změnu jména na ženský tvar. V tomto stavu chtěla uzavřít registrované partnerství se svou partnerkou, což nebylo možné, protože úředně byla stále mužem. Pro úřední změnu pohlaví, tzv. „velké řešení“, nicméně nesplňovala podmínky spočívající v provedení sterilizace a přeměně pohlavních orgánů. Uzavření

---

¹⁶⁵ Rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ze dne 15. května 2018 ve věci Transgender Europe a ILGA- Europe proti České republice, č. 117/2015.

¹⁶⁶ Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 11. ledna 2012, 1 BvR 3295/07.

registrovaného partnerství jí a partnerce tedy nebylo umožněno s odůvodněním, že jde o institut určený výhradně homosexuálním párům. Stěžovatelka jako homosexuální transsexuálka s nezměněným mužským biologickým pohlavím tak neměla na registrované partnerství nárok a jedinou cestou, jak ho docílit, bylo podstoupení sterilizace následované úřední změnou pohlaví, v čemž jí bránily zdravotní důvody vyplývajícího zejména z jejího vysokého věku.¹⁶⁷ Uzavřít manželství stěžovatelka odmítala, neboť jde o svazek určený heterosexuálním právům a jeho uzavřením by posílila svůj úřední status jako muže, což pro ni bylo nepřijatelné, nadto by její změněné jméno v ženském tvaru odkrývalo její transsexuální identitu.

Spolkový ústavní soud se tedy zabýval ústavností požadavku na podstoupení operativní změny pohlaví způsobující sterilizace podmiňujícím úřední změnu osobního stavu a otázkou, zda může být transsexuálce po absolvování „malého řešení“ odepřen přístup k registrovanému partnerství s osobou stejného genderu.

Požadovat po transsexuální osobě s homosexuální orientací, aby vstoupila do heterosexuálního manželství za účelem zajištění právní ochrany vztahu, označil Spolkový ústavní soud za nepřiměřené. Vstupem do manželství by bylo zřejmé, že jeden z manželů je transsexuální, čímž by nebyla zajištěna ochrana intimní sféry jedince proti nedobrovolnému zveřejňování informací.

V otázce sterilizace Spolkový ústavní soud porovnával individuální právo osoby na pohlavní sebeurčení a nedotknutelnost osoby s veřejným zájmem na trvalém osobním statusu osob. Došel k závěru, že sterilizace a operativní zákrok představují nepřiměřený zásah do fyzické integrity člověka spojený s vážnými zdravotními riziky a vedlejšími účinky a požadavky jsou tak v rozporu s německým základním zákonem. Přestože Spolkový ústavní soud uznal, že zájem státu na zachování pojetí pohlaví, který předchází situacím, kdy by muži rodili a ženy plodily děti, je oprávněný, větší váhu přiznal individuálním právům na pohlavní sebeurčení a fyzickou integritu. Na základě rozhodnutí tak nejsou předmětná ustanovení stanovující podmínku sterilizace a přeměnu pohlavních orgánů účinná, a to až do doby, než vejde v účinnost nový právní předpis, který bude v souladu s německým základním zákonem.

---

¹⁶⁷ V době žádosti o vstup do registrovaného partnerství bylo stěžovatelce 57 let, v době rozhodování Spolkového ústavního soudu 67 let.

4.1.2 Judikatura ESLP

Evropský soud pro lidská práva se již mnohokrát zabýval problematikou práv trans osob, zejména v souvislosti se stanovením podmínek jako sterilizace či jiných závažných zásahů do tělesné integrity, k provedení úřední změny pohlaví, a to v souvislosti s porušením článku 8 Úmluvy, v němž je zakotveno právo na respektování soukromého života. V rámci článku 8 nicméně Úmluva ponechává poměrně široký prostor státům pro vlastní regulaci soukromého života občanů, když ve druhém odstavci vyjmenovává případy, v nichž je stát oprávněn do tohoto práva zasáhnout, a to v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku a předcházení zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných. Článek 8 zajišťuje jedincům právo žít život podle svého uvážení, svých představ a svého přání. Pohlavní identita dozajista spadá pod pojem soukromý život a podmínění uznání změny pohlaví nepřiměřenými požadavky ze strany států je způsobilé porušení práva na respektování soukromého života. V poslední době nicméně ESLP upustil od restriktivního přístupu, kdy umožňoval státům široký prostor pro stanovení vlastní právní úpravy v oblasti práv trans osob, a v současnosti přistupuje k problematice velice otevřeně s důrazem na právo seberealizace každého člověka.

Významným rozhodnutím se stalo v roce 2002 rozhodnutí ve věci Christine Goodwin proti Spojenému království,¹⁶⁸ ve kterém dal ESLP přednost zájmu jednotlivce na uznání jeho vlastní identity před zájmem většiny na zachování administrativního systému. ESLP tímto rozhodnutím zúžil volnou míru uvážení jednotlivých států ve věcech transsexuálů. Následující rok se v návaznosti na toto rozhodnutí ESLP vyjádřil také k právní situaci v Německu rozhodnutím ve věci Van Kück proti Německu, ve kterém judikoval, že právo na vlastní genderové sebeurčení ESLP považuje za součást práva na sebeurčení.¹⁶⁹ Kromě Německa se vyjádřil kriticky také k několika dalším státům.¹⁷⁰ Naprosto klíčovým bylo rozhodnutí z roku 2017 ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii,¹⁷¹ ve kterém se ESLP vyjádřil k podmínce sterilizace.

---

¹⁶⁸ Rozhodnutí ESLP ze dne 11. července 2002 ve věci Christine Goodwin proti Spojenému království, č. 28957/95.

¹⁶⁹ srov. Rozhodnutí ESLP ze dne 12. června 2003 ve věci Van Kück proti Německu, stížnost č. 35968/97.

¹⁷⁰ srov. např. rozhodnutí ESLP ze dne 11. září 2007 ve věci L. proti Litvě, č. 27527/03 nebo rozhodnutí ESLP ze dne 8. ledna 2009 ve věci Schlupmf proti Švýcarsku, č. 29002/06.

¹⁷¹ Rozhodnutí ESLP ze dne 6. dubna 2017 ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13.

4.1.2.1 Y. Y. proti Turecku

V roce 2013 ESLP rozhodoval o porušení článku 8 Úmluvy ze strany Turecka, které neprovedlo operativní změnu pohlaví trans muži, který nenaplnil podmínky stanovené tureckým občanským zákoníkem.¹⁷² Podle tureckého občanského zákoníku bude provedena změna pohlaví na základě dvou získaných souhlasů – souhlasu k operativní změně pohlaví a souhlasu se zapsáním změny do matriky. Souhlas k operativní změně pohlaví byl navíc podmíněn sterilizací žadatele, což byla podmínka, kterou stěžovatel nesplňoval, a proto byla jeho žádost o provedení operace zamítnuta.

Již před tímto rozhodnutím se ESLP právy trans osob zabýval a došel k závěru, že článek 8 Úmluvy zaručující právo na respektování soukromého života v sobě nese také právo na osobní rozvoj a fyzickou i morální integritu. Na rozdíl od předešlých případů, ve kterých byly stěžovateli osoby po provedené operativní změně pohlaví, se zde zabýval soud situací, kdy osoba nezískala souhlas k takové operaci, a posuzoval podmínky, které je možné stanovit pro provedení operativní změny pohlaví, aniž by porušovaly článek 8 Úmluvy, konkrétně, zda lze vyžadovat trvalou neplodnost osoby.

Turecko odůvodňovalo podmínku neplodnosti zájmem o ochranu zdraví žadatelů, což sice ESLP shledal jako opodstatněný argument, nicméně konstatoval, že podmínka sterilizace je nepřiměřená, neboť jde o zásah do práva na respektování soukromého života, který není potřebný v demokratické společnosti. ESLP zde navíc také konstatoval, že právo transsexuálů na osobní rozvoj a fyzickou a morální integritu nelze považovat za kontroverzní otázku.

4.1.2.2A. P., Garçon a Nicot proti Francii

Až do rozhodnutí ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii¹⁷³ z roku 2017 se ESLP zabýval pouze případy, ve kterých byli stěžovateli osoby již po operativní změně

---

¹⁷² Rozhodnutí ESLP ze dne 10. března 2015 ve věci Y. Y. proti Turecku, stížnost č. 14793/08.

¹⁷³ Rozhodnutí ESLP ze dne 6. dubna 2017 ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13.

pohlaví a nebyla jim úředně uznána nová pohlaví identita,¹⁷⁴ nebo zkoumal požadavky na přístup k operaci.¹⁷⁵ Toto rozhodnutí se proto stalo pro trans komunitu přelomovým, neboť v něm soud vyslovil, že úřední změnu pohlaví nelze podmiňovat žádnou formou sterilizace.

V projednávaném případě se soud zabýval porušením článku 8 v souvislosti s podmínkou sterilizace a s podmínkou prokázání poruchy genderové identity k úřední změně pohlaví. Jednalo se o tři trans ženy, kterým nebyla provedena úřední změna pohlaví, neboť v relevantní době, kdy o jejím provedení příslušné francouzské orgány rozhodovaly, byla podmíněna jednak existencí poruchy pohlavní identity a jednak změnou vzhledu nevratné povahy.¹⁷⁶ První stěžovatelka spatřovala porušení článku 8 v nutnosti podrobit se lékařskému vyšetření, druhá a třetí stěžovatelka v podmínce nevratné změny vzhledu,¹⁷⁷ přičemž druhá stěžovatelka namítala porušení zároveň v podmínce existence poruchy genderové identity.

Soud zdůraznil význam práva na respektování tělesné integrity, princip osobní autonomie a právo na sexuální identitu, z čehož pro státy vyplývá pouze velmi omezený prostor pro uvážení. Zohlednil také současný trend u řady evropských států, kde dochází k vypuštění podmínky sterilizace z jejich právních řádů, a rovněž vzal v úvahu celkový vývoj liberálnějšího přístupu k chápání transsexualismu. Zabýval se střetem obecného zájmu a zájmů stěžovatelek, jejichž výkon práva na respektování soukromého života zaručený článkem 8 je podmíněn vzdáním se práva na zachování tělesné integrity, který požívá ochrany navíc pod článkem 3 Úmluvy. Soud na základě těchto úvah došel k závěru, že podmíněním úřední změny pohlaví sterilizací není dosaženo spravedlivé rovnováhy mezi těmito dvěma základními právy a došlo k porušení článku 8 Úmluvy.

Podmínku podstoupení lékařského ošetření a existence samotné poruchy pohlavní identity posoudil jako souladnou s článkem 8 a na rozdíl od podmínky sterilizace uznal širokou diskreci států k posouzení těchto otázek.

---

¹⁷⁴ Rozhodnutí ESLP ze dne 11. července 2002 ve věci Christine Goodwin proti Spojenému království, stížnost č. 28957/95.

¹⁷⁵ Rozhodnutí ESLP ze dne 10. března 2015 ve věci Y. Y. proti Turecku, stížnost č. 14793/08.

¹⁷⁶ V roce 2016 došlo ke změně francouzské právní úpravy a již nelze podmiňovat změnu pohlaví léčbou, chirurgickým zákrokem ani sterilizací.

¹⁷⁷ V praxi se tato podmínka vykládala jako sterilizační operace nebo léčba, která s velkou pravděpodobností povede ke sterilitě.

4.1.3 Rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva

V roce 2018 rozhodoval Evropský výbor pro sociální práva¹⁷⁸ o kolektivní stížnosti organizací Transgender – Europe a ILGA – Europe proti České republice.¹⁷⁹ Stížnost se týkala povinnosti sterilizace pro účely právního uznání změny pohlaví, což má podle stěžovatelek za následek nucenou volbu mezi právem na uznání genderové identity a právem na ochranu tělesné integrity člověka. Vzhledem k povinnosti této volby se tak souhlas, který transsexuální osoba vysloví s provedením zákroku, nedá považovat za svobodný, neboť v případě neudělení souhlasu nemá žádný nárok na provedení úřední změny pohlaví. Kromě toho navíc sterilizace představuje závažný zákrok s nevratnými následky a má mimo jiné vliv i na duševní pohodu člověka. S ohledem na uvedené považují podmínku sterilizace jako rozpornou s článkem 11 Charty, jež zakotvuje právo na ochranu zdraví.

Výbor zdůraznil, že základním pilířem Evropské sociální charty i Úmluvy je lidská důstojnost, přičemž zdravotní péči označil jako základní předpoklad na její zachování. Dále připomněl, že s projednávaným článkem 11 je úzce svázáno také právo na život, právo na ochranu před mučením a nelidským či ponižujícím zacházením a právo na respektování soukromého života a že je jeho integrovanou součástí také právo na respektování tělesné a duševní integrity. Článek státům ukládá kromě povinnosti zajistit co nejvyšší standard zdravotní péče také závazek zdržet se zbytečných zásahů do práva na zdraví a operace vyžadovaná českými předpisy není zákrokem nutným k ochraně zdraví. Podle Výboru je tedy nucení trans osob k podstoupení operativní přeměny pohlaví v rozporu s článkem 11 Charty.

V rozhodnutí nechyběl ani odkaz na rozhodnutí ESLP ve věci A. P., Garcon a Nicot proti Francii. K otázce informovaného souhlasu se vyjádřil toliko, že ho v takové situaci shledává problematickým, což podložil odkazem na Úmluvu o lidských právech a biomedicíně a rozhodnutí ESLP ve věci Van Kück proti Německu, podle kterého nelze považovat udělený souhlas za svobodný, pokud v případě jeho neudělení ztrácí osoba právo na projevení své genderové identity. Právní úprava České republiky tedy není podle

---

¹⁷⁸ Evropský výbor pro sociální práva je kontrolní orgán Rady Evropy, který dohlíží na dodržování Evropské sociální charty.

¹⁷⁹ Rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ze dne 15. května 2018 ve věci č. 117/2015 – Transgender Europe a ILGA- Europe proti České republice.

tohoto rozhodnutí konformní s Chartou a ve spojitosti s vývojem judikatury na úrovni ESLP je tak v tomto směru na Českou republiku vyvíjen celkem intenzivní tlak.

4.1.4 Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu

Nejvyšší správní soud (NSS) se v nedávné minulosti zabýval kasační stížností týkající se žaloby proti nezákonnému zásahu osoby, která se snažila dosáhnout změny rodného čísla, aniž by podstoupila chirurgický zákrok vyžadovaný zákonem.¹⁸⁰ Šlo o první rozhodování ohledně záležitosti práv transgender osob a jeho výsledkem bylo stanovisko odporující současnému trendu v judikatuře ESLP. Ačkoliv zamítavý výsledek byl v českém právním prostředí předvídatelný, v odůvodnění zaznělo několik úvah, které jsou minimálně zarážející a překvapivé.

Žalobkyně byla intersexuální osoba, která se ale v případě nutnosti výběru jednoho z pohlaví přiklání spíše k ženské identitě, nachází se v procesu hormonální léčby a operativní změnu pohlaví absolvovat nechce, a to zejména s ohledem na její zdravotní rizika a vedlejší účinky. Ministerstvo vnitra změnu rodného čísla neprovedlo z důvodu nenaplnění zákonných předpokladů¹⁸¹, přičemž Městský soud v Praze shledal tento postup jako souladný se zákonnou úpravou, ke stejnému závěru ve svém rozhodnutí o kasační stížnosti dospěl i NSS a zamítnul ji.

Žaloba se zakládala zejména na skutečnosti, že podmínka operativního znemožnění reprodukční funkce je v rozporu s ústavně zaručenými právy a s mezinárodními závazky České republiky. Opírala se o rozhodnutí ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii, ve kterém bylo dosaženo závěru, že podmiňování změny pohlaví operací je porušením článku 8 Úmluvy. České soudy se s rozhodnutím ESLP vypořádaly tak, že podle něj nelze postupovat v České republice.

Již v úvodu odůvodnění NSS naznačil, jakým směrem se budou jeho úvahy ubírat, když neuznal proklamovanou ženskou pohlavní identitu žalobkyně a i přes její přání být

---

¹⁸⁰ Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 30. května 2019, 2 As 199/2018.

¹⁸¹ srov. ust. § 17 odst. 2 písm. d) zákona o evidenci obyvatel, podle kterého se změna rodného čísla provede osobě, u které došlo ke změně pohlaví.

označována v ženském tvaru, ji vymezil jako žalobce s odůvodněním, že „účastníky je třeba klasifikovat tak, jak je klasifikuje objektivní právo, nikoli tak, jak se sami pojímají.“ Ačkoliv je žalobkyně oficiálně podle dokladů mužem, o něco empatičtější přístup soudů by byl jistě na místě a na objektivní rozhodnutí by to nemuselo mít žádný vliv.

Podle NSS je *pojetí úředního pohlaví jako binárního a objektivního natolik zakořeněno a považováno za normální a „přirozené“ a tvořící jeden ze základních kamenů společenského uspořádání, že od něho nelze ustoupit cestou soudního rozhodnutí ani v případech, jaké byly připuštěny judikaturou Evropského soudu pro lidská práva či například německého Spolkového ústavního soudu. Zároveň s termínem transgender pracuje jako se „vzorcem chování“, což je v rozporu se současnými odbornými názory, jako vzorec chování označil také homosexualitu a konstatoval, že jde o výjimky z normálnosti, které by se neměly stát převažujícími. Tento svůj nesprávný názor potvrdil také přirovnáním hlediska pohlaví k hledisku věku, jehož změny na základě subjektivního cítění lidí by byly také považovány za podivné.*

Podle NSS společnost není v současnosti připravena na rozvolnění pravidel upevňujících binaritu a objektivitu právního pohlaví, neboť na těchto pravidlech stojí její struktura a fungování. Zároveň došel k závěru, že nelze stavět možnost zlepšení komfortu trans jednotlivců nad obavu ze zpochybnění základních principů nynějšího právního řádu. NSS tedy spatřuje v subjektivním pojetí právního pohlaví hrozbu pro společnost, neboť ta ho podle něj z většiny vnímá negativně. Tento argument je nicméně neopodstatněný, neboť umožněním snadnější změny úředního pohlaví v zásadě nedojde k narušení binárního vnímání světa, navíc se změna pohlaví týká tak zanedbatelného počtu lidí, že nemůže mít zásadní vliv na fungování společnosti jako celku.

NSS tedy uzavřel, že současná právní úprava procesu úřední změny pohlaví v České republice je dostačující a trans osobám poskytuje přiměřené nástroje k dosažení souladu mezi genderem a právním pohlavím, a to i přesto, že se proces neobejde bez „rizik a útrap“. Přiměřenost opět dovodil z údajných poměrů české společnosti. Několikrát se v textu odůvodnění NSS odvolává na „obecné povědomí české společnosti“ nebo „vnímání drtivé většiny lidí“ apod., nicméně není jasné, odkud tyto informace o údajném názoru většinové společnosti soud čerpá.

Celé odůvodnění rozhodnutí provází subjektivní hodnotové argumenty soudu, které prezentuje jako společenský konsensus, přičemž celkový přístup soudu k trans problematice z něj vyplývá jako velmi konzervativní. K veřejnému mínění společnosti soud ani neuvádí žádné faktické informace ani podklady. Jeho jednoznačný závěr o přiměřenosti aktuální právní úpravy učinil, aniž by provedl řádný test proporcionality, když sice uznal existenci „rizik a útrap“, nijak dál se jimi ale nezabýval, přitom to je právě aspekt, od kterého by se měl závěr o přiměřenosti a spravedlivosti odvíjet. Zároveň nijak neodůvodnil, proč je legitimní omezit práva menšiny pouze na základě většinového názoru ve společnosti.

Oslovováním žalobkyně v mužském rodě, i přestože vyjádřila opačné přání, označení jejího subjektivního vnímání pohlaví za nežádoucí anomálii a opírání hodnotových soudů o obecné mínění společnosti, ačkoliv pro něj soud neuvádí žádné důkazy, působí spíše jako vyjádření osobního přesvědčení soudců nežli objektivní soudní rozhodování. NSS považuje za přiměřenou podmínku sterilizace pro uznání právní změny pohlaví, ale nepovažoval by za přiměřenou hrozbu ohrožení celé společnosti v případě uznání pohlaví minimálnímu počtu osob.

Proti rozhodnutí NSS podala žalobkyně ústavní stížnost na základě porušení jejich základních práv a svobod, a to článku 7 Listiny zaručující nedotknutelnost a soukromí osoby a zákaz krutého, nelidského nebo ponižujícímu zacházení a článku 8 Úmluvy, jež zakotvuje právo na respektování soukromého života. Zároveň stěžovatelka navrhuje zrušení ustanovení § 29 odst. 1 občanského zákoníku¹⁸², § 21 odst. 1 zákona o specifických zdravotních službách¹⁸³ a § 13 odst. 3 zákona o evidenci obyvatel.¹⁸⁴ Ústavní stížnost byla postoupena plénu k řízení o návrhu na zrušení části právního předpisu.¹⁸⁵ V současnosti se tedy kauzou zabývá Ústavní soud a nezbývá jen čekat, zda se s názorem ztotožní nebo bude následovat cestu ESLP a ústavních soudů dalších evropských zemí, které obdobné podmínky ve svých úpravách prohlásily za protiústavní.¹⁸⁶

---

¹⁸² Podmínka sterilizace.

¹⁸³ Podmínka sterilizace.

¹⁸⁴ Rodné číslo u žen je zvýšené o 50.

¹⁸⁵ Usnesení Ústavního soudu ze dne 11. února 2020, II. ÚS 2460/19.

¹⁸⁶ srov. např. Německo, Rakousko, Itálie, Švédsko.

Nález Ústavního soudu bude zásadním rozhodnutím určujícím dynamiku budoucího vývoje v právech trans osob v České republice. V případě, že by se Ústavní soud na rozdíl od Nejvyššího správního soudu inspiroval rozhodovací činností ESLP a Spolkového ústavního soudu, mohl by scénář rozvolňování přísných podmínek pro změnu pohlaví vypadat v České republice podobně jako v Německu, kde byl iniciátorem významných změn právě ústavní soud.

4.2 Zánik manželství

Osoby, které chtějí podstoupit změnu pohlaví a vstoupily do manželství nebo jsou v registrovaném partnerství, jsou státem v podstatě donuceny k rozvodu, což by nemělo obstát při posouzení souladnosti s právem na rodinný život, neboť pod toto základní lidské právo nepochybně spadá i právo na ochranu uzavřeného manželství jako trvalého svazku.

Manželství občanský zákoník definuje jako trvalý svazek muže a ženy, jehož hlavním účelem má být založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc¹⁸⁷. Východiskem zákonodárců je zásada, že manželství je určené výlučně pro heterosexuální páry, přičemž obdobný závěr by se dal aplikovat i na registrované partnerství, které má být naopak vyhrazeno párům homosexuálním. Při absenci možnosti rovnoprávného manželství pro homosexuální páry tedy nelze v založeném svazku setrvat.

Právo tak staví trans lidem do cesty další obrovskou překážku v podobě nutného rozvodu a následného opětovného uzavření manželství či registrovaného partnerství v pozici nově získaného pohlaví. Přitom je více než obvyklé, že tranzice nemá vliv na sexuální orientaci trans lidí a často mají zájem na pokračování vztahu se stávajícími partnery. Jako by nestačilo, že si rodina díky tranzici už tak musí procházet nepředstavitelně náročným obdobím, stát toto období činí ještě komplikovanějším.

Zde se nabízí několik možných řešení. První cestou by mohla být možnost transformace manželství do registrovaného partnerství a naopak, nicméně zde narážíme

---

¹⁸⁷ § 655 občanského zákoníku.

na problém v zásadních rozdílech mezi manželstvím a registrovaným partnerstvím. I přesto by to byl alespoň malý krok vpřed a v současné situaci by to mohlo být dočasně uspokojivé řešení, neboť by alespoň odpadla administrativní zátěž s rozvodem manželství a následným uzavřením registrovaného partnerství a vice versa, a to nejen manželům, ale i státní správě.

Druhou možností by bylo umožnění uzavřít manželství osobám stejného pohlaví, v blízké době se ale vývoj v této oblasti se v České republice, ale zatím nezdá jako pravděpodobný. Další možností by bylo umožnit setrvat transsexuálním osobám v již dříve uzavřeném manželství i přesto, že tak vznikne manželství stejnopohlavní, neboť by se to týkalo jen velmi omezeného počtu lidí, což je úprava, která fungovala v Německu před zavedením manželství pro všechny. Krajní možností by pak mohlo být vytvoření institutu svazku sui generis pouze pro tyto případy.

Otázka nutnosti rozvodu pro dosažení právní změny pohlaví je velmi často spojována s diskuzí o rovnocenném manželství pro všechny. Přestože spolu obě témata samozřejmě velmi úzce souvisí, je třeba je v kontextu trans problematiky rozlišovat, neboť nucený rozvod, kterým je podmíněna změna pohlaví, se dotýká již existujícího zákonným způsobem uzavřeného manželství, které by mělo být pro svou trvalost státem chráněno. Není tedy nutné vázat zrušení podmínky rozvodu k přijetí úpravy umožňující uzavřít manželství homosexuálním párům, neboť se jedná o dvě paralelní diskuze.

4.2.1 Judikatura Spolkového ústavního soudu

Spolkový ústavní soud rozhodoval ve věci ústavnosti požadavku na rozvod manželství, který byl stanoven v Transsexuellengesetz. V rozhodnutí ze dne 27. května 2008 prohlásil tento požadavek za protiústavní.¹⁸⁸ Projednávané ustanovení podmiňovalo úřední změnu pohlaví neexistencí manželského svazku, což soud shledal jako nepřípustný požadavek, zejména v případě, že je nutný rozvod s partnerem, se kterým chce transsexuální osoba nadále žít.

---

¹⁸⁸ Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 27. května 2008, 1 BvL 10/05.

Německý právní řád v době projednávání tohoto případu, stejně jako ten náš v současnosti, neumožňoval přeměnu manželství v registrované partnerství nebo jinou obdobu trvalého svazku, v němž by se nezhoršilo postavení partnerů. Podle německého základního zákona (Grundgesetz) požívá manželství zvláštní ochrany a jedná se o trvalé společenství muže a ženy. Přestože změna pohlaví jednoho z manželů způsobí částečné opuštění této definice, nucení státem k rozvodu jde zcela proti ideji manželství jako trvalého společenství. Ochrana manželství nesmí být odepřena jen z důvodu operativní změny pohlaví jednoho z manželů.

Soud shledal požadavek rozvodu manželství jako nepřiměřený, když transsexuální osoba musí učinit volbu mezi setrváním v manželství, jež jí vytváří překážku k úřední změně pohlaví, a rozvodem proti své vůli a docílením úřední změny pohlaví, což je varianta, která přináší navíc ještě ztrátu právních a ekonomických výhod a jistot manželství. V konečném důsledku by to znamenalo, že je základní právo na uznání pohlavní identity závislé na úkonu další osoby, a to souhlasu manžela s rozvodem. K zákonnému požadavku neexistence manželství se tedy soud vyjádřil negativně a konstatoval, že je požadavek neslučitelný s právem na svobodný rozvoj osobnosti a s ústavně zaručenou ochranou manželství a rodiny.¹⁸⁹

Soud se v tomto kontextu vyjádřil také okrajově ke stejnopohlavním manželství, když konstatoval, že zájem zákonodárce na tom, aby manželství bylo svazkem pouze muže a ženy, nemůže ustoupit zájmu stejnopohlavních párů, ale mělo by se dbát zájmů manželů na zachování již existujícího svazku. Princip manželství pouze pro heterosexuální páry bude tímto narušen pouze okrajově, neboť případů, kdy mají manželé i přes transsexualitu jednoho z nich zájem v manželství setrvat, je pomálu. V současné době, několik let po tomto rozhodnutí, již ale německý právní řád umožňuje uzavírání manželství i osobám stejného pohlaví.

4.2.2 Judikatura ESLP

Právo na uzavření manželství je v kontextu trans problematiky žádoucí postavit do přímé souvislosti s právem na rodinný život a právem na soukromý život. Evropská

---

¹⁸⁹ BARŠOVÁ, 2013, op. cit.

úmluva o lidských právech uděluje právu na respektování rodinného života stejnou úroveň ochrany jako právu na respektování soukromého života. Na základě článku 12 Úmluvy mají ženy a muži způsobilí věkem právo uzavřít manželství a založit rodinu v souladu s vnitrostátními zákony. Z textu Úmluvy vyplývá, že poskytuje členským státům vysokou míru volného uvážení. Zpočátku se ESLP držel pojetí manželství jako svazku osob biologicky opačného pohlaví, a proto shledával legitimním, když transsexuální osoby do manželství vstoupit nemohly ani po provedené změně pohlaví.¹⁹⁰ Stejně jako v případě práva na respektování soukromého života¹⁹¹ bylo právo transsexuálů na uzavření manželství v plné diskreci států až do přelomového rozhodnutí ve věci Christine Goodwin proti Spojenému království, ve které ESLP zásadně změnil svůj postoj a uvedl, že neexistuje důvod bránit transsexuálům uzavřít manželství.¹⁹² Dále se ESLP zabýval otázkou podmínění úřední změny pohlaví rozvodem manželství, ve které se dá shrnout, že obecně shledal, že existuje-li obdobný institut se srovnatelnými právy a povinnostmi, nedochází k porušení článku 12 Úmluvy.¹⁹³

4.2.2.1 Hämäläinen proti Finsku

V rozhodnutí ve věci Hämäläinen proti Finsku¹⁹⁴ se ESLP věnoval třem zásadním tématům – právem na respektování soukromého a rodinného života, právem na uzavření manželství a zakázem diskriminace.¹⁹⁵

Stěžovatelkou byla trans žena, jež měla společně se svou manželkou zájem na setrvání v jejich dlouhotrvajícím manželství i po výkonu operativní změny pohlaví. Napadala ustanovení, že úřední uznání jejího nového pohlaví je podmiňováno rozvodem nebo transformací manželství v registrované partnerství. K přeměně manželství v registrované partnerství je nicméně zapotřebí souhlasu manžela či manželky, přičemž

---

¹⁹⁰ srov. rozhodnutí ESLP ze dne 17. října 1986 ve věci Rees proti Spojenému království, 9532/81.

¹⁹¹ srov. bod 4.1.2 této diplomové práce.

¹⁹² srov. Rozhodnutí ESLP ze dne 11. července 2002 ve věci Christine Goodwin proti Spojenému království, stížnost č. 28957/95.

¹⁹³ srov. rozhodnutí ESLP ze dne 28. listopadu 2006 ve věci Wena a Anita Parry proti Spojenému království, stížnost č. 42971/05.

¹⁹⁴ Rozhodnutí ESLP ze dne 19. července 2014 ve věci Hämäläinen proti Finsku, stížnost č. 37359/09.

¹⁹⁵ DOLEŽAL, Adam. Právní otázky související s problematikou translidí pod zorným úhlem rozhodnutí Velkého senátu ESLP ve věci Hämäläinen vs. Finsko. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2014, č. 3, s. 44.

manželka stěžovatelky takový souhlas neudělila s ohledem na překážky spočívající v jejím náboženském vyznání a přesvědčení. Na základě tohoto důvodu tak nemohlo být pohlaví stěžovatelky změněno v evidenci obyvatel a nemohla se stát úředně ženou.

Proporcionalita ve střetu individuálního práva na uznání genderové identity a státní zájem na ochraně tradiční rodiny a tradičního manželství zde byla shledána. Podle ESLP potřeba ochrany manželství jako svazku heterosexuálních párů převažuje nad zájmy trans lidí, do kterých je jim zasahováno v přiměřené míře, neboť registrované partnerství je přijatelnou obdobou manželství.

ESLP poukázal na skutečnost, že ve Finsku existuje institut registrovaného partnerství, v rámci něhož jsou práva a povinnosti partnerů upravena obdobným způsobem jako práva a povinnosti manželů a nepopírá rodinné vazby ani nezpůsobuje výrazné změny v majetkových povinnostech právech a povinnostech rodičů a partnerů. Porušení článku 12 tedy neshledal, když konstatoval, že *„ačkoliv je pravda, že některé smluvní státy rozšířily pojem manželství i na partnery stejného pohlaví, tato skutečnost pouze poukazuje na jejich vlastní představu, jakou roli má mít manželství ve společnosti a nevyplývá ze základního práva ukotveného v Úmluvě.“*

Z tohoto rozhodnutí je patrná opatrnost ESLP v zasahování do situace týkající se rovnosti heterosexuálních a homosexuálních svazků v členských státech, neboť v tom jim ponechává širokou míru diskrece, když článek 8 ani článek 12 Úmluvy neukládá smluvním státům povinnost umožnit homosexuálním párům uzavřít manželství. Zároveň je zřejmé, že ESLP v zásadě považuje registrované partnerství za dostatečnou alternativu manželství, neboť obdobně se vyjádřil již dříve v případě Wena a Anita Parry proti Spojenému království¹⁹⁶ a R. a F. proti Spojenému království¹⁹⁷, kde soud rovněž neshledal porušení článku 12 z důvodu, že právní řád Spojeného království umožňuje, aby partneři žili v registrovaném partnerství, které obsahuje téměř totožná práva a povinnosti jako v manželství.

---

¹⁹⁶ Rozhodnutí ESLP ze dne 28. listopadu 2006 ve věci Wena a Anita Parry proti Spojenému království, stížnost č. 42971/05.

¹⁹⁷ Rozhodnutí ESLP ze dne 28. listopadu 2006 ve věci R. a F. proti Spojenému království, stížnost č. 35748/05.

Podle dosavadní rozhodovací praxe ESLP se zdá, že legitimita požadavku rozvodu manželství pro úřední změnu pohlaví se odvíjí od existence svazku zahrnujícího obdobná práva a povinnosti jako manželství v jednotlivých státech. V případě, že by posuzoval právní situaci v České republice, by mohl narazit na otázku rovnocennosti obou institutů a také by bylo zajímavé sledovat, zda by stačila existence registrovaného partnerství jako taková nebo by soud vyžadoval alespoň možnost transformace.

Institut registrovaného partnerství v České republice dle mého názoru nelze považovat za dostačující ekvivalent manželství, neboť mezi oběma instituty panuje řada nezanedbatelných rozdílů jak v oblasti majetkového práva¹⁹⁸, tak při samotném uzavírání svazku¹⁹⁹ nebo v oblasti rodiny a rodičovství²⁰⁰. Je tedy možné, že by v případě přezkumu neobstál.

4.3 Rodičovství

Osobám, které prošly tranzicí, není právem výslovně bráněno stát se rodičem dítěte, stát se biologickým rodičem je nicméně téměř vyloučeno vzhledem k zákonnému požadavku sterilizace. K této otázce se nabízejí tři možnosti, jak se může stát transsexuál rodičem – asistovaná reprodukce, náhradní mateřství a adopce.

Asistovaná reprodukce je metoda, při které dochází k odběru zárodečných buněk, k manipulaci s nimi, ke vzniku lidského embrya oplodněním vajíčka spermií mimo tělo ženy, k manipulaci s lidskými embryi, a to za účelem umělého oplodnění ženy.²⁰¹ Spermie i vajíčka je možné si nechat zmrazit pro účely pozdějšího využití v budoucnu. Zákon ale opět vylučuje transsexuální osoby z využití asistované reprodukce, neboť stanoví podmínku, že je dostupná jen pro neplodné páry. Neplodný pár tvoří žena a muž,

---

¹⁹⁸ Na rozdíl od manželství vstupem do registrovaného partnerství nedochází ke vzniku společného jmění manželů, práva na bydlení nebo společného nájemního práva. Dále při smrti jednoho z registrovaných partnerů nemá pozůstalý partner nárok na vdovský či vdovecký důchod.

¹⁹⁹ Zatímco uzavření sňatku je možné na každé matrice, do registrovaného partnerství lze vstoupit jen na 14 stanovených úřadech. Veřejný a slavnostní obřad za přítomnosti dvou svědků navíc občanský zákoník předepisuje jen pro obřady k uzavření manželství, zatímco vstup do registrovaného partnerství je jen administrativním úkonem bez svědků.

²⁰⁰ Registrovanému partnerovi nevzniká vztah švagrovství k příbuznému partnera. Není také umožněna společná adopce registrovanými partnery ani osvojení jednoho partnera dítěte druhého partnera.

²⁰¹ § 3 odst. 1 zákona o specifických zdravotních službách.

kteří proceduru chtějí podstoupit společně, přičemž žena se musí nacházet v plodném věku, tj. maximálně 49 let.²⁰² Z této podmínky vyplývá, že transsexuální osoba nemá k této zdravotní službě přístup, neboť trans žena má zmražené spermie a trans muž má zmražená vajíčka a nemůžou tak být doplněni do páru osobou opačného pohlaví. Stejnopohlavní páry jsou rovněž z asistované reprodukce vyloučeny. Jediná možnost je zde otevřena pro trans muže, kteří mohou využít umělého oplodnění své partnerky pomocí anonymního dárce spermatu. Právní požadavky pro asistovanou reprodukci jsou velmi přísné a jejich uvolnění by uvítali jistě nejen transsexuálové, ale také homosexuální páry či svobodné heterosexuální ženy.

Náhradní mateřství je proces, kdy je embryo biologických rodičů vloženo do dělohy náhradní matky, která jej poté odnese a porodí dítě pro biologické rodiče.²⁰³ Jde tedy o situaci, kdy žena porodí dítě pro jinou osobu, nebo podle občanského zákoníku o situaci, kdy se dítě narodí ženě, která není jeho biologickou matkou.²⁰⁴ Jde o institut výslovně neupravený českým právem, přesto se vyskytující a využívaný. Nelze ignorovat jednu ze zásad rodinného práva, tedy že matkou dítěte je vždy žena, která dítě porodila, mateřský vztah je tedy nutné po porodu založit právní cestou prostřednictvím osvojení. Nicméně vzhledem k absenci právní úpravy jde o způsob velmi nejistý.

Adopce je, na rozdíl od výše uvedeného, řešení, proti kterému trans osobám zákony nekladou do cesty žádné právní překážky. Adopce je dostupná jak pro manželské páry, tak pro svobodné osoby. Bohužel není ale umožněna registrovaným partnerům.²⁰⁵ Transsexuálové, kteří po přeměně vstoupí do registrovaného manželství, možnost adopce tedy nemají. Každopádně tím, že zákon nestanoví žádné formální překážky k adopci trans osobou, to nekončí. Poslední slovo o osvojení má totiž soud, který rozhodne na základě zhodnocení, zda osoba zaručuje svými osobními vlastnostmi a způsobem života, jakož i důvody a pohnutkami, které jí vedou k osvojení, že bude pro osvojované dítě dobrým rodičem. Lze tedy předpokládat, že se praxe může lišit soud od soudu a že nelze v otázkách adopce vyloučit diskriminační přístup soudů.

---

²⁰² § 6 odst. 1 zákona o specifických zdravotních službách.

²⁰³ ŠUSTEK, Petr. HOLČAPEK, Tomáš. op. cit.

²⁰⁴ § 804 občanského zákoníku.

²⁰⁵ § 13 odst. 2 zákona o registrovaném partnerství.

Osoba, která uzavřela manželství až po absolvování tranzice, má také možnost osvojit si dítě svého manžela. Nejčastější je situace, kdy FtM vstoupí do manželství se ženou, která je matkou dítěte, dítě si osvojí a stane se tak otcem. Takový postup je samozřejmě možný pouze za předpokladu, že otcovství k dítěti není určeno nebo otec vysloví s osvojením souhlas.²⁰⁶

Pokud by byl požadavek sterilizace odstraněn ze zákona, dalo by se očekávat, že by případů, kdy by trans osoby měly vlastní děti, bylo zanedbatelné množství, neboť možnost reprodukce je zásadně eliminována hormonální léčbou. Užívání testosteronu u FtM pacientů obvykle zastaví produkci ženských hormonů a ovulaci, což má za následek neplodnost i bez chirurgického zákroku. Na rozdíl od operativního zásahu se zde ale nejedná o nevratný stav, neboť zastavením ovulace nedochází ke zničení vajíček a po vysazení hormonů se může trans muž vrátit menstruační cyklus. Zároveň z dosavadních výzkumů vyplývá, že užívání testosteronu před těhotenstvím nemá vliv na zdraví dítěte.²⁰⁷ V případě, že by došlo k odstranění požadavku sterilizace z našeho právního řádu, by se tak nedalo zabránit situacím, kdy by trans muž mohl porodit dítě a stát se tak jeho matkou, nebo kdy by se trans žena stala otcem. To je také pravděpodobně stěžejní smysl podmínky sterilizace, neboť občanský zákoník hovoří jasně, že matkou je žena, která dítě porodila, nikoliv muž, který dítě porodil, z právního hlediska by tak mohlo docházet k situacím, že by dítě matku nemělo, nebo že by v rodném listu dítěte byly zapsány dvě osoby stejného pohlaví. Situace by se dotkla také úpravy v oblasti sociálního zabezpečení, například institutu porodného, neboť v současnosti na něj mají nárok pouze ženy, které dítě porodily, nebo institutu mateřské a rodičovské dovolené, předpisy by se tedy musely upravit na genderově neutrální znění.²⁰⁸ Pro stát je očividně takový stav nežádoucí, nicméně by stálo za úvahu, zda by měl v těchto případech převažovat tento

---

²⁰⁶ ŠVESTKA, DVORÁK, FIALA a kol., op. cit., s.153.

²⁰⁷ PRAGER, Sarah, Transgender Pregnancy: Moving Past Misconceptions, healthline Parenthood, [online]. 2020. [cit. 2020-11-14] Dostupné z: <https://www.healthline.com/health/pregnancy/transgender-pregnancy-moving-past-misconceptions#We-can-change-the-way-we-view-and-talk-about-pregnancy-and-birth>

²⁰⁸ Připomínky Ministerstva práce a sociálních věcí k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Č. j. MPSV-2018/124056-51. s. 1. Dostupné z: https://apps.odok.cz/veklep-detail?p_id=material_WAR_odokkpl&p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=3&material_WAR_odokkpl_pid=KORNAZWHY3ZN&tab=remarks

veřejný zájem nad individuálním základním právem na rodinu, tedy mít potomky, pro trans osoby.

4.4 Věková hranice

Minimální věková hranice pro podstoupení operativní změny pohlaví v České republice je 18 let. Pro ostatní fáze právní řád žádnou věkovou hranici nezakotvuje, běžnou praxí pro počátek hormonální terapie je ale dosažení věku alespoň 16 let.²⁰⁹²¹⁰ Zároveň by měla být ale také zohledněna tělesná a psychická připravenost pacienta.²¹¹ Včasné zahájení hormonální terapie je podle odborníků stěžejní a mělo by k němu dojít ještě před započítím nežádoucích postpubertálních změn, hraje také obrovskou roli v míře úspěšnosti adaptace pacienta na novou pohlavní roli.²¹² Není překvapivé, že ve věku dospívání trans lidé nejhůře prožívají své tělesné změny a dysforie bývá v tomto období nejintenzivnější. Proto je žádoucí začít s léčbou co nejdříve.

Naproti tomu je operace a úřední změna pohlaví umožněna osobám s omezenou svéprávností. V těchto případech jsou požadavky zpřísněny, písemnou žádost za pacienta podává jeho zákonný opatrovník a je nutné získat přivolení soudu. Návrh na udělení souhlasu podává soudu poskytovatel zdravotních služeb. Součástí návrhu je písemná žádost pacienta (opatrovníka), vyjádření pacienta a kladné stanovisko odborné komise. V případě, že pacient není schopen s ohledem na svou rozumovou a volní vyspělost takové vyjádření učinit, uvede tuto skutečnost poskytovatel v návrhu včetně odůvodnění. Je minimálně zvláštní, že je zákon přísný ohledně podmínky zletilosti pacienta, ale umožní přeměnu pohlaví osobě s omezenou svéprávností, která není schopná se k zákroku vyjádřit. Variantou úpravy příznivější pro nezletilé transsexuály by mohla být právní úprava změny pohlaví za stejných podmínek jako ta pro osoby s omezenou

---

²⁰⁹ Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People. The World Professional Association for Transgender Health. [online]. 2012. [cit. 2020-10-09]. Dostupné z: <https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/Standards%20of%20Care%20V7%20-%202011%20WPATH.pdf? t=1605186324>

²¹⁰ FIFKOVÁ, op. cit., s. 82.

²¹¹ WEISS, op. cit., s. 452

²¹² MACH, op. cit., s. 498

svéprávností, přičemž posuzovaným kritériem by mohla být úroveň dosažené rozumové a volní vyspělosti.

V projednávaném znění návrhu novely občanského zákoníku se mění věková hranice na 12 let, která by byla do dosažení věku 15 let podmíněna souhlasem zákonných zástupců nezletilého, reflektuje tak existující stavy, kdy k zahájení hormonální léčby většinou dochází před dosažením zletilosti, neboť účinky léčby jsou mnohem efektivnější. Takto snížená hranice se ale netýká chirurgických zákroků, neboť v nové úpravě by operace již neměla být nutnou podmínkou pro uznání nového pohlaví, a pro operativní výkony by byl stále požadovaný věk 18 let. Tato úprava je na poměry České republiky velmi kontroverzní a zazněla na ni řada negativních názorů, neboť věk 12 let se některým jeví jako nepřiměřeně nízký. Na druhou stranu ale nelze opomenout, že kromě souhlasu zákonného zástupce je nutné počítat také s lékařskou diagnózou, bez které se úřední změna pohlaví neprovede. Je tedy otázkou, zda lze dostatečně důvěřovat lékařům, že u mladistvých správně určí existenci diagnózy a nebude tak na základě jejich posudku docházet k ukvapeným rozhodnutím a zároveň nebudou brzdit vývoj připravených mladších pacientů.

V řadě evropských států jsou nezletilé trans osoby, stejně jako v České republice, vyloučeny z možnosti úřední uznání změny pohlaví, tak je tomu například ve Spojeném království, Dánsku, Švédsku, Finsku nebo Španělsku. Některé země ale v posledních letech zvýšily možnosti nezletilých dosáhnout úřední změny pohlaví. Například v Itálii nebo Maltě jsou k podání žádosti o změnu pohlaví oprávněni zákonní zástupci nezletilého. Změna pohlaví je nezletilým umožněna také v Německu a Chorvatsku. V některých státech je stanovená hranice nižší než 18 let, například v Řecku může o změnu pohlaví požádat sedmnáctiletý žadatel se souhlasem rodičů a obdobně v Irsku, Portugalsku a Belgii, kde je nutné dosažení 16 let věku. Hranice 16 let je také v Nizozemí, kde není žádost podmíněna ani souhlasem rodičů.²¹³

Rada Evropy vyzvala smluvní státy k tomu, aby právní úpravy změny pohlaví nezletilých, stejně jako všechna rozhodnutí týkající se dětí, zajišťovaly v první řadě

---

²¹³ European Commission, European network of legal experts in gender equality and non-discrimination. *Trans and intersex equality rights in Europe – a comparative analysis*. 2018. ISBN 978-92-79-95764-2 [online]. s. 65 - 66 [cit. 2020-09-30]. Dostupné z: doi:10.2838/75428

nejlepší zájem dítěte.²¹⁴ Generalizovaná věková omezení mohou zásadu nejlepšího zájmu dítěte²¹⁵ narušit stejně tak jako právo dítěte být slyšen²¹⁶ a porušit zákaz diskriminace stanovený Úmluvou o právech dítěte. Smluvní státy by tak měly zajistit, aby byla individuální identita trans dětí dostatečně respektována a aby jim byl umožněn přístup ke změně pohlaví.²¹⁷ Nemělo by být tedy standardem odmítnutí provedení změny pohlaví pouze z důvodu nízkého věku, stejně tak by neměl být přístup ke změně pohlaví odpírán osobám přesahujícím určitou věkovou hranici.²¹⁸

4.4.1 Spolkový ústavní soud k podmínce dosažení věkové hranice

Krátce po nabytí účinnosti Transsexuellengesetz se Spolkový ústavní soud zabýval posouzením ústavnosti podmínky věkové hranice 25 let pro porušení principu rovnosti, na základě kterého by si měli být všichni rovni.²¹⁹ Případ se týkal trans ženy, která podala ve věku 21 let žádost o operativní změnu pohlaví. Po provedení těchto zákroků se snažila docílit úřední změny pohlaví, přestože nedosahovala zákonem požadované hranice 25 let.

Soud konstatoval, že stanovení věkové hranice je obecně v souladu s německým ústavním právem. Zákonodárcův úmysl byl vyhnout se vzniku situací, ve kterých by ke změně pohlaví docházelo předčasně. Nakonec ale došel k závěru, že je podmínka diskriminační, neboť byla stanovena pouze pro úřední změnu pohlaví a nikoliv pro provedení chirurgického zákroku, a trans osoby nedosahující 25 let věku mohou bez překážky podstoupit operaci, ale nemají nárok na právní uznání ani při splnění všech ostatních podmínek. V takovém případě je odlišný přístup spočívající jen v kritériu věku žadatele protiústavní, neboť nenaplňuje účel zamýšlený zákonodárci, který by byl splněn

---

²¹⁴ Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Resolution 2048(2015) Discrimination against Transgender People in Europe, [online] 2015, bod 6.2.5. [cit. 2020-09-30], Dostupné z: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736&lang=en>

²¹⁵ Zásada nejlepšího zájmu dítěte vychází z článku 3 Úmluvy o právech dítěte, podle kterého musí být zájem dítěte předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí.

²¹⁶ Právo být slyšen vychází z článku 12 Úmluvy o právech dítěte.

²¹⁷ HENZEL, Lina. BACK ME UP! Rights of Trans Children under the Convention on the Rights of the Child. 2016, s. 16 [online]. Dostupné z: <http://hlcmr.de/wp-content/uploads/2017/01/Back-Me-Up.pdf>

²¹⁸ KÖHLER, Richard, EHRT, Julia. Legal Gender Recognition in Europe. Transgender EÜrope. 2nd revised version. 2016, s. 29 [online]. Dostupné z: <https://tgeu.org/wp-content/uploads/2017/02/Toolkit16LR.pdf>

²¹⁹ Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 16. března 1982, 1 BvR 938/8.

jen v případě, že by zákon stanovil stejnou podmínku i pro podstoupení operativních zákroků.

Stejně Spolkový ústavní soud rozhodl i při posouzení stejné věkové hranice pro tzv. malé řešení podle Transsexuellengesetz, tedy pro možnost změny jména.²²⁰ Podle Spolkového ústavního soudu zákonodárci omezili vlastní prostor pro regulaci přístupu k úřední změně pohlaví tím, že nestanovili žádnou věkovou hranici pro podstoupení operativní přeměny. Na základě těchto nálezů byl věkový požadavek ze zákona odstraněn bez toho, aniž by soud stanovil alternativní věkovou hranici. V současnosti tedy německá úprava neupravuje minimální věkovou hranici pro uznání úřední změny pohlaví.

4.5 Zdravotní pojištění

Jak bylo řečeno v první kapitole této práce, transsexualismus je řadí mezi mentální poruchy a jde tedy oficiálně o zdravotní postižení. To se může zdát při izolovaném posouzení jako stigmatizující, na druhou stranu z toho vyplývá pro trans osoby právě obrovská výhoda v podobě hrazení zdravotních úkonů z veřejného zdravotního pojištění.

V České republice je totiž v současné době léčba transsexuality plně kryta zdravotními pojišťovnami, výjimkou je částečná úhrada některých hormonů. Veškeré estetické a kosmetické zákroky jako například augmentace prsů, epilace ochlupení nebo varletní protézy si pacienti hradí v plné výši výhradně sami.²²¹ V případě, že by se upustilo od pojetí transsexuality jako nemoci, dalo by se předvídat, že by zdravotní pojišťovny přestaly operativní zákroky hradit a náklady by nesl pacient.

Diagnóza transsexuality jako poruchy je tedy nezbytnou podmínkou pro samotnou léčbu transsexuality i její pokrytí ze zdravotního pojištění. Pro trans lidi, kterým není z nějakého důvodu diagnóza stanovena, tato podmínka může bránit v přístupu k léčbě, což může vést i k pokusům o úpravy těla svépomocí, například k nelegálnímu opatrování hormonálních přípravků bez lékařského předpisu.

---

²²⁰ srov. Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 26. ledna, 1 BvL 38/92, 40/92 a 43/92.

²²¹ FIFKOVÁ, op. cit., s. 143.

V případě odstranění podmínky sterilizace ze zákona by mohly vyvstat obavy, zda by veřejné zdravotní pojištění stále pokrývalo operativní zákroky směřující ke změně pohlaví. Takové obavy jsou zřejmě ale zbytečné, neboť zákon o veřejném zdravotním pojištění hrazené služby vymezuje v ustanovení § 13 takto: *Ze zdravotního pojištění se hradí zdravotní služby poskytnuté pojištěnci s cílem zlepšit nebo zachovat jeho zdravotní stav nebo zmírnit jeho utrpení, pokud a) odpovídají zdravotnímu stavu pojištěnce a účelu, jehož má být jejich poskytnutím dosaženo, a jsou pro pojištěnce přiměřeně bezpečné, b) jsou v souladu se současnými dostupnými poznatky lékařské vědy, c) existují důkazy o jejich účinnosti vzhledem k účelu jejich poskytování.* Tuto definici operativní změna pohlaví pravděpodobně naplní, ať už je zákonnou podmínkou stanovenou zákonem nebo není. Tento závěr potvrzuje i praxe z jiných zemí, které po odstranění povinné sterilizace z právního řádu neomezily rozsah zdravotní péče hrazené z veřejných prostředků.²²² Pokud by v České republice přestalo veřejné zdravotní pojištění pokrývat operativní zákroky transsexuálních osob, byla by to ojedinělá situace.

Dalším sporným bodem, který vyvstává v souvislosti se zdravotním pojištěním, je otázka pravidelných vyšetření prostaty transsexuálních žen, neboť ta zůstává u původně biologických mužů zachována. Systém zdravotního pojištění je ale založen na rodných číslech jako identifikátorech osob, a tak nepočítá s ženami, které by měly docházet na pravidelné preventivní kontroly kvůli rakovině prostaty. Na základě toho pak může docházet k odmítavému postoji pojišťoven k uhrazení těchto vyšetření.

---

²²² Trans*parent blog. Povinné sterilizace a hrazení operací – ČR a celá Evropa. [online]. 2020.. [cit. 2020-11-02] Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/povinne-sterilizace-a-hrazeni-operaci-cr-a-cela-evropa/>

4.6 Právní kontinuita transsexuálních osob

V obecné rovině lze konstatovat, že právní kontinuita transsexuálů je v České republice uznávána. I přesto ale transsexuální osoba s nejvyšší pravděpodobností narazí na situaci, kdy tomu tak úplně nebude. Problém spočívá zejména ve formátu rodných čísel, ze kterých je na první pohled seznatelné, jakého pohlaví je jejich nositel. Jak už je zmíněno výše, transsexuální osobě je po provedené změně pohlaví uděleno nové rodné číslo identifikující nové pohlaví.

Spousta databází, ať už veřejných nebo soukromých subjektů, je založena na principu identifikace pomocí rodných čísel. Takové databáze pak často nerespektují právní kontinuitu transsexuálních osob a v případě změny rodného čísla zacházejí s transsexuální osobou jako s novým jedincem. V důsledku toho musí transsexuálové nejen vysvětlovat a prokazovat svou minulou identitu, ale také například platit znovu registrační poplatky, které již v minulosti zaplatili, nebo nemohou využívat výhod vzniklých před změnou rodného čísla²²³.²²⁴ Toto jednání lze již klasifikovat jako diskriminační a mělo by se mu předcházet.

Ačkoliv je nepochybné, že rodné číslo slouží jako významný identifikátor osoby a se změnou jeho formátu by vznikly nemalé administrativní potíže, nejedná se o neřešitelnou situaci. V souvislosti s tím považuji za vhodné zmínit také novelu zákona o základních registrech²²⁵, na základě které od roku 2022 nebude rodné číslo zapisováno jako jeden z údajů do průkazů totožnosti. Identifikační význam rodných čísel se tak výrazně sníží, neboť novela přichází s novým způsobem jednoznačné identifikace osob, ze kterého nebudou určitelné žádné osobní údaje.

K nedobrovolnému odhalení minulosti trans lidí může docházet také v důsledku absentující výslovné úpravy vydání nových dokumentů po provedené úřední změně pohlaví. Zákon neupravuje nárok na vydání nových dokumentů například od

---

²²³ Například výhody v oblasti pojišťovacích služeb.

²²⁴ Pracovní skupina pro otázky sexuálních menšin ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny. Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR. Praha: Úřad vlády ČR, 2007. ISBN 978-80-87041-33-8, s. 37.

²²⁵ zákon č. 424/2010 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2009 Sb., o základních registrech, ve znění zákona č. 100/2010 Sb., a další související zákony.

zaměstnavatele nebo různých soukromoprávních institucí. V Německu by k takovým situacím nemělo docházet na základě ustanovení § 5 Transsexuellengesetz zakotvující mu právo na informační sebeurčení.²²⁶ Tímto problémem se zabýval Zemský pracovní soud.²²⁷ Příklad se týkal stížnosti trans ženy, jejíž předchozí zaměstnavatel ji nevydal osvědčení o zaměstnání s údaji o jméně a pohlaví po provedené úřední změně pohlaví. Soud rozhodl v její prospěch, když konstatoval, že vydání osvědčení je povinností zaměstnavatele v rámci post-smluvního vztahu, přičemž z nového osvědčení by nemělo být zřejmé, že došlo k nějaké změně, tzn. nové osvědčení by mělo být vydáno s původním datem. Závěry opřel o zásadu dobré víry, právo na ochranu osobnosti a zákaz zveřejňování údajů podle § 5 Transsexuellengesetz. Příklad se sice vztahuje k pracovním osvědčením, závěry soudu v obecné rovině jsou nicméně aplikovatelné i na doklady o dosaženém vzdělání nebo různá jiná osvědčení.

Absencí výslovného zákazu zveřejňování údajů o minulosti osob po prodělané tranzici a tomu odpovídajícího práva trans osob na vydání všech dokumentů může vznikat spousta nepříjemných a ponižujících situací a docházet k nedobrovolnému coming-outu, což v zásadě odporuje celému institutu úřední změny pohlaví, kterou člověk prochází s cílem žít v nové odpovídající identitě a tu původní biologickou nechat v minulosti.

---

²²⁶ Viz bod č. 4.7.1 této diplomové práce.

²²⁷ Rozhodnutí Zemského pracovního soudu v Hammu ze dne 17. prosince 1998, 4 Sa 1337/98.

5. Právní úprava de lege ferenda

5.1 Návrh novely občanského zákoníku

Ministerstvo spravedlnosti připravilo v roce 2018 návrh novely občanského zákoníku a zákona o matrikách, který závratným způsobem mění přístup občanského zákoníku tak, že vypouští požadavek sterilizace a chirurgického zákroku jako podmínku úřední změny pohlaví. V tomto ohledu je cílem novely uvést právní úpravu do souladu s mezinárodními závazky České republiky, a to na základě rozhodnutí ESLP ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii, který posoudil podmínku sterilizace jako porušení článku 8 Úmluvy, jež zakotvuje právo na respektování soukromého a rodinného života.²²⁸ Na základě toho je tedy česká úprava v rozporu s Úmluvou a Česká republika tedy porušuje závazky vyplývající z mezinárodního práva.²²⁹ Úmluvu je nezbytné považovat za součást ústavního pořádku ve smyslu článku 112 ve spojení s článkem 10 Ústavy, což extenzivním výkladem judikoval Ústavní soud.²³⁰ Dalším podnětem pro přípravu novely bylo rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva o porušování článku 11 Charty zakotvujícímu právo na ochranu zdraví.²³¹

Podle navrhované úpravy by k úřední změně pohlaví mělo docházet na základě osobního prohlášení trans osoby před matričním úřadem, kdy dnem rozhodným pro změnu pohlaví by byl den učinění prohlášení, současně s kterým by trans osoba požádala o změnu jména a příjmení, změna rodného čísla by nadále podléhala úpravě v zákoně o evidenci obyvatel. Změna pohlaví by byla podmíněna pouze předložením potvrzení ošetřujícího lékaře o diagnóze poruchy pohlavní identity, tato diagnóza by se nezasílala matričnímu úřadu, ale poskytla by se přímo trans osobě, která by se mohla následně svobodně rozhodnout, zda o změnu pohlaví požádá či nikoliv.²³² Novela by měla také snížit věkovou hranici pro úřední změnu pohlaví, a to na 12 let, přičemž do 15 let věku

---

²²⁸ srov. Rozhodnutí ESLP ze dne 6. dubna 2017 ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii, stížnost č. 79885/12, 54271/13 a 52596/13.

²²⁹ Úřad vlády České republiky. Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ze dne 20. června 2018, s. 3.

²³⁰ srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 25. června 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01.

²³¹ Rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ze dne 15. května 2018 ve věci Transgender Europe a ILGA- Europe proti České republice, stížnost č. 117/2015.

²³² Úřad vlády České republiky. Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ze dne 20. června 2018, s. 3.

by byl vyžadován souhlas zákonného zástupce. Tato změna reflektuje skutečnost, že již za stávající právní úpravy lze započít léčbu podáváním hormonů před dosažením zletlosti a obecně je vhodné začínat s léčbou co nejdříve.²³³ Nicméně to nemění nic na požadované věkové hranici 18 let pro výkon chirurgických zásahů podle zákona o specifických zdravotních službách ani jiných aspektech operativních zákroků na základě zákona o specifických zdravotních službách, jehož ustanovení zůstanou novelou nedotčena, jediným rozdílem bude skutečnost, že by jejich podstoupení bylo pouze fakultativní a nebylo by nutnou podmínkou pro změnu pohlaví. Nezáleželo by na tom, zda osoba podstoupí operaci před úřední změnou pohlaví, po ní anebo třeba nikdy.²³⁴

V červnu téhož roku byl návrh rozeslán do meziresortního připomínkového řízení, po proběhlém meziresortním připomínkovém řízení a vypořádání na úrovni náměstků dosud nicméně nebyly vypořádány zásadní připomínky Ministerstva vnitra a Úřadu pro ochranu osobních údajů. Ministerstvo vnitra argumentuje zejména tím, že by úprava přinesla řadu problémů, které by se musely vyřešit, mezi ně patří zejména otázka trvání nebo rozvodu manželství při změně pohlaví, problematika opakovaných změn pohlaví nebo sdílení prostor určených pro jednotlivá pohlaví. S ohledem na kategorickou povahu těchto připomínek, která neposkytuje dostatečný prostor k odstranění vzniklého rozporu, je zřejmé, že v dohledné době nelze počítat s předložením návrhu vládě.²³⁵ Proti návrhu novely se v připomínkovém řízení také vyjádřily Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstvo práce a sociálních věcí a Česká biskupská konference.

Návrh ministerstva spravedlnosti je pro trans komunitu velmi přínosný, neboť díky němu by měly nárok na úřední změnu pohlaví i trans osoby, které z různých důvodů nechtějí nebo nemohou podstoupit chirurgické zákroky. Zároveň ponechává jako podmínku odbornou lékařskou diagnózu, která by mohla být postačující k zahrnutí obav ze zneužívání institutu. Zároveň v případě, že by lékařská diagnóza byla určena nesprávně, následky chybného posouzení by nebyly tak fatální jako v případě prodělané operace.

---

²³³ Tamtéž.

²³⁴ Tamtéž.

²³⁵ Odpověď Ministerstva spravedlnosti na žádost o informaci dle zákona č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů, č. j. MSP-164/2020-OSV-OSV, ze dne 6. března 2020.

5.2 Návrh novely zákona o matrikách

V současné době se projednává také návrh zákona, kterým se mění zákon o matrikách, jehož hlavním tématem sice nejsou přímo práva trans osob, nicméně některé její aspekty by pro ně mohly být zajímavé.

K návrhu novely zákona o matrikách předložili poslanci Ondřej Profant a Barbora Kořenová pozměňovací návrh, kterým by měla být zrušena povinnost sterilizace pro právní změnu pohlaví za účelem zjednodušení přístupu k výměně dokladů pro trans komunitu. Návrh by měl uvést právní úpravu České republiky do souladu s mezinárodními závazky vyplývajícími z Úmluvy a judikatury ESLP.²³⁶ Výbor pro veřejnou správu a regionální rozvoj ČR nicméně návrh nepodpořil potřebným počtem hlasů, a to zejména na základě argumentu, že naše společnost není na tento krok ještě připravena. Návrh ale poslanci předloží v pozměněné podobě po konzultaci s Ministerstvem zdravotnictví ještě při druhém čtení novely zákona o matrikách a podle Profanta stále pro jeho přijetí existuje naděje, neboť i Ministerstvo vnitra se vyjádřilo neutrálně, na rozdíl od jeho předchozího stanoviska k návrhu novely občanského zákoníku. Klíčové podle něj bude zvýšit míru informovanosti o této problematice.²³⁷ Tímto pozměňovacím návrhem poslanci alespoň obnovili diskuzi týkající se kastrací trans osob, která mírně utichla poté, co se návrh novely ministerstva spravedlnosti zasekl v připomínkovém řízení.

Kromě pozměňovacího návrhu týkajícího se sterilizací předložil Profant další pozměňovací návrh, který by mohl pomoci trans komunitě. Týká se mechanismu zápisu křestních jmen do matričních knih, neboť v praxi dochází k nesouladu mezi rozhodovací činností jednotlivých správních orgánů, kdy některé úřady vycházejí při posuzování zápisu z jediné knihy obsahující seznam přípustných jmen a pokud se žádané jméno v knize nevyskytuje, vyžadují k provedení zápisu jména znalecký posudek vypracovaný znalcem z oboru jazykovědy, což je problematické nejen po finanční stránce, ale také po stránce personální, neboť takových znalců je nedostatek.²³⁸ Podle Profanta by řešením

---

²³⁶ PROFANT, Ondřej. Zákon o matrikách, jménu a příjmení – pozměňovací návrhy. [online]. Dostupné z: <https://www.profant.eu/2020/matriky-pn.html>

²³⁷ V tranzu. Přestane stát nutit lidi ke sterilizacím? In: Youtube [online]. Zveřejněno 19.9.2020. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=wCCJzHNGxQA&feature=emb_logo

²³⁸ PROFANT, op. cit.

mohlo být zveřejňování již v minulosti schválených jmen, aby se v případě opakujících se jmen nemusely zajišťovat stejné znalecké posudky.²³⁹ Tento pozměňovací návrh necílí výslovně na trans osoby, zásadně se jich ale dotýká, neboť taková praxe není v případech změny jména, ať už při změně jména na neutrální tvar nebo při změně jména na tvar odpovídající novému pohlaví, neobvyklá. Ani tento návrh nicméně neprošel přes Výbor pro veřejnou správu a regionální rozvoj. Ministerstvo vnitra návrh nepodpořilo s odůvodněním, že obdobný mechanismus připravují jako součást e-matrik i bez zákonné povinnosti.²⁴⁰

5.3 Možné návrhy řešení

Nelze ignorovat zásadní rozsudek ESLP, na který musí Česká republika náležitě zareagovat přijetím nové právní úpravy vypouštějící podmínku sterilizace trans osob. V případě stížnosti k Evropskému soudu pro lidská práva by zřejmě česká právní úprava porušující práva trans lidí na soukromý a rodinný život neobstála. Samozřejmě neexistuje jediný správný způsob, jak právní předpisy upravit, nicméně směr, kterým by se měla tato změna ubírat, je jasně daný rozhodnutím ESLP zakazujícím jakékoliv formy sterilizace pro rozpor s článkem 8 Úmluvy, pro Českou republiku navíc zdůrazněný také rozhodnutím Evropského výboru pro sociální práva, který shledal rozpor s článkem 11 Charty. Na základě toho by se mělo hledat řešení, které bude vhodně požadavky ESLP reflektovat a bude na něm společenský konsensus, který bude mít v našem právním prostředí pravděpodobně spíše podobu pozvolného vývoje ve formě drobnějších dílčích úprav než komplexních zásadních změn.

Právní postavení trans osob je problém, který by se měl řešit bez zbytečných prodlev a nová právní úprava by měla být přijata co nejrychleji, zabývání se sekundárními souvisejícími problémy zejména administrativní povahy celý pokrok pouze zdržuje. Zároveň nelze ignorovat skutečnost, že pokud by byla nová úprava přijata, institut by se stal mnohem více využívaným, a proto nelze opomenout nevyřešené otázky, které se ke změně pohlaví neodmyslitelně vážou. Současné právo ale vnímá trans osoby jako

---

²³⁹ V Tranzu. Přestane stát nutit lidi ke sterilizacím? In: Youtube [online]. Zveřejněno 19.9.2020. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=wCCJzHNGxQA&feature=emb_logo

²⁴⁰ PROFANT, op. cit.

nezpůsobilé rozhodovat o vlastní identitě a tím pádem i o celém svém budoucím životě a urputně se tohoto východiska drží.

Ačkoliv u ostatních aspektů změny pohlaví lze vést diskuzi o možnosti a rozsahu jejich uvolňování, v případě sterilizace není moc prostoru pro debatu. Nezbývá než vyčkat na rozhodnutí pléna Ústavního soudu, které možnost vypuštění tohoto požadavku ze zákona momentálně projednává a jeho následky.

Návrh novely, který předložilo Ministerstvo spravedlnosti, náležitě reflektuje současné standardy lidských práv na poli postavení trans osob. Jeho přijetí by bylo zásadním a vítaným krokem pro celou trans komunitu. Všechny argumenty proti vyškrtnutí podmínky operativního zákroku spočívající zejména v obavě ze systémového zneužití institutu mají jistě do určité míry odůvodněný základ, nicméně fungování jiných progresivnějších zemí, které k tomuto kroku přistoupily, potvrzuje, že taková obava je zbytečná.

Například často zmiňovaná připomínka, že v případě dostačující sebeurčení jednotlivců by docházelo ke změně pohlaví „z rozmaru“ několikrát za život, je obavou, která se v zahraničí nepotvrdila²⁴¹ a dochází k tomu jen v ojedinělých případech, nadto i v případě, že by trans osoba po změně pohlaví svůj pohled přehodnotila, na rozdíl od současného stavu, kdy je podmínkou sterilizace, by se jednalo o snadno vratný stav, tudíž by to v tomto ohledu mohla být spíše výhoda.

Možnost snadnější změny úředního pohlaví také často vzbuzuje obavu z následků přístupu do intimních prostor rozdělených podle pohlaví, jako jsou například veřejné toalety nebo šatny, což by mohlo mít za následek zvýšený výskyt trestnosti v sexuální oblasti páchané právě trans osobami. Takový předsudek vnímání trans lidí jako potenciálních pachatelů je nicméně ničím nepodložený a z žádných statistických údajů nevyplývá, že by existovala jakákoliv souvislost mezi přísností požadavků na změnu pohlaví a četností sexuální zločinnosti. Zločinnost je navíc trestná a postižitelná bez ohledu na to, zda je pachatelem trans nebo cis osoba. Je žádoucí také zmínit, že v této

---

²⁴¹ Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ze dne 20. června 2018, s. 20.

oblasti existuje také druhý úhel pohledu, kdy současný stav rozdělení toalet na pánské a dámské vytváří pro spoustu trans osob problémy, a to nejen nebinárních lidí, ale také trans lidí, které jsou například již v procesu tranzice, ale vzhledově ještě nezapadají do představ pohlaví, se kterým se ztotožňují, a výběr jedné z toalet je pro ně pak téměř nemožný. Řešením by bylo zavedení genderově neutrálních toalet, které by se nerozdělovaly podle pohlaví a spočívaly by v rozdělení jednotlivých kabin pro každého jedince.

Jako potenciální riziko je také vnímaná hrozba související s umístováním trans osob ve věznicích ve smyslu obavy, že by docházelo k situacím, kdy by se stávaly oběťmi sexuální zločinnosti. Takové situace nicméně mohou nastat i za současného právního stavu. Jde o oblast, které bohužel není v právním prostředí věnována dostatečná pozornost a bylo by žádoucí přijmout nějaká zákonná pravidla soustředující se na násilí páchané v těchto zařízeních.

Vhodné by bylo také zahájení diskuze ohledně odstranění podmínky rozvodu manželství z právního řádu. Ačkoliv je zřejmá nevole k umožnění uzavírání manželství homosexuálním párům, zachování trvajících manželství zlomku trans lidí, kteří si přejí v něm setrvat, by určitě neměl ničivý efekt na uzavírání ani trvání tradičních heterosexuálních manželství.

Pozornost by měla směřovat také k nešťastné úpravě systému rodných čísel. Jejich momentální podoba, kdy je možné z rodného čísla vyvodit pohlaví jako základní osobní údaj, je pro trans lidi, kteří nemohou dosáhnout změny pohlaví, ale i ty, kteří zrovna prochází přeměnou, nemalou překážkou. Forma rodných čísel, která by neodhalovala pohlaví jejich nositelů, by byla významnou úlevou pro trans komunitu a zároveň by do budoucna došlo k eliminaci administrativních problémů, které jsou se změnou pohlaví spojeny zejména při vedení nejrůznějších databází založených právě na rodném čísle jako identifikátoru osoby. Takové databáze pak často nerespektují právní kontinuitu transsexuálních osob. Tento problém by mohlo účinně vyřešit zavedení nového genderově neutrálního identifikátoru obyvatel, aby ke změně rodného čísla nemuselo docházet vůbec, a nevznikaly tak žádné nepříjemnosti při prokazování minulé identity transsexuálních osob, kterým nejen že je narušena jejich soukromá sféra, ale mohou být také vystaveny riziku diskriminace.

Přijímání změn právní úpravy směřujících k eliminaci těžkostí v životech trans lidí bude složité, neboť jde o téma, které představuje nejen právní a administrativní problém, ale hlavně kulturní, ideový a společenský. Klíčové je obecně zvýšit povědomí o problematice, neboť informovanost společnosti v této věci není dostatečná, což může mít za následek závěry učiněné na nepravdivých předpokladech a předsudcích. Žádoucí je také přizvat členy trans komunity do legislativní diskuze, neboť právě vzhled do jejich života zkomplikovaného zákonnými požadavky může otevřít oči mnoha lidem.

Právo na nedotknutelnost osoby je základním lidským právem, které nemůže být v demokratické společnosti systematicky narušováno. Překážky bránící plnému respektování důstojnosti a rovnosti trans lidí spočívají zejména v administrativních úkonech a zájem na zachování tradičního ustáleného administrativního systému založeného na biologickém pojetí pohlaví nemůže převažovat nad zájmy jednotlivců na zachování jejich základních práv.

Závěr

Právní postavení trans osob je aktuální téma, kterému v českém právním prostředí není bohužel věnována potřebná pozornost, přestože právní úprava je dlouhodobě nedostatečná. Celý právní řád stojí na binárním pojetí pohlaví a trans lidé se v jeho rámci často nedokážou umístit. K dosažení úřední změny pohlaví musí trans osoby v České republice splnit celou řadu podmínek, z nichž nejproblematictějšími jsou povinnost sterilizace a rozvodu manželství. České právo nedostatečně reflektuje možnost nesouladu mezi biologickým a psychologickým pohlavím a neuznává situace, kdy se jedinci neztotožňují s pohlavím mužským ani ženským. V České republice trans lidé, kteří nemohou nebo nechtějí absolvovat operativní změnu pohlaví, nemají šanci získat oficiálně identitu, se kterou se ztotožňují a nemohou žít život jako osoba, kterou si přejí a cítí se být.

Jedním z cílů této práce bylo zjistit, zda je právní úprava v souladu s ústavním pořádkem České republiky. K této otázce nám v blízké době poskytne závaznou odpověď Ústavní soud, nicméně s ohledem na výše uvedené se zdá současná právní úprava jako rozporná s řadou ústavně zaručených práv a svobod. Podle Listiny základních práv a svobod jsou si lidé svobodní a rovni v důstojnosti i v právech, právní řád důstojnost trans lidí ovšem plně nerespektuje. Právo každého jedince, aby se rozhodl, jak bude nakládat se svým vlastním tělem, je nedílnou součástí práva na tělesnou autonomii každého člověka, přesto jsou trans lidé v České republice státem nuceni k podstoupení celé řady zákroků, které narušují jejich fyzickou integritu, aby stát právně uznal, kým skutečně jsou. Nadto jsou ještě nuceni si vybírat mezi dvěma základními právy – právem na rodinu a právem na vlastní genderovou identitu. Všechna tato práva jsou jim odpírána na základě obavy, že by opačný stav narušil tradiční společnost a tradiční rodinu, nicméně počet trans lidí je tak zanedbatelný, že objektivně spíše není způsobilý ohrozit fungování společnosti jako celku.

Přibližně 41 % trans lidí se alespoň jednou za život pokusí o sebevraždu.²⁴² S diskriminací se v České republice setká až 86 % trans osob.²⁴³ Neustále trans lidé čelí ponižujícím a nepříjemným situacím, diskriminací a násilím, neboť jim nepříznivá právní úprava v České republice neumožňuje svobodně rozhodnout o vlastní pohlavní identitě. Právo by na stále rostoucí počet trans lidí v populaci mělo reagovat a držet s ním krok, aby byly účinně ochráněny základní lidská práva a svobody všech jedinců. Celý proces, který musí každá trans osoba absolvovat, je velice zdlouhavý, frustrující a fyzicky i psychicky náročný, není tedy zapotřebí, aby právní regulace tuto životní cestu ještě dále komplikovala a znesnadňovala, právě naopak by se právo mělo pokoušet o zjednodušení této životní situace a do takto citlivé a soukromé sféry člověka zasahovat jen v nezbytně nutné míře. Česká právní úprava je nejen o několik kroků pozadu oproti právním úpravám jiných států, ale také nereflktuje recentní judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, který na trans problematiku pohlíží o mnoho liberálněji.

Na základě komparace českého právního řádu s německým lze konstatovat, že německá právní úprava se vedle té české zdá jako liberálnější a progresivnější. Zásluhu na tom má zejména rozhodovací činnost Spolkového ústavního soudu, který k trans problematice přistupuje velmi progresivně, neboť v jeho pojetí je právo na sexuální sebeurčení součástí práva na soukromí a mělo by být podle toho náležitě chráněno. Navíc nestaví do popředí zájem na zachování tradičního pojetí rodiny a společnosti před individuální zájmy trans lidí, ačkoliv je jich jen mizivý počet. Nezbyvá než doufat, že Ústavní soud v aktuálně projednávaném případě dojde k obdobnému závěru, neboť to byla právě judikatura Spolkového ústavního soudu, která uvedla německou právní úpravu do souladu s mezinárodně uznávanými standardy lidských práv. Před zásahy Spolkového ústavního soudu na tom byla německá právní úprava obdobně jako ta česká v současnosti. Německé právní prostředí nám bývá velmi často zdrojem inspirace a v oblasti práv trans osob by to bylo určitě rovněž na místě. Bude zajímavé sledovat, jak náš Ústavní soud k tomuto naléhavému problému přistoupí, neboť to bude klíčové pro směřování budoucího právního vývoje postavení trans osob v České republice.

---

²⁴² WILLIAMS, A., 2017. Risk factors for suicide in the transgender community. *European Psychiatry* [online]. B.m.: Cambridge University Press, vol. 41, no. S1, pp. s. 894. Dostupné z: doi:10.1016/j.eurpsy.2017.01.1820

²⁴³ Veřejný ochránce práv. Být LGBT+ v Česku, sp. zn. 4/2019/DIS/KS.2019 [online], s. 14. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum-LGBT.pdf

Ačkoli se společnost brání uvolnění zákonných podmínek kladených na trans osoby, neboť obecně není vnímáno jako normální, aby si lidé měnili pohlaví na základě vlastního prohlášení, pravdou je, že by to život cis lidí nijak neovlivnilo a život trans lidí by to výrazně zlepšilo. Otázkou zůstává, nakolik se dá označit za normální současná situace, kdy trans muži vypadající a vystupující jako muži mají v dokladech vyplněné ženské pohlaví a naopak.

Na pohlavní identitu je vhodné se dívat spíše jako na jakési spektrum, ve kterém se jednotliví trans lidé umisťují a pohybují odlišně, a nikoliv jako na nějakou normu, podle které se všechny trans osoby musí chovat. Člověk je individualizovaný tvor, a proto to v praxi nikdy nemůže fungovat tak, aby každý zapadl do existujících binárních kategorií a škatulek. Genderová identita každého člověka je maximálně vnitřní a intimní záležitostí a neexistuje reálný důvod, aby o ní rozhodoval někdo jiný. Je velmi těžce pochopitelné, z jakého důvodu by mělo být ve 21. století tělo jakéhokoliv člověka předmětem veřejné debaty a proč by zájem na tradičních konceptech rodiny měl převažovat nad respektováním individuálních práv všech lidí.

Pokud by v České republice opravdu došlo k prozření a byla by přijata nová podoba právní úpravy vycházející z psychického pojetí pohlaví, která by počítala s individualitou jedinců se zachováním všech lidských práv a svobod, jistě lze očekávat jistou vlnu odporu části společnosti, nicméně to je riziko, které provází všechny změny právního řádu a po prvotní nevoli by se mohly trans osoby bezproblémově zařadit do běžného života. Věřím, že by nakonec došlo k uvědomění, že mizivý počet trans lidí nijak nenarušil tradiční české rodiny a nikdo, koho by se změna přímo netýkala, by nezaznamenal žádný rozdíl. Společnost se neustále posouvá a lpění na neopodstatněných tradicích ztrácí v čase význam. Jejich opuštění by znamenalo možnost šťastného života v souladu s vnitřním sebeurčením trans lidí, aniž by jejich štěstí snižovalo štěstí druhých.

Seznam použitých zkratk

ESLP

Evropský soud pro lidská práva

FtM

Female to Male

Charta

Evropská sociální charta

Listina základních práv a svobod

zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

MtF

Male to Female

NSS

Nejvyšší správní soud

občanský zákoník

zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Personenstandgesetz

Personenstandsgesetz (zákon o osobním stavu) ze dne 16. února 2017

Transsexuellengesetz

Gesetz über die Änderung der Vornamen und die Feststellung der Geschlechtszugehörigkeit in besonderen Fällen (zákon o změně jména a příjmení a určení pohlaví v určitých případech) ze dne 10. září 1980

Úmluva

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Ústava ČR

ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů

zákon o evidenci obyvatel

zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů

zákon o matrikách

zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

zákon o péči o zdraví lidu

zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

zákon o registrovaném partnerství

zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

zákon o specifických zdravotních službách

zákon č. 373/2011, o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použitých zdrojů

1. Monografie

- BORNEMAN, Ernest. Encyklopedie sexuality. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-17-1.
- BRZEK, Antonín. Sexuologie pro právníky. Praha: Karolinum, 1997. ISBN 80-7184-383-0.
- DUTTGE, Gunnar, ENGEL, Wolfgang, ZOLL, Barbara. Sexuelle Identität und gesellschaftliche Norm. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen. 2010. ISBN 978-3-941875-72-2.
- FAFEJTA, Martin. Sexualita a sexuální identita: sociální povaha přirozenosti. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1030-6.
- FAFEJTA, Martin. Úvod do sociologie pohlaví a sexuality. Ve Věrovanech: Jan Piszkiwicz, 2004. ISBN 80-86768-06-6.
- FIFKOVÁ, Hana. Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity. Vyd. 2. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1696-1.
- FIFKOVÁ, Hana, WEISS, Petr, PROCHÁZKA, Ivo, JAROLÍM, Ladislav, VESELÝ, Jiří, WEIS, Vladimír. Transsexualita: diagnostika a léčba. Praha: Grada, 2002. Psyché. ISBN 80-247-0333-5.
- KNAPP, Viktor. Vědecká propedeutika pro právníky. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-54-8.
- SPICKHOFF, Andreas. Medizinrecht. 3: vyd. Mnichov. C. H. BECKoHG. 2018, ISBN 978-34-067-209-94.
- ŠUSTEK, Petr, HOLČAPEK, Tomáš. Zdravotnické právo. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-321-1.
- TEICH, Nicholas M.. Transgender 101: a simple guide to a complex issue. New York: Columbia University Press, 2012. ISBN 978-0-231-15712-4.
- WEISS, Petr. Sexuologie. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2492-8.

2. Články

- BARŠOVÁ, Andrea. Skalpel a duše. Ke změně pohlaví podle nového občanského zákoníku. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2013, č. 1.
- BARŠOVÁ, Andrea. Německo se blíží k právnímu uznání třetí kategorie pohlaví. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2018, č. 2.
- DOLEŽAL, Adam. Právní otázky související s problematikou translidí pod zorným úhlem rozhodnutí Velkého senátu ESLP ve věci Hämäläinen vs. Finsko. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2014, č. 3.
- DOLEŽAL, Adam, AGHA, Petr. Translidé a otázky identity ve veřejném prostoru – slovo úvodem. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2013, č. 1.
- MARIANOVÁ Sandra, ŠAFÁŘOVÁ, Eva. Chirurgická konverze pohlaví u pacientů s transsexualismem [online]. 2014. Dostupné z: <https://zdravi.euro.cz/clanek/sestra/chirurgicka-konverze-pohlavi-u-pacientu-s-transsexualismem-474628>
- MARKWALD, Maya. Die Rechtsstellung von Trans*personen in Deutschland. Bundeszentrale für politische Bildung, [online]. 2020. Dostupné z: <https://www.bpb.de/gesellschaft/gender/geschlechtliche-vielfalt-trans/308625/die-rechtsstellung-von-transpersonen-in-deutschland>
- MOLNÁROVÁ, Gabriela. Problém zvaný transsexualita a některé jeho právní aspekty [online]. 2001. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/problem-zvany-transsexualita-a-nektere-jeho-pravni-aspekty-8440.html>
- PRAGER, Sarah, Transgender Pregnancy: Moving Past Misconceptions, healthline Parenthood, [online]. 2020. Dostupné z: <https://www.healthline.com/health/pregnancy/transgender-pregnancy-moving-past-misconceptions#We-can-change-the-way-we-view-and-talk-about-pregnancy-and-birth>
- VYŠÍNOVÁ, Renata. Lukáš Frajer: Změna pohlaví není úchylka ani nemoc [online]. 2020. Dostupné z: <https://www.prozeny.cz/clanek/lekar-lukas-frajer-transsexualita-neni-nemoc-ani-uchylka-64385>
- WEISS, Petr. Poruchy pohlavní identity. Psychiatrie pro praxi. 2012; 12(3).

3. Právní předpisy

České:

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších ústavních zákonů
- Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů
- Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 55/1950 Sb., o užívání a změně jména a příjmení.
- Zákon č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích
- Zákon č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech
- Zákon č. 329/1999, o cestovních dokladech
- Zákon č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů
- Zákon č. 424/2010 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2009 Sb., o základních registrech, ve znění zákona č. 100/2010 Sb., a další související zákony
- Zákon č. 548/1991 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu.
- Zákon č. 424/2010 Sb., kterým se mění zákon č. 111/2009 Sb., o základních registrech, ve znění zákona č. 100/2010 Sb., a další související zákony.
- Vyhláška č. 478/1960 Ú.I., kterou se vydávají bližší předpisy k zákonu o užívání a změně jména a příjmení

- Vyhláška č. 3/2015 Sb., o některých dokladech o vzdělání

Mezinárodní:

- Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
- Evropská sociální charta
- Úmluva o právní ochraně dítěte
- Úmluva o lidských právech a biomedicině

Německé:

- Gesetz über die Änderung der Vornamen und die Feststellung der Geschlechtszugehörigkeit in besonderen Fällen (Transsexuellengesetz)
- Personenstandsgesetz
- Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit
- Grundgesetz

Další:

- Code Civile du Québec

4. Komentáře k právním předpisům

- LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 1. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014.
- MACH, Jan. Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování: Zákon o specifických zdravotních službách. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Praktický komentář. ISBN 978-80-7598-103-5.
- ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník: komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2020, Svazek 1, Obecná část (§ 1 až 654). Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7598-656-6.
- AUGSTEIN, Maria Sabine. Transsexuellengesetz. NomosKommentar. 1. Aufl. Nomos, Baden-Baden. 2012

5. Judikatura

Česká republika:

- Nález Ústavního soudu ze dne 25. června 2002, sp. zn. Pl. ÚS 36/01.
- Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 30. května 2019, č. j. 2 As 199/2018-37
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 11. února 2020, II. ÚS 2460/19.

ESLP:

- Rozhodnutí ESLP ze dne 17. října 1986 ve věci Rees proti Spojenému království, 9532/81.
- Rozhodnutí ESLP ze dne 11. července 2002 ve věci Christine Goodwin proti Spojenému království, stížnost č. 28957/95.
- Rozhodnutí ESLP ze dne 12. června 2003 ve věci Van Kück proti Německu, stížnost č. 35968/97.
- Rozhodnutí ESLP ze dne 28. listopadu 2006 ve věci R. a F. proti Spojenému království, stížnost č. 35748/05.
- Rozhodnutí ESLP ze dne 28. listopadu 2006 ve věci Wena a Anita Parry proti Spojenému království, stížnost č. 42971/05.
- Rozhodnutí ESLP ze dne 10. března 2015 ve věci Y. Y. proti Turecku, stížnost č. 14793/08.
- Rozhodnutí ESLP ze dne 6. dubna 2017 ve věci A. P., Garçon a Nicot proti Francii, stížnost č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13.

Německo:

- Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 16. března 1982, 1 BvR 938/81.
- Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 27. května 2008, 1 BvL 10/05.
- Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 11. 1. 2012, 1 BvR 3295/07.
- Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 10. října 2017, 1 BvR 2019/16.
- Rozhodnutí Spolkového ústavního soudu ze dne 17. října 2017, Az. 1 BvR 747/17.

- Rozhodnutí Zemského pracovního soudu v Hammu ze dne 17. prosince 1998, 4 Sa 1337/98.

6. Online zdroje

- Bundesjustizamt. Zusammenstellung der Geschäftsübersichten der Amtsgerichte für die Jahre 1995 bis 2018 (Přehled počtu jednání okresních soudů v letech 1995 až 2018). 2020 [online]. Dostupné z: https://www.bundesjustizamt.de/DE/SharedDocs/Publikationen/Justizstatistik/Geschaeftsentwicklung_Amtsgerichte.html
- European Commission, European network of legal experts in gender equality and non-discrimination. Trans and intersex equality rights in Europe – a comparative analysis. 2018. ISBN 978-92-79-95764-2 [online]. Dostupné z: [doi:10.2838/75428](https://doi.org/10.2838/75428)
- HAVELKOVÁ, Barbara. Czech Republic. In: Jens M. SCHERPE, ed. The Legal Status of Transsexual and Transgender Persons [online]. 2015. B.m.: Intersentia, s.128. Dostupné z: [doi:10.1017/9781780685588.008](https://doi.org/10.1017/9781780685588.008)
- HENZEL, Lina. BACK ME UP! Rights of Trans Children under the Convention on the Rights of the Child . 2016, s. 16 [online]. Dostupné z: <http://hlcmr.de/wp-content/uploads/2017/01/Back-Me-Up.pdf>
- International Classification of Diseases ICD-10. World Health Organisation., Version: 2016 [online]. Dostupné z: <https://icd.who.int/browse10/2016/en#/F64>
- International Classification of Diseases ICD-11. World Health Organisation. 2019 [online]. Dostupné z: <https://icd.who.int/browse11/l-m/en#/http://id.who.int/icd/entity/90875286>
- Komise Ministerstva zdravotnictví. Trans*parent blog. 2020 [online]. Dostupné z: <https://jsmettransparent.cz/komise-ministerstva-zdravotnictvi/>
- KÖHLER, Richard, EHRT, Julia. Legal Gender Recognition in Europe. Transgender EUrope. 2nd revised version. 2016, s. [online]. Dostupné z: <https://tgeu.org/wp-content/uploads/2017/02/Toolkit16LR.pdf>

- Ministerstvo zdravotnictví. Doporučený postup Ministerstva zdravotnictví č. 29991/2012 [online]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/wepub/6865/36193/Věstn%C3%ADk%20MZ%20ČR%208-2012.pdf>
- Parliamentary Assembly of the Council of Europe, Resolution 2048(2015) Discrimination against Transgender People in Europe, [online] 2015 [cit. 2020-09-30], Dostupné z: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=21736&lang=en>
- Povinné sterilizace a hrazení operací – ČR a celá Evropa. Trans*parent blog. 2020. [online]. Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/povinne-sterilizace-a-hrazeni-operaci-cr-a-cela-evropa/>
- PROFANT, Ondřej. Zákon o matrikách, jménu a příjmení – pozměňovací návrhy. [online]. Dostupné z: <https://www.profant.eu/2020/matriky-pn.html>
- Rundschreiben des Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat. von 10. 4. 2019 – V II 1 – 20103/27#17. Personenstandswesen. [online]. Dostupné z: <https://www.personenstandsrecht.de/SharedDocs/kurzmeldungen/Webs/PERS/D/E/rundschreiben/2019/0122-aenderung-geburtenregister.html>
- Standards of Care for the Health of Transsexual, Transgender, and Gender-Nonconforming People. The World Professional Association for Transgender Health. [online]. 2012. Dostupné z: <https://www.wpath.org/media/cms/Documents/SOC%20v7/Standards%20of%20Care%20V7%20-%202011%20WPATH.pdf?t=1605186324>
- TGEU. Trans Right Europe & Centra Asia Index 2020 [online]. 2020. Dostupné z: https://tgeu.org/wp-content/uploads/2020/05/index_TGEU2020.pdf
- Trans*parent blog. Povinné sterilizace a hrazení operací – ČR a celá evropa. [online]. 2020. . Dostupné z: <https://jsmetransparent.cz/povinne-sterilizace-a-hrazeni-operaci-cr-a-cela-evropa/>
- Veřejný ochránce práv. Být LGBT+ v Česku. Sp. zn.: 4/2019/DIS/KS, č. j.: KVOP-20519/2019 [online]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/DISKRIMINACE/Vyzkum/Vyzkum-LGBT.pdf

- Věstník Ministerstva zdravotnictví České republiky. Doporučený postup Ministerstva zdravotnictví č. 29991/2012. 2012 [online]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/wepub/6865/36193/Vestn%C3%ADk%20MZ%20%C4%8C%20R%20-2012.pdf>
- Viktor: Nechápal jsem, proč bych si měl nechat něco uříznout, nebo přišít. In: Trans* [Dokumentární série]. Televize Seznam. 2020 [online]. Dostupné z: <https://www.televizeznam.cz/video/trans/viktor-nechaval-jsem-proc-bych-si-mel-nechat-neco-uriznout-nebo-prisit-64098097>
- V tranzu. Jak se žije trans lidem v ČR? In: Youtube [online]. Zveřejněno 12. 8. 2020. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=9YGXJrp3aJc>
- V tranzu. Přestane stát nutit lidi ke sterilizacím? In: Youtube [online]. Zveřejněno 19.9.2020. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=wCCJzHNGxQA&feature=emb_logo
- WILLIAMS, A., 2017. Risk factors for suicide in the transgender community. European Psychiatry [online]. B.m.: Cambridge University Press, vol. 41, no. S1, pp. s894–s894. Dostupné z: [doi:10.1016/j.eurpsy.2017.01.1820](https://doi.org/10.1016/j.eurpsy.2017.01.1820)
- Zusammenstellung der Geschäftsübersichten der Amtsgerichte für die Jahre 1995 bis 2018. 2020 [online]. Dostupné z: https://www.bundesjustizamt.de/DE/SharedDocs/Publikationen/Justizstatistik/Geschaeftsentwicklung_Amtsgerichte.html

7. Ostatní zdroje

- Důvodová zpráva k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ze dne 20. června 2018. Úřad vlády České republiky.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ze dne 3. února 2012. Úřad vlády České republiky.

- Důvodová zpráva k zákonu o specifických zdravotních službách ze dne 8. prosince 2011. Úřad vlády České republiky.
- Odpověď Ministerstva spravedlnosti na žádost o informaci dle zákona č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů, č. j. MSP-164/2020-OSV-OSV, ze dne 6. března 2020
- Odpověď Ministerstva zdravotnictví na žádost o informaci dle zákona č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů, č. j. MZDR 8922/2020-1/MIN/KAN, ze dne 12. března 2020.
- Poslanecká sněmovna České republiky. Sněmovní tisk 201. Novela občanského zákoníku. [online]. 2019. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=201&CT1=0>
- Pracovní skupina pro otázky sexuálních menšin ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny. Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR. Praha: Úřad vlády ČR, 2007. ISBN 978-80-87041-33-8.
- Připomínky Ministerstva práce a sociálních věcí k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Č. j. MPSV-2018/124056-51. s. 1. Dostupné z: https://apps.odok.cz/veklep-detail?p_p_id=material_WAR_odokkpl&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_count=3&material_WAR_odokkpl_pid=KORNAZWHY3ZN&tab=remarks
- Rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ze dne 15. května 2018 ve věci Transgender Europe a ILGA- Europe proti České republice, stížnost č. 117/2015.

Transsexualita v právu

Abstrakt

Změna pohlaví je aktuální téma, které se týká pouze relativně malého počtu lidí a v českém právním prostředí mu není věnována potřebná pozornost, přestože právní úprava je dlouhodobě nedostatečná a není v souladu s mezinárodně uznávanými standardy ochrany lidských práv. Celý právní řád stojí na binárním pojetí pohlaví a trans lidé často nejsou schopni se v jeho rámci umístit. Název práce odráží právní situaci trans lidí v České republice, neboť jsou to z celé trans komunity pouze transsexuálové, kterým právní úprava věnuje pozornost a umožňuje jim dosáhnout života v pohlaví, se kterým se ztotožňují. Zákon zapomíná na ostatní trans lidi, kteří si z různých důvodů nepřejí podstoupit chirurgickou změnu pohlaví a kvůli nepříznivé právní úpravě se tak musí potýkat s nepříjemnými a ponižujícími situacemi a diskriminací. Práce poskytuje vysvětlení pojmosloví problematiky, popis celého procesu změny pohlaví a analýzu právního postavení trans osob v České republice s akcentem na kritický rozbor klíčových aspektů změny pohlaví, jejichž problematičnost je demonstrována na judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. Ustanovení české právní úpravy v občanském zákoníku, zákoně o specifických zdravotních službách, zákoně o matrikách a zákoně o evidenci obyvatel jsou navíc podrobena srovnání s německou legislativou a německou rozhodovací praxí, což může být zajímavé zejména s ohledem na podobnost obou právních kultur. Na konci práce přispívá do společenské diskuze některými možnými návrhy řešení v návaznosti na projednávanou novelu občanského zákoníku a zákona o matrikách. Od roku 2012, ve kterém nabyl účinnosti zákon o specifických zdravotních službách a občanský zákoník platnosti, se v České republice počet žadatelů o změnu pohlaví více než desetinásobně zvýšil. Právo by mělo takto narůstající počet trans lidí reflektovat, aby účinně ochránil jejich zaručená lidská práva.

Klíčová slova: změna pohlaví, transgender, transsexualita, sterilizace

Transsexuality in law

Abstract

Gender reassignment is a topical issue that concerns only a relatively small number of people and is not given the necessary attention in the Czech legal environment, although the legislation is insufficient for a long time and does not comply with internationally recognized human rights standards. The legal system is based on the binary concept of gender and trans people are often unable to place themselves within it. The title of the thesis reflects the legal situation of trans people in the Czech Republic, as the legislation pays attention only to transsexuals and allows them to achieve life in the official gender they identify as. The law forgets other trans people who, for various reasons, do not wish to undergo surgical gender reassignment and, due to unfavorable legislation, have to deal with unpleasant and humiliating situations and discrimination. The thesis provides an explanation of the terminology of the issue, a description of the process of gender reassignment and an analysis of the legal status of transgender people in the Czech Republic with an emphasis on a critical analysis of key aspects of gender reassignment. In addition, the provisions of the Czech legislation in the Civil Code, the Act on Specific Health Services, the Act on Registries and the Act on Population Registration are subject to comparison with German legislation and German case law, which may be interesting especially with regard to the similarity of both legal cultures. At the end of the thesis, it contributes to the social discussion with some possible proposals for solutions in connection with the discussed amendment to the Civil Code and the Act on Registries. Since 2012, when the Act on Specific Health Services came into effect and the Civil Code came into force, the number of applicants for gender reassignment has increased more than tenfold in the Czech Republic. The law should thus reflect the growing number of trans people in order to effectively protect their guaranteed human rights.

Key words: gender reassignment, transgender, transsexualism, sterilisation